

Yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteen laiminlyönnin
vaikutus johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen

Lauri Leskelä
Pro gradu -tutkielma
Talousrikosoikeus
Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteen laiminlyönnin vaikutus johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen

Tekijä: Lauri Leskelä

Koulutusohjelma ja oppiaine: Oikeustiede, talousrikosoikeus

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XXIV + 81

Vuosi: 2025

Tiivistelmä

Tutkimuksessa arvioidaan lainopillisesti yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteen laiminlyönnin vaikutuksia ylimmän johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen. Direktiiviin liittyvien epävarmuustekijöiden vuoksi tutkimuksen pääpaino on rikoslain yleisissä opeissa. Velvoitteen ylikansallisuus korostuu kansainvälisen työperäisen ihmiskaupparikoksen kohdalla, ja se on tutkimuksen keskiössä.

Yleisesti ihmiskaupan sekä työ- ja ympäristörikosten osalta direktiivi korostaa ja tarkentaa johdon velvollisuutta ennakoida, havaita ja torjua haitallisia ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksia. Siten direktiivi korostaa johdon erityisiä velvollisuuksia, joita rikoslain 3 luvun 3 §:n laiminlyönti edellyttää. Yksityiskohtaisempien velvoitteiden myötä laiminlyönti sekä syy-yhteys laiminlyönnin ja rikosseuraamuksen välillä ovat selkeämmin todennettavissa tuottamuksellisissa rikoksissa. Työ- ja ihmiskaupparikoksissa muutos korostuu ihmisoikeusliitännäisissä tapauksissa verrattuna fyysiseen turvallisuuteen. Tarkoin säänneltyjen ympäristörikosten osalta muutos on pienempi. Tahallisuuden osalta velvoitteiden laiminlyönti voi korostaa ylimmän johdon tarkoituksellista tietämättömyyttä.

Tutkimuksessa hyödynnetään esimerkkitapausta, jossa suomalaisen yrityksen toiminnassa syyllistytään ihmiskauppaan ulkomailla. Direktiivi korostaa vastuun kohdentumista ja oikeuskäytännön perusteella on mahdollista, että ihmiskaupan tarkoitustahallisuusedellytys ei ole este laiminlyöntirikokselle. Kynnys tälle on korkea. Ihmiskaupan tunnusmerkistön sanamuoto kuitenkin viittaa aktiiviseen tekemiseen, joka käytännössä poissulkee laiminlyöntirikoksen mahdollisuuden rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen myötä. Näennäisesti vilpittömälle ylimmälle johdolle ei todennäköisesti muodostu henkilökohtaista rikosoikeudellista vastuuta esimerkkitapauksesta ilman laintasoista muutosta. Oikeushenkilön osalta esimerkkitapauksessa direktiivi korostaa rangaistusvastuun edellyttämää moite-edellytystä ja syy-yhteyttä. Ylimmän johdon laiminlyönnin mahdollistama ihmiskauppa voi johtaa yhteisösakon määräämiseen, ja yritysvastuudirektiivi korostaa tämän todennäköisyyttä. Oikeuspoliittisesti arvioituna rangaistavuus on kuitenkin epätodennäköistä oikeushenkilön rangaistusvastuun puutteellisen ymmärryksen myötä, joskin merkkejä muutoksesta on havaittavissa.

Epäselvyys yrityksen sisäisten velvoitteiden määrittämisessä korostaa johdon vastuuta. Viimesijaisen vastuun delegointi ei ole mahdollista. Kuitenkin tosiasiallinen tehtävien ja riittävien toimivaltuuksien delegointi on hyväksyttävä ja tarkoituksenmukainen tapa toteuttaa yritysvastuudirektiivin velvoitteita siten, että johto tosiasiaa välttää rikosoikeudellisen vastuun.

Avainsanat: Yritysvastuudirektiivi, vastuun kohdentuminen, ihmiskauppa, epävarsinainen laiminlyönti

Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän omia henkilötietoja.

Sisällys

Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XXIV
1. Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tausta.....	1
1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu, perustelu ja rajaaminen	3
1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähteet.....	5
1.4 Tutkielman rakenne	10
2. Rikoslain yleisen osan ja ihmiskaupan lähtökohtia	10
2.1 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate mahdollisena esteenä johdon vastuun laajentamisessa	10
2.2 Laiminlyönti ja vastuun kohdentuminen.....	13
2.3 Ihmiskauppa	17
2.3.1 Ihmiskauppa Suomessa.....	17
2.3.2 Ihmiskauppa kansainvälisesti.....	20
2.3.3 Ihmiskaupan tunnusmerkistö	22
3. Yritysvastuudirektiivin keskeinen sisältö	24
3.1 Huolellisuusvelvoite.....	24
3.2 Yritysvastuudirektiivin soveltamisala	27
3.3 Johdon asema yritysvastuudirektiivissä	29
3.4 Keskeiset eroavaisuudet nykylainsäädäntöön	30
4. Yritysvastuudirektiivin vaikutus johdon vastuuseen	32
4.1 Kansainvälisen ihmiskauppa ja luonnollinen henkilö.....	33
4.1.1 Esimerkkitapaus.....	34
4.1.2 Kansainvälisyyden vaikutus rikosoikeudelliseen vastuuseen.....	36
4.1.3 Ihmiskaupparikoksen sanamuodon vaikutus laiminlyöntiin.....	36
4.1.4 Syy-yhteys ja huolellisuusvelvoitteen arviointi oikeusvertailussa	38
4.1.5 Vastuun kohdentuminen yrityksen johtajiin.....	40

4.1.6 Tahallisuutta edellyttävä rikos laiminlyöntinä	45
4.1.7 Ihmiskaupan korotettu tahallisuusvaatimus	46
4.1.8 Kokoava arviointi.....	51
4.2 Kansainvälinen ihmiskauppa ja oikeushenkilö	54
4.2.1 Kansainvälisyys ja anonyymi syyllisyys	55
4.2.2 Moite-edellytys	56
4.2.3 Syy-yhteys.....	59
4.2.4 Kokoava arviointi.....	60
4.3 Yleisesti työ- ja ympäristörikokset.....	61
4.3.1 Vastuun kohdentuminen.....	62
4.3.2 Tuottamus.....	64
4.3.3 Tahallisuus ja laiminlyönnin näyttöarvo	66
5. Yritysvastuudirektiivin velvollisuuksien delegointi	69
5.1 Velvollisuuksien delegoinnin mahdollisuus	69
5.2 Tehokas velvollisuuksien delegointi	71
5.2.1 Delegointi teoriassa.....	71
5.2.2 Delegointi käytännössä	74
6. Johtopäätökset.....	76

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio 2003 *Aarnio, Aulis*, Alf Ross ja realistinen oikeustiede. Teoksessa *Nuotio, Kimmo* (toim.), Oikeusteoreettisia katkelmia. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja n:o 7, Helsinki 2003.
- Aarnio 2006 *Aarnio, Aulis*, Tulkinnan taito : ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Talentum Media, Helsinki 2006.
- Airaksinen – Pulkkinen – Rasinaho 2021 *Airaksinen, Manne – Pulkkinen, Pekka – Rasinaho, Vesa*, Osakeyhtiölaki. I-II. Alma Talent Oy, Helsinki 2021.
- Baglay 2021 *Baglay, Sasha*, Access to Compensation for Trafficked Persons in Canada. *Journal of Human Trafficking* 7 (4) 2021, s. 397–426.
- Boucht – Frände 2019 *Boucht, Johan – Frände, Dan*, Suomen rikosoikeus : Rikosoikeuden yleisten oppien perusteet. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjat , Nro 29 (2. uudistettu painos. Tampere 2019.

- Bracy – Lul – Roe-Sepowitz 2021 *Bracy, Kristen – Lul, Bandak – Roe-Sepowitz, Dominique, A Four-year Analysis of Labor Trafficking Cases in the United States: Exploring Characteristics and Labor Trafficking Patterns. Journal of Human Trafficking 7 (1) 2021, s. 35–52.*
- Buell 2022 *Buell, Samuel W., A Restatement of Corporate Criminal Liability's, Theory and Research Agenda. Journal of Corporation Law 47 (4) 2022.*
- Dakin 2018 *Dakin, Jacqueline, Sarbanes Oxley and CEO Accountability Looking for a Corporate Scapegoat in S.E.C. v Jensen. Villanova Law Review Online: Tolle Lege 63 2018, s. 126–153.*
- Dandurand 2024 *Dandurand, Yvon, Criminalizing Human Trafficking Has Not Made a Difference: A Law Enforcement Failure. Journal of Human Trafficking 10 (2) 2024, s. 383–387.*
- Danziger 2006 *Danziger, Richard, Where are the victims of trafficking? Forced Migration Review 25 2006, s. 10–12.*
- Garrett 2015 *Garrett, Brandon L., The Corporate Criminal as Scapegoat. Virginia Law Review 101 (7) 2015, s. 1789–1854.*

- Harris – Goncalves 2017 *Harris, Rebecca – Goncalves, Daniella, Combatting Human Trafficking : A Career Guide for Lawyers and Law Students. Harvard Law School, 2017.*
- Hätönen 2024 *Hätönen, Pekka, 9. Ulkomailla tapahtuneet ihmiskaupparikokset. Teoksessa Sahramäki, Iina et al. (toim.), Ihmiskaupparikosten esitutkinnan käsikirja. Poliisiammattikorkeakoulun oppikirjoja. Poliisiammattikorkeakoulu, Grano Oy, 2024.*
- Helenius 2015 *Helenius, Dan, Oikeushenkilön rangaistusvastuu Suomen ulkopuolella tehdyistä rikoksista. Defensor Legis 4/2015.*
- Hirvonen 2011 *Hirvonen, Ari, Mitkä metodit? : opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, 2011.*
- Hyttinen – Tapani 2017 *Hyttinen, Tatu – Tapani, Jussi, HIV-infektio ja rikosoikeudellinen vastuu. Lakimies 6/2017.*
- International Labour Organization 2022 *International Labour Organization, Global Estimates of Modern Slavery Forced Labour and Forced Marriage, 2022.*
- Jaakkola 2012 *Jaakkola, Jussi, Rikosoikeudellisen analogiakiellon problematiikasta. Acta Legis Turkuensia 2/2012.*

- Kääriäinen – Aaltonen 2021 *Kääriäinen, Juha – Aaltonen, Olli-Pekka*, Miten tutkia suomalaista rangaistuskäytäntöä: esimerkkinä rattijuopumuksesta annetut tuomiot. Teoksessa *Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora* (toim.), *Empiirinen oikeustutkimus* 285–304. Gaudeamus, Tallinna 2021.
- Kallio – Tolvanen 2023 *Kallio, Heikki – Tolvanen, Matti*, Ympäristö- ja luonnonvararikokset (luku 12.2). Teoksessa *Hyttinen, Tatu et al.* (toim.), *Keskeiset rikokset*. 5. uudistettu painos. Edita, Helsinki 2023.
- Kallunki et al. 2023 *Kallunki, Juha-Pekka – Korkka-Knuts, Heli – Kallunki, Jenni – Aaltonen, Mika*, Suomalaisten pörssiyhtiöiden ylimmän johdon rikostuomiot ja niiden vaikutus yhtiön rikosoikeudellisille vastuuriskeille. *Oikeus* 1/2023.
- Keinänen – Väättänen 2016 *Keinänen, Anssi – Väättänen, Ulla*, Empiirinen oikeustutkimus - Mitä ja milloin? Teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.), *Oikeustieteellinen opinnäyte - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta* 246–271. Edita Publishing Oy, 2016.
- Kimpimäki 2021 *Kimpimäki, Minna*, Ulkomaisten työntekijöiden hyväksikäyttö: ihmiskauppaa, kiskonnantapaista työsyRJintää vai alipalkkausta? *Lakimies* 5/2021, s. 785–811.

- Kimpimäki – Kärki 2022 *Kimpimäki, Minna – Kärki, Anssi*, Kansainväliseen liiketoimintaan liittyvä lahjonta ja yritysten vastuu. Liikejuridiikka 1/2022.
- Koivukari et al. 2022 *Koivukari, Kristiina – Korkka-Knuts, Heli – Mahmood, Venus – Melander, Sakari*, Ihmiskauppa ja sen lähirikokset. Säännösten soveltamiskäytäntö. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:18, 2022.
- Kolehmainen 2016 *Kolehmainen, Antti*, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta 106–134. Edita Publishing Oy, 2016.
- Koponen 2002 *Koponen, Pekka*, Tahallisuudesta talousrikoksissa. Oikeustiede - Jurisprudentia XXXV/2002.
- Korkka-Knuts 2019a *Korkka-Knuts, Heli*, Oikeushenkilön toiminnassa tehty rikos ja sen estämisen laiminlyönti – organisaatiohuolimattomuus oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteena. Lakimies 3–4/2019.

- Korkka-Knuts 2019b *Korkka-Knuts, Heli*, Laiminlyönnillä aiheuttamisen hypoteettisuus – kuinka epävarma on tarpeeksi varma? Teoksessa *Frände, Dan et al.* (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio (1959 – 18/4 – 2019). Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, 2019.
- Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020 *Korkka-Knuts, Heli – Frände, Dan – Helenius, Dan*, Yleinen rikosoikeus. Kolmas uudistettu painos. Edita Publishing Oy, Helsinki 2020.
- Koskela 2023 *Koskela, Tarja*, Ympäristörikokset. Edita, Helsinki 2023.
- Kotiranta 2015 *Kotiranta, Kai*, Arvopaperimarkkinarikosoikeudellisen tulkintaopin systematisointia. Defensor Legis 4/2015.
- Kotiranta 2021 *Kotiranta, Kai*, Oikeushenkilön rangaistusvastuun toteutuminen on jäänyt Suomessa vähäiseksi. Defensor Legis 2/2021.
- Lahti 2019 *Lahti, Raimo*, Rikosvastuun kohdentamisesta yhteisössä ja sen suhteesta oikeushenkilön rangaistusvastuuseen. Teoksessa *Frände, Dan et al.* (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio (1959 – 18/4 – 2019). Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta, 2019.
- Lappi-Seppälä 1987 *Lappi-Seppälä, Tapio*, Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1987.

- Lappi-Seppälä 2003 *Lappi-Seppälä, Tapio*, Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeva uudistus I. Lakimies 5/2003.
- Livson 1949 *Livson, Mikael*, Epävarsinainen laiminlyöntirikos. Rikosoikeudellinen tutkimus. Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja, Helsinki 1949.
- Long – Risko 2024 *Long, Abigail – Risko, Casey Branchini*, Critical Gaps in Human Trafficking Research: A Reflection on Six Years of Learning Through the Program to End Modern Slavery (PEMS). *Journal of Human Trafficking* 10 (2) 2024, s. 289–301.
- Luoto 2023 *Luoto, Lauri*, Samanarvoisuusvaatimus epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen rangaistavuuden edellytyksenä. Lakimies 5/2023.
- Määttä 2005 *Määttä, Kalle*, Yritysoikeus yritystoiminnan suunnittelussa. Edita Publishing Oy, 2005.
- Määttä 2016 *Määttä, Tapio*, Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. Teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta 105–222. Edita Publishing Oy, 2016.

- Melander 2008 *Melander, Sakari*, Kriminalisointiteoria - rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2008.
- Melander 2011 *Melander, Sakari*, Yhdenvertaisuus rikosoikeudessa. Oikeus 40 (2) 2011.
- Melander 2016 *Melander, Sakari*, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma, 2016.
- Nielsen 2012 *Nielsen, Laura Beth*, The Need for Multi-Method Approaches. Teoksessa *Cane, Peter – Kritzer, Herbert M.* (toim.), The Oxford Handbook of Empirical Legal Research. Oxford University Press, New York 2012.
- Niemi 2022 *Niemi, Matti Ilmari*, Lainopillisen tiedon erityisluonteesta. Lakimies 7–8/2022, s. 1209–1231.
- Nieminen et al. 2021 *Nieminen, Kati – Hurri, Samuli – Soirila, Ukri – Mustasaari, Sanna*, Uusi oikeustapaanalyysi. Teoksessa *Nieminen, Kati – Lähteenmäki, Noora* (toim.), Empiirinen oikeustutkimus 233–247. Gaudeamus, Tallinna 2021.
- Paasonen – Lindfors 2021 *Paasonen, Jyri – Lindfors, Henriikka*, Työturvallisuuslainsäädännön rikkomusten rangaistuskäytännöstä. Defensor Legis 2/2021.

- Palmén 1978 *Palmén, Harri*, Laiminlyöntirikoksista: tutkimus erityisen toimintavelvollisuuden merkityksestä laiminlyönnin rankaisemisessa. Helsingin yliopisto, 1978. Helsingin yliopisto, 1978.
- Saloheimo 2016 *Saloheimo, Jorma*, Työturvallisuus — Perusteet, vastuu, oikeusturva. Alma Talent, 2016.
- Savela 2009 *Savela, Ari*, Osakeyhtiörikos ja -rikkomus. Defensor Legis 1/2009.
- Smit 2011 *Smit, Monika*, Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation. The Case of the Netherlands Special Issue on Human Trafficking. Trends in Organized Crime 14 (2–3) 2011, s. 184–197.
- Soininen 2016 *Soininen, Niko*, Oikeudellisen argumentin rakentaminen kirjoitusprosessissa. Teoksessa *Miettinen, Tarmo* (toim.), Oikeustieteellinen opinnäyte - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta 246–271. Edita Publishing Oy, 2016.
- Spencer 2015 *Spencer, Shaun B.*, Using Empirical Methods to Study Legal Writing. The Journal of the Legal Writing Institute 20 2015, s. 141–188.

- USA State Department 2024 *State Department of the United States of America, Trafficking in Persons Report 2024.*
- Suomen ILO-neuvottelukunta 2005 *Suomen ILO-neuvottelukunta, Kansainvälisen työjärjestön ILO:n yleissopimukset (2. uudistettu painos). Edited by Toni Sandell. Työministeriö, 2005.*
- Sutela 2021 *Sutela, Mika, Rikokseen syyllistyminen mitään tekemättä - epävarsinainen laiminlyöntirikos ja murha. Edilex 2021.*
- Tapani 2004a *Tapani, Jussi, Rikosvastuun yleiset edellytykset. Teoksessa Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti (toim.), Rikosvastuu ja sen toteuttaminen. Joensuun yliopisto, 2004.*
- Tapani 2004b *Tapani, Jussi, Petos liikesuhteessa. Talousrikosoikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2004.*
- Tapani 2020 *Tapani, Jussi, Oikeushenkilön rangaistusvastuu – nykytila ja kehittämistarpeet. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:22, 2020.*
- Tapani – Tolvanen 2008 *Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti, Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. Talentum, Helsinki 2008.*

- Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019 *Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen, Tatu,* Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuoppi. 3., Uudistettu painos. Alma Talent Oy, Helsinki 2019.
- Todres 2012 *Todres, Jonathan,* The Private Sector’s Pivotal Role in Combating Human Trafficking Essay. California Law Review Circuit 3 2012, s. 80–98.
- Tolvanen 2016 *Tolvanen, Matti,* Rikosoikeus ja rikollisuuden tutkimus. Oikeustieteellinen opinnäyte - Artikkeleita oikeustieteellisten opinnäytteiden vaatimuksista, metodista ja arvostelusta. Edita Publishing Oy, 2016.
- Van Der Vink et al. 2023 *Van Der Vink, Gregory E. – Carlson, Katherine N. – Park, Jeffrey – Szeto, Sabrina H. – Zhang, Xinrei – Jackson, Michael E. – Phillips, Erica,* Empirical Analysis of the US State Department’s Annual Trafficking in Persons Report – Insights for Policy-Makers. Journal of Human Trafficking 9 (2) 2023, s. 148–167.
- Viitanen 2025 *Viitanen, Miikka,* Venäjään kohdistuvien pakotteiden rikkominen laillisuusperiaatteen ja kieltoerehdyksen kannalta (Pro gradu -tutkielma). Edilex, 2025.
- Viuhko 2013 *Viuhko, Minna,* Aktiivisia toimijoita vai passiivisia ideaaliuhreja? Ihmiskaupan uhrien rajoitettu toimijuus. Oikeus 42 (4) 2013, s. 385–404.

- Vuorinen 2024 *Vuorinen, Kaarle*, KKO 2023:90 – Epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen konstruktion soveltuminen tahalliseen rikokseen. Lakimies 5/2024.
- Webley 2012 *Webley, Lisa*, Qualitative Approaches to Empirical Legal Research. Teoksessa *Cane, Peter – Kritzer, Herbert M.* (toim.), The Oxford Handbook of Empirical Legal Research. Oxford University Press, New York 2012.
- Zhang 2024 *Zhang, Sheldon – Compernelle, Nell – Vincent, Kyle – Lord, Sarah – Kysia, Kareem*, Does Anyone Care? —The Prevalence of Forced Labor Among Kenyan Migrant Workers and the Glaring Need for Better Labor Conditions in GCC Countries. Journal of Human Trafficking 10 (2) 2024, s. 253–270.

Virallislähteet

Euroopan unionin direktiivit ja asiakirjat

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2025/794, annettu 14 päivänä huhtikuuta 2025, direktiivien 2022/2464 ja 2024/1760 muuttamisesta siltä osin kuin on kyse päivämääristä, joista alkaen jäsenvaltioiden on määrä soveltaa tiettyjä yritysten kestävyysraportointia ja huolellisuusvelvoitetta koskevia vaatimuksia

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättökseen 2002/629/YOS korvaamisesta

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestävä toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin 2019/1937 ja asetuksen 2023/2859 muuttamisesta

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi yritysten kestäväää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin 2019/1937 muuttamisesta (Ehdotusta ei hyväksytty tässä muodossa).

Euroopan unionin neuvoston yleisnäkemys, asiakirja ST 15024 2022 REV 1, 30.11.2022.

Euroopan komission yksikön valmisteluasiakirja, vaikutustenarviointikertomus, asiakirja ST 6533 2022 ADD 7, 29.4.2022.

Kansainväliset sopimukset ja ohjeet

Pakollista työtä käsittelevä yleissopimus vuodelta 1930

Pakkotyön poistamisen yleissopimus 1957

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:38, OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille vastuulliseen liiketoimintaan

Lain esityöt

Hallituksen esitys 63/1934 vp eräiden kansainvälisen työkonferenssin vuosina 1930-1933 hyväksymien sopimusten ratifioimisesta (HE 63/1934 vp).

Hallituksen esitys 39/1959 vp koskeva Kansainvälisen työkonferenssin 40. istuntokaudellaan vuonna 1957 hyväksymiä sopimuksia ja suosituksia (HE 39/1959 vp).

Hallituksen esitys 27/1977 vp eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi (HE 27/1977 vp).

Hallituksen esitys 94/1993 vp eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (HE 94/1993 vp).

Hallituksen esitys 95/1993 vp eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 95/1993 vp).

Hallituksen esitys 16/1997 vp eduskunnalle laiksi rikoslain 29 luvun 1§:n muuttamisesta (HE 16/1997 vp).

Hallituksen esitys 44/2002 vp eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (HE 44/2002 vp).

Hallituksen esitys 53/2002 vp eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi (HE 53/2002 vp).

Hallituksen esitys 59/2002 vp eduskunnalle työturvallisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 59/2002 vp).

Hallituksen esitys 151/2003 vp eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi annetun hallituksen esityksen 28/2003 vp täydentämisestä (HE 151/2003 vp).

Hallituksen esitys 34/2004 vp eduskunnalle laiksi rikoslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 34/2004 vp).

Hallituksen esitys 109/2005 vp eduskunnalle uudeksi osakeyhtiölainsäädännöksi (HE 109/2005 vp).

Hallituksen esitys 141/2012 vp eduskunnalle eräiden törkeiden rikosten valmistelun kriminalisoimista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 141/2012 vp).

Hallituksen esitys 69/2016 vp eduskunnalle pakollista työtä koskevaan sopimukseen liittyvän pöytäkirjan hyväksymisestä sekä laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta (HE 69/2016 vp).

Lakivaliokunnan mietintö 22/1994 vp hallituksen esityksestä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (LaVM 22/1994 vp).

Lakivaliokunnan mietintö 16/1997 vp hallituksen esitys laiksi rikoslain 29 luvun 1 §:n muuttamisesta (LaVM 16/1997 vp).

Lakivaliokunnan mietintö 28/2002 vp hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi (LaVM 28/2002 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 29/2001 vp hallituksen esitys lahjontaa koskevan Euroopan neuvoston rikosoikeudellisen yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä sekä eräiden virkarikoksia ja niihin liittyviä rikoksia koskevien säännösten muuttamisesta (PeVL 29/2001 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 41/2001 vp valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi (PeVL 41/2001 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 19/2002 vp hallituksen esitys laeiksi lääkelain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (PeVL 19/2002 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 26/2002 vp valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta neuvoston puitepäätökseksi (PeVL 26/2002 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 7/2005 vp laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta (PeVL 7/2005 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 18/2007 vp siviilipalveluslaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle (PeVL 18/2007 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 56/2014 vp eduskunnalle laiksi rikoslain 20 luvun 8 §:n muuttamisesta (PeVL 56/2014 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 2/2023 vp valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi toiminnasta muuttoliikkeeseen ja turvapaikanhakuun liittyvissä kriisi- ja force majeure -tilanteissa (PeVL 2/2023 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto 26/2024 vp eduskunnalle laiksi väliaikaisista toimenpiteistä välineellistetyn maahantulon torjumiseksi (PeVL 26/2024 vp).

Perustuslakivaliokunnan mietintö 25/1994 vp n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta (PeVM 25/1994 vp).

Työ- ja tasa-arvovaliokunnan lausunto 1/1994 vp rikoslain kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsitteviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi (TyVL 1/1994 vp).

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1947-II-121

KKO 1953-II-118

KKO 1964-II-69

KKO 1992:159

KKO 2000:72

KKO 2000:74

KKO 2001:86

KKO 2002:11

KKO 2004:46

KKO 2005:27

KKO 2005:144

KKO 2006:64

KKO 2007:67

KKO 2008:33

KKO 2008:105

KKO 2011:26

KKO 2013:12

KKO 2013:17

KKO 2013:55

KKO 2013:59

KKO 2013:96

KKO 2014:20

KKO 2014:54

KKO 2015:22

KKO 2016:58

KKO 2021:4

KKO 2022:2

KKO 2023:11

KKO 2023:42

KKO 2023:65

KKO 2023:71

KKO 2023:90

Hovioikeudet

Helsingin hovioikeus 18.12.2014, dnro R 14/2520 (lainvoimainen)

Helsingin hovioikeus 23.3.2016, dnro R 15/526 (lainvoimainen)

Helsingin hovioikeus 3.4.2017, dnro R 16/1280 (lainvoimainen)

Helsingin hovioikeus 14.2.2018, dnro R 15/2736 (lainvoimainen)

Rovaniemen hovioikeus 22.11.2013, dnro R 13/184 (lainvoimainen)

Turun hovioikeus 15.3.2013, dnro R 12/880 (lainvoimainen, ei valituslupaa, R2013/442
13.6.2013)

Turun hovioikeus 26.9.2016, R 15/968 (lainvoimainen)

Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, KKO 2022:2)

Kärjäoikeudet

Helsingin kärjäoikeus 30.5.2023, dnro R 23/1259 (ei lainvoimainen, ks. R 23/2136)

Varsinais-Suomen kärjäoikeus 31.03.2015, dnro R 14/4724 (ei lainvoimainen, ks. R
15/968)

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Kokkinakis v. Kreikka, 25.5.1993, 260-1

Cantoni v. Ranska, 15.11.1996, 1996-V

Euroopan unionin tuomioistuin

C-80/86, 8.10.1987, ”Kolpinghuis Nijmegen” (ECLI:EU:C:1987:431)

C-168/95, 26.9.1996, ”Arcaro” (ECLI:EU:C:1996:363)

C-105/03, 16.6.2005, ”Pupino” (ECLI:EU:C:2005:386)

C-42/11, 5.9.2012, ”Lopes da Silva Jorge” (ECLI:EU:C:2012:517)

Ranska

Cour d'appel de Paris 18.6.2024, "Vigie/Suez", asia 23/10583

Tribunal de Paris 5.12.2023, "La Poste", asia 21/15827

Muut lähteet

France 2025

France24, Devoir de vigilance: La Poste fixée sur son sort le 17 juin, 18.3.2025 (vierailtu 21.5.2025).

Obama 2012

Obama, Barack, Clinton Global Initiative tilaisuudessa annettu puhe, 25.9.2012.

Tilastokeskus 2025a

Tilastokeskus, Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat, tietoon tulleet rikokset kansainvälisen rikosluokituksen (ICCS), ilmoitusvuoden ja tekokunnan mukaan, 2006–2023 (vierailtu 21.5.2025).

Tilastokeskus 2025b

Tilastokeskus, Tilastokeskuksen maksuttomat tilastotietokannat, tietoon tulleet rikokset rikosnimikkeittäin ilmoituskuukauden mukaan, ennakko, 2006M01-2025M03 (vierailtu 21.5.2025).

Yleisradio 2025

Yleisradio, Epäinhimillistä pakkotyötä vai asiallista bisnestä? Tästä marja-alaa ravistelleessa rikosvyyhdissä on kyse, 9.13.2024 (vierailtu 21.5.2025).

Lyhenteet

CSDDD / CS3D	Corporate Sustainability Due Diligence Directive (Yritysvastuudirektiivi)
Dnro	Diaari- tai asianumero
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
Et al	<i>Et alia</i> , 'ja muut'
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
HE	Hallituksen esitys
Ibid.	<i>Ibidem</i> , 'samassa paikassa'
KKO	Korkein oikeus
Ks.	Katso
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
OYL	Osakeyhtiölaki (624/2006)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
TyVL	Työasiainvaliokunnan lausunto
YVD / Yritysvastuudirektiivi	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2024/1760, annettu 13 päivänä kesäkuuta 2024, yritysten kestäväää toimintaa koskevasta huolellisuusvelvoitteesta ja direktiivin 2019/1937 ja asetuksen 2023/2859 muuttamisesta

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta

Ihmiskauppa mielletään vakavaksi yhteiskuntaa monin tavoin kuormittavaksi ongelmaksi. Kirjallisuudessa on viitattu muun muassa Yhdysvaltain entisen presidentin Barack Obaman puheeseen, joka havainnollistaa ihmiskauppaan liittyviä ongelmia:¹

It ought to concern every person, because it's a debasement of our common humanity. It ought to concern every community, because it tears at the social fabric. It ought to concern every business, because it distorts markets. It ought to concern every nation, because it endangers public health and fuels violence and organized crime. I'm talking about the injustice, the outrage, of human trafficking, which must be called by its true name — modern slavery.²

Ihmiskauppa on Suomen rikoslain (RL, 39/1889) 1:7:n mukaan kansainvälinen rikos, johon voidaan soveltaa Suomen lakia tekopaikan lainsäädännöstä riippumatta. Yritysvastuudirektiivi asettaa yrityksille velvoitteita ennakoida, havaita ja torjua ihmiskauppaa yrityksen sisällä, tytäryhtiöissä ja liikekumppaneissa myös ulkomailla. Voiko muutoksen myötä yrityksen johto syyllistyä yrityksen toiminnassa tapahtuneeseen ihmiskauppaan laiminlyönnin perusteella? Ja miten yritysvastuudirektiivi vaikuttaa oikeushenkilön rikosoikeudelliseen vastuuseen? Direktiivissä ei ole esitetty muutosta ihmiskaupan kriminalisointiin, mutta tosiasiaa Suomessa rikostunnusmerkistöjen täyttymistä ja laiminlyöntiä arvioidaan syytetyn tietoisuuden ja velvoitteiden perusteella. Näin ollen yritysvastuudirektiivin velvoitteet voivat käytännössä vaikuttaa rikoslain tulkintaan. Yritysvastuudirektiivi käsittelee myös merkittävässä määrin yritysten ympäristöllisiä ja työoikeudellisia velvoitteita.

Yhdysvaltalainen talousrikosoikeuden professori *Samuel W. Buell*³ on esittänyt havainnollistavan pohdinnan: jos rikosoikeudellinen vastuu poistettaisiin yritystoiminnasta, mitä se käytännössä muuttaisi – jos mitään?⁴ Hän pohti, että ilman rikosoikeudellista vastuuta

¹ Harris – Goncalves 2017, s. 3.

² Obama 2012.

³ Professori Duken yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Hän on erikoistunut talousrikoksiin ja toimi Yhdysvaltojen oikeusministeriön Enron-työryhmän johtavana syyttäjänä. Enron-tapaus on toistaiseksi suurin talousrikos, jonka Yhdysvaltojen liittovaltion poliisi (FBI) on tutkinut.

⁴ Buell 2022, s. 938.

yritys kärsisi muun muassa mainehaitasta, jos yrityksen toiminnassa tapahtuisi ongelmalliseksi miellettyjä asioita ja tämän vuoksi yrityksellä olisi motivaatiota välttää ongelmallista toimintaa.⁵ Päinvastaisesti tarkempaa sääntelyä myötäillen Buell kuitenkin toteaa, että rikostutkinnan myötä ongelmalliset toimet tulevat usein yleiseen tietoon.⁶ Johtajat ovat siten motivoituneita valvomaan yrityksen toimintaa rikosoikeudellisen seuraamuksen vuoksi.⁷

Rikosoikeudelliset seuraamukset edellyttävät sitä, että teko tai tekemättä jättäminen on tarpeeksi yksityiskohtaisesti määritelty rangaistavaksi. Perustuslain (PL, 731/1999) 8 §:n nojalla mikään ei ole rangaistavaa, ellei toisin ole säädetty. Epäselvien velvollisuuksien varjolla johtajat voivat esimerkiksi niin sanotusti ”sulkea silmänsä” ongelmilta yrityksen kustannuksella, ja tällä tavoin vältellä vastuuta. Seurauksena rikosten havainnointi yrityksessä on heikompaa. Yritysvastuudirektiivi kuitenkin tarkentaa yritysjohton velvollisuuksia valvoa yrityksen toimintaa. Vastuualueiden kasvattaminen voi johtaa siihen, että yritysjohton vetoaminen tietämättömyyteen ei poissulje toiminnan rikosoikeudellisia seuraamuksia, koska johdolla on ollut velvollisuus olla tietoinen haitallisista vaikutuksista. Yritysvastuudirektiivi saattaa edustaa juuri tällaista muutosta.

Lisäsääntelyllä on kuitenkin haittapuolensa. Lisäsääntely voi vaikuttaa vastuullisesti toimivien yritysten kilpailukykyyn.⁸ Lisäksi alati laajeneva sääntely luo pelkoa rikokseen syyllistymisestä, mikä voi haitata liiketoimintaa. Kansainvälisesti on esimerkiksi havaittu lahjakkaiden ja kokeneiden asiantuntijoiden välttelevän toimitusjohtajien ja talousjohtajien tehtäviä rikosoikeudellisen vastuun pelossa.⁹ Tästä syystä tutkimuksessa keskitytään nimenomaisesti johtoon, joka on vähintään näennäisesti toiminut vilpittömästi. Lisäksi mielenkiinto *private equity* -sektoriin on kasvanut suhteessa esimerkiksi pörssiyrityksiin.¹⁰ Lisäsääntely voi myös olla omiaan vaikeuttamaan uusien liikekumppanuuksien muodostamista. Samoin yhteistyö pienten toimijoiden kanssa voi olla suuryrityksille liian riskialtista, mikä voi johtaa yritysmaailman yhä selkeämpään konsolidoitumiseen. Haittapuolia korostava näkökulma on saanut tällä hetkellä poliittista kannatusta, minkä vuoksi muun muassa

⁵ *Ibid.*, s. 938–939.

⁶ *Ibid.*, s. 939.

⁷ *Ibid.*, s. 947, 960.

⁸ Ks. esim. EU direktiivi (2025/794), kohta 2.

⁹ Dakin 2018, s. 150–151.

¹⁰ *Ibid.*

eurooppalaisten yritysten kilpailukyvyn parantamiseksi yritys vastuudirektiivin voimaantuloa on lykätty.¹¹ Samasta syystä on oletettavissa, että direktiivin sisältö joissain määrin muuttuu.¹²

1.2 Tutkimuskysymyksen asettelu, perustelu ja rajaaminen

Johdon rikosoikeudellinen vastuu määrittyy pitkälti johdon velvollisuuksien ja tietoisuuden perusteella. Yritys vastuudirektiivi laajentaa johdon selvitysvelvollisuutta ihmiskaupan sekä työ- ja ympäristörikosten osalta. Siten tutkimuskysymyksenä on: Miten yritys vastuudirektiivin laiminlyönti vaikuttaa johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen? Tarkastelun kohteena on erityisesti näennäisesti vilpitön yritysjohto. Tutkimuskysymykseen vastaamiseksi on kuitenkin ensin selvitettävä, voiko yritys vastuudirektiivi laajentaa Suomen rikoslakia rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen puitteissa. Tutkimuskysymyksen osalta perehdytään myös yritys johdon mahdollisuuteen delegoida vastuunsa toiselle.

Ihmiskaupan osalta tutkielmassa syvemmän tarkastelun kohteena on lähtökohtaisesti näennäisesti laillinen liiketoiminta, jonka yhteydessä arvioidaan ihmiskaupparikokseen syyllistymistä. Tästä syystä tutkielmasta rajautuu pois laittomaan liiketoimintaan liittyvä ihmiskauppa, kuten esimerkiksi paritus tai muu laitton liiketoiminta. Tutkielmassa on kuitenkin tarkoitus perehtyä laajempiin kokonaisuuksiin kuin esimerkiksi pienimuotoiseen ravintolatoimintaan, sillä yritys vastuudirektiivin soveltamisala rajaa kaikki muut paitsi suurimmat yritykset sen vaikutuspiirin ulkopuolelle. Suurissa yrityksissä ylin johto on usein varsin kaukana päivittäisestä liiketoiminnasta. Keskipisteenä on siten suurten yritysten näennäisesti vilpitön johto, joka ei ole osallistunut rikokseen konkreettisesti. Siten laiminlyönti ja muut vastuun kohdentumisen säännöt ovat tutkielman keskiössä. Tästä syystä tutkielmassa ei juurikaan keskitytä rikoksiin tunnusmerkistöteon tekijän näkökulmasta. Erityisesti keskitytään siihen, voiko ihmiskauppaan syyllistyä laiminlyönnin perusteella. Ihmiskaupan osalta perehdytään lisäksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen. Tämä on tarkoituksenmukaista, sillä oikeushenkilön rangaistusvastuu määräytyy usein johdon velvollisuuksien laiminlyönnin perusteella.

¹¹ EU direktiivi (2025/794), kohta 2.

¹² *Ibid.*

Lisäksi tutkielmassa perehdytään työ- ja ympäristörikoksiin, sillä yritys vastuudirektiivi sisältää kokonaisvaltaisesti myös kyseisten rikosten kannalta olennaisia velvoitteita. Perehtyminen on kuitenkin suppeampaa kuin ihmiskaupan kohdalla. Työ- ja ympäristörikoksiin liittyy kansallisesti jo hyvin seikkaperäistä sääntelyä. Siten niiden osuus tutkielmassa jää ihmisoikeuksiin liittyvää ihmiskauppaa pienemmäksi. Yritys vastuudirektiivi luo uusia kansainvälisiä velvoitteita ja siten sen vaikutus kansainväliseksi määriteltyyn ihmiskaupparikokseen on mielenkiintoinen. Kansainvälisyys voi tulla kyseeseen myös työ- ja ympäristörikosten kohdalla, mutta vain tapauskohtaisesti.

Tutkielmassa on kuitenkin useita haasteita. Yritys vastuudirektiivi on korostuneen ajankohtainen aihe, mutta ajankohtaisuudella on myös haittapuolia. Esimerkiksi direktiivin 16.3 artiklan mukaan raportointivelvollisuuden yksityiskohdat määritetään myöhemmin eli viimeistään 31 päivänä maaliskuuta 2027. Lisäksi poliittisen viitekehyksen muuttumisen myötä on oletettavissa, että yritys vastuudirektiivin velvoitteiden sisältö muuttuu myös muilta osin. Euroopan komissio on todennut sitoutuneensa keventämään raportointitaakkaa ja parantamaan kilpailukykyä, joka komission mukaan edellyttää kohdennettuja muutoksia esimerkiksi yritys vastuudirektiiviin.¹³ Näistä syistä yksityiskohtaisten lopullisten päätelmien tekeminen ei ole tarkoituksenmukaista. Epäselvyyden aiheuttama haaste pyritään ratkaisemaan siten, että tutkimuksen painopiste kohdentuu yleiseen arviointiin lisäsääntelyn vaikutuksesta johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen ja rikosoikeuden yleisiin oppeihin. Tutkimuksessa ei siten pyritä tuottamaan seikkaperäisiä tuloksia siitä, milloin jokin velvoite on tullut rikotuksi. Myös yritys vastuudirektiivin nykyisen sisällön esittely rajautuu vähäisemmäksi.

Tutkielman toinen haaste on aiheen vaikeus. Tutkielman keskiössä on *epävarsinainen laiminlyöntirikos*, jota on kuvailtu jopa rikosoikeuden vaikeimmaksi konstruktioksi.¹⁴ Haasteelle ei ole muuta ratkaisua kuin seikkaperäinen ja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen huomioiva varovainen analyysi. Lisäksi Suomessa ihmiskaupparikoksesta on vain vähän soveltamiskäytäntöä ja oikeustieteellistä tutkimusta ei ole tehty kattavasti.¹⁵ Valtioneuvostolle tehdystä tutkimusraportista on esimerkiksi korostettu tarvetta tutkimukselle

¹³ *Ibid.*, johdanto, kohta 2.

¹⁴ Ks. Sutela 2021, s. 3, jossa Sutela referoi professori Kimmo Nuotion internetjulkaisua, joka ei ole enää saatavilla.

¹⁵ Koivukari et al. 2022, s. 13–14.

erityisesti ihmiskaupan kansainvälisistä ulottuvuuksista.¹⁶ Näin ollen aihe on tarpeellinen, vaativa ja ajankohtainen.

1.3 Tutkimusmenetelmä ja lähteet

Tutkielma on rikoslainopillinen. Rikoslainopin valinta tutkielman metodiksi ei ole yllättävä tai poikkeuksellinen ratkaisu. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä, että lainoppi tulee valintana perustella sekä kattavasti ymmärtää. Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että ”lainopillinen tieto ilmenee lainopillisena tulkintana eli vetoamisena muodollisiin ja aineellisiin perusteisiin. Lainopillinen tieto ei tarkoita loogista vaan aineellista päättelyä”.¹⁷ Näin ollen ”tulkinta on lainopillisen tiedon muoto. Perusteltu tulkinta edellyttää sen ymmärtämistä, miksi sovellettava sääntö on annettu. Sääntöjen keskeisen taustan muodostavat arvot ja tavoitteet, joita toteuttamaan säännöt on annettu. Arvoilla, periaatteilla, päämäärillä ja eri tulkintavaihtoehtojen seuraamuksilla on keskeinen asema sääntöjen ymmärtämisessä ja tulkinnassa”.¹⁸ Lainopillisen ymmärtämisen objektiivisuus on heikkoa ja siten järjestelmä vahvistaa tiedon merkitystä tuomioistuinten avulla.¹⁹ Koska oikeuskäytäntö on keskeinen osa lainopillisen metodin aineistoa, muodostuu väistämättä kehä, jossa lainoppi kerrostuu pohjaksi tulevalle lainopilliselle tutkimukselle. *Aulis Aarnio* onkin kuvannut lainoppia *hermeneuttiseksi tulkintatieteeksi*.²⁰ Tämän pohjan havainnointi on keskeinen osa lainoppia ja riittämätön lähteiden hyödyntäminen jättää tekstin akateemisesti – ja siten tieteellisesti – kevyeksi.²¹ Lainopin merkitysarvo muodostuu siten perustelujen asianmukaisuuden perusteella ja ennen kaikkea sen perusteella, kuinka vakuuttaviksi tuomarit ja vertaiset mieltävät kyseiset perustelut.

Tutkielman näkökulmasta edellä todettu tarkoittaa sitä, että ihmiskaupparikoksen laaja ihmisoikeusperusta tulee sisäistää, jotta lainsäädännön merkitystä ja taustalla olevia arvoja on mahdollista asianmukaisesti tulkita. Tältä osin on kuitenkin tarkasti huomioitava rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja tämän asettamat rajoitteet muun muassa tulkinnan

¹⁶ *Ibid.*, s. 320–321.

¹⁷ Niemi 2022, s. 1227.

¹⁸ *Ibid.*, s. 1230.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Aarnio 2006, s. 101, 248.

²¹ Soininen 2016, s. 65.

osalta. Erityisesti tulee huomioida rikoslain sanamuodon ulkopuolelle menevän tulkinnan kieltävä *analogiakielto*. Tulkinnan lähtökohta on siten lain tekstin sanamuodon mukainen tulkinta. Kuitenkin suuri osa kirjoitetusta rikoslaista on vähintään osin tulkinnanvaraista, ja ihmiskaupan tunnusmerkistö ei ole tässä suhteessa poikkeus. Oikeuskirjallisuuden mukaan epäselväksi jääneen sanamuodon tulkitseminen sananmuodon mukaisesti on *argumentum absurdum* ja siten on hyödynnettävä myös muita tulkintakeinoja.²² Analogiakiellon osalta onkin todettu, että tulkinta menee sanamuodon ulkopuolelle ”*mikäli säännöksen tulkitaan kattavan tosiseikan silloinkin, kun tosiseikka ei ole muksellisten piirteidensä osalta ole subsumoitavissa säännöksen alaisuuteen*”.²³ Tämä on tärkeä huomioida, koska tutkimukseen liittyy useita oikeudenaloja. Aiheen valinnan myötä olisi perusteltua tulkita, että tutkimus on EU-, työ-, tai ympäristöoikeudellinen. Tutkielma kuitenkin säilyttää selkeän talousrikosoikeudellisen identiteettinsä sen myötä, että painopiste on siirtynyt kuvattujen haasteiden ja epävarmuustekijöiden vuoksi yksityiskohtaisesta sääntelystä rikoslain yleisiin oppeihin. Näin ollen rikoslainopillinen metodi on myös perusteltu. Tästä huolimatta mainitut oikeudenalat liittyvät tutkimuksen aiheeseen. Niihin liittyvää aineistoa on tarkoituksenmukaista – ja jopa välttämätöntä – käyttää systematisoinnin välineenä rikoslainopillisessa analysoinnissa.

Rikoslainopillisessa tutkielmassa korostuu vahvasti normatiivisuuden ideologia, jonka olennainen osa on asianmukainen oikeuslähdeoppi.²⁴ Tutkielman aineisto valikoituu *aarniolaisen* oikeuslähdeopin mukaisesti siten, että kirjoitetun lain lisäksi pääpaino on heikosti velvoittavissa oikeuslähteissä – erityisesti oikeuskäytännössä. Lain esityöt muodostavat keskeisen pohjan tutkielmalle, mutta aineiston suppeus ei vielä sellaisenaan saata tutkielmaa pitkälle. Keskeisessä roolissa on lainoppiin olennaisesti sisältyvä oikeuskirjallisuus. Haasteen muodostaa se, että Suomessa ihmiskaupasta on tehty varsin vähän oikeustieteellistä tutkimusta yritysten kohdalla ja soveltamiskäytäntöä on vähän.²⁵ Työperäistä ihmiskauppaa ei aina osata tutkia talousrikoksena.²⁶ Tämän myötä oikeuskäytäntö talousrikosmuotoisen ihmiskaupan

²² Aarnio 2006, s. 297.

²³ Jaakkola 2012, s. 96.

²⁴ Aarnio 2003, s. 71; Tolvanen 2016, s. 275–276.

²⁵ Koivukari et al. 2022, s. 13–14.

²⁶ *Ibid.*, s. 239 ja tiivistelmä.

osalta on vähäistä. Tutkielmassa on mukana myös lainopille ominaista oikeusvertailua.²⁷ Tutkielmassa perehdytään esimerkiksi Ranskan oikeuskäytäntöön, sillä Ranskassa on säädetty yritys vastuudirektiiviä muistuttava laki.²⁸ Ihmiskauppa on lisäksi erittäin kansainvälinen perusoikeuksiin liittyvä teema, ja siten muun muassa ylikansallisen viitekehyksen ja oikeuskäytännön ymmärtäminen on tärkeää.

Lainopillinen tutkimukseen on luontevaa yhdistää *de lege ferenda* -suosituksia.²⁹ *De lege ferenda* eli oikeuspoliittinen -tutkimus tarkoittaa lainsäädäntöä koskevien ratkaisuehdotusten muodostamista.³⁰ Lainoppikin on tosiasiaa poliittista ja heijastaa yhteiskunnan arvoja ja tarkoitusperiä.³¹ Yritys vastuudirektiivi odottaa edelleen kansallista täytäntöönpanoa, ja siten *de lege ferenda* -suositukset ovat tarkoituksenmukaisia. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että oikeuspoliittinen ”*ratkaisuehdotus syntyy ikään kuin tulkintaan ja systematisointiin pyrkivän lainopin sivutuotteena*”.³² Lisäksi on korostettu, että lukijalle on tehtävä selväksi, onko suositus *de lege lata*, eli nykyiseen lakiin perustuva, vai *de lege ferenda*, eli tulevaisuudessa säädettävään lakiin liittyvä.³³ Tutkielmassa on kyse nykyisen rikoslain yleisten oppien oikeustilan analysoinnista, johon peilataan tulevan lain vaikutuksia. Tulkinnat ovat siten lähtökohtaisesti *de lege lata* -suosituksia. Tutkielman edetessä arvioidaan kuitenkin asioita, jotka lainsäätäjän on tarkoituksenmukaista huomioida yritys vastuudirektiivin täytäntöönpanon yhteydessä. Tällöin kyse on *de lege ferenda* -suosituksista, joita korostetaan mainitsemalla, että kyse on suosituksista lainsäätäjille, tai suoraan toteamalla suosituksen olevan oikeuspoliittinen.

Myös empiirinen lähestymistapa olisi mahdollisesti perusteltu tutkimusmetodi lainopin rinnalle laiminlyöntiä ja johdon vastuuta arvioitaessa. Vaikka empiirisen tutkimuksen kysymykseen ei voi pääsääntöisesti vastata lainopillisella tutkimuksella, tämä ei kuitenkaan estä metodien yhdistämistä tutkielmassa.³⁴ Päinvastoin usein paras lopputulos saavutetaan

²⁷ Ks. esim. Hirvonen 2011, s. 26.

²⁸ Ranskan laki nro 2017–399, annettu 27. maaliskuuta 2017. Ranskaksi *LOI 2017–399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre*.

²⁹ Kolehmainen 2016, s. 108; Ks. myös ympäristöoikeudellisessa kontekstissa Määttä 2016.

³⁰ Kolehmainen 2016, s. 108.

³¹ Hirvonen 2011, s. 51.

³² Kolehmainen 2016, s. 108.

³³ *Ibid.*

³⁴ Ks. Keinänen – Väättänen 2016, s. 253; Tolvanen 2016, s. 281.

yhdistämällä lainopilliseen tutkimukseen empiirinen tutkimus.³⁵ Tutkielmassa voisi esimerkiksi analysoida empiirisesti johdon vastuualueita ja tehtäviä sekä niiden vaikutusta rikosoikeudellisesti relevantin laiminlyönnin muodostumiselle. Lisäksi voisi analysoida laittomien olosuhteiden kestoa ja sen vaikutusta johdon laiminlyönnin arviointiin.

Empiirinen tutkimus on tutkimusta ihmisten kokemuksista ja käyttäytymisestä sekä näistä havainnoista tehtäviä päätelmiä.³⁶ Siten yritysjohtoon toimintaa voisi lähestyä myös kvalitatiivisen analyysin perusteella mittaamalla. Empiirinen tutkimus mielletään usein maallikkojen silmissä erityisen laadukkaaksi ja tieteelliseksi lähestymistavaksi. On kuitenkin tärkeä tiedostaa, että myös empiirinen tutkimus on varsin altis kritiikille.³⁷ Oikeuskirjallisuudessa onkin todettu, että ”*tutkijan on suostuttava siihen tosiasiaan, että tutkimustulokset ovat tavallaan likiarvoja ja niihin sisältyy epävarmuustekijöitä*”.³⁸ Näin ollen tutkimuksen tulos ei esitä ikään kuin täydellisiä vastauksia ja tulokseen liittyy aina epävarmuutta.³⁹ Määritelmällisesti muun muassa mittaamista tarkoittava empiirinen tutkimus on kuitenkin myös muuta kuin tilastoanalyysiä.⁴⁰ Erityisesti kvalitatiivisessa – laadullisessa – analyysissä perehdytään laajojen tilastojen sijaan varsin tarkasti nimenomaan ominaisuuksiin eli laadullisiin seikkoihin.⁴¹ Esimerkkinä kvalitatiivisen oikeustapausanalyysin mallista toimii kolmeen peruselementtiin jakautuva *määrittelyn, narratiivin ja sommittelun* malli.⁴² Kvalitatiivisille oikeustapausanalyysille on lisäksi mielletty kolme selkeää tyyppiä: *selittävä, kartoittava* ja *kuvaileva*.⁴³ Kvalitatiivisen tutkimuksen vaihtoehtona on kvantitatiivinen – määrällinen – tutkimus, jossa syy- ja seuraussuhteita etsitään tilastollisesti aineistosta. Tässä tapauksessa molemmat lähestymistavat saattaisivat olla hyödyllisiä. Tyypillinen virhe

³⁵ Tolvanen 2016, s. 281.

³⁶ Keinänen – Väättänen 2016, s. 246.

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*, s. 247.

³⁹ Tolvanen 2016, s. 288, 290.

⁴⁰ Keinänen – Väättänen 2016, s. 246.

⁴¹ Spencer 2015, s. 142.

⁴² Nieminen et al. 2021, s. 233, 237.

⁴³ Webley 2012, s. 939. Termit käännetty englannin kielen sanoista *explanatory*, *exploratory* ja *descriptive*.

empiirisessä tutkimuksessa on johtopäätösten liian laaja-alainen soveltaminen.⁴⁴ Erityisesti on korostettu tilastollisen *korrelaation* erillisyyttä *syy-yhteydestä*.⁴⁵

Ihmiskauppa on vahvasti tunteita herättävä aihe, ja tutkielmassa käsitellään syvälle ihmisoikeuksiin kajoavaa rikosta. Eräs tutkimuksen haasteista onkin se, että tieteellisen tason saavuttamiseksi henkilökohtaiset tunteet ja ennakkokäsitykset aihepiiristä tulee sulkea pois. Tieteellinen neutraalius on edellytys sille, että tutkimustuloksilla on painoarvoa. Empiirinen – osin tilastoiva – lähestymistapa voisi helpottaa kuvaillun neutraalin lopputuloksen saavuttamista.⁴⁶ Tutkielman monimetodisuus tarkoittaisi lisäksi vastavuoroisuutta metodien välillä, eli lainopillinen lähestymistapa tukisi empiiristä osiota ja toisinpäin. Lisäksi kirjallisuuden mukaan empiirisen tutkimuksen esitutkimuksena lainopillinen tutkimus voi olla välttämätön.⁴⁷ Kuitenkin metodien päällekkäinen hyödyntäminen edellyttää niiden poikkeuksellisen kattavaa ymmärrystä ja hallintaa.⁴⁸

On selvää, että empiirisen metodin sisällyttäminen voisi olla hyödyllistä. Metodi jäi tutkimuksesta kuitenkin pois aivan viimeistään tutkimusprosessin vaiheita läpikäydessä. Empiirinen tutkimusprosessi on jaettu karkeasti seuraaviin vaiheisiin: (1) tutkimustehtävän perustelu, (2) kirjallisuuskatsaus ja tutkimustehtävän täsmentäminen, (3) aineiston keruu, (4) aineiston analysointi, (5) tutkimusraportin kirjoittaminen.⁴⁹ Käsillä olevan tutkimuksen osalta kohdassa 2 ja 3 kävi selväksi, että relevantin aineiston vähäisyyden vuoksi empiirinen lähestymistapa ei toisi merkittävää lisäarvoa. Empiirinen osa jäisi hyvin suppeaksi. Tähän liittyen kirjallisuudessa on todettu, että ”*tutkimusta ei voi vielä kutsua empiiriseksi, jos tutkija esittää lainopillisen työnsä johdantoluvussa muutaman taulukon vakuuttaakseen lukijan tutkimusaiheensa merkittävyydestä*”.⁵⁰ Edellä todetun myötä empiirinen lähestymistapa ei ole tarkoituksenmukainen. Tämä korostaa entisestään, että rikosoikeudellisen lainopin valinta tutkielman päämetodiksi on onnistunut.

⁴⁴ Keinänen – Väättänen 2016, s. 255.

⁴⁵ Tolvanen 2016, s. 288.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 290.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 281.

⁴⁸ Nielsen 2012, s. 970–971.

⁴⁹ Kääriäinen – Aaltonen 2021, s. 285.

⁵⁰ Keinänen – Väättänen 2016, s. 247.

1.4 Tutkielman rakenne

Lähestymistapa ”yleisestä erityiseen” pyritään ylläpitämään sekä läpi tutkielman että päälukujen sisällä. Yritysvastuudirektiivin vaikutusten analysoimiseksi tulee ensin tarkastella olennaisia lähtökohtia (luku 2). Tutkielma lähtee siten liikkeelle rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen, vastuun kohdentumisen ja ihmiskaupan tarkastelulla. Tämän jälkeen tutkielmassa käsitellään yritysvastuudirektiivin relevanttia sisältöä (luku 3). Kuten edellä todettu, oletettujen muutosten vuoksi direktiivin sisältöä ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä yksityiskohtaisesti. Näin ollen direktiivin velvoitteiden sisältö, soveltamisala, johdon asema ja keskeiset eroavaisuudet käsitellään pääpiirteissään. Yritysvastuudirektiivin velvoitteiden käsittelyn jälkeen siirrytään tutkimaan niiden vaikutuksia johdon vastuuseen (luku 4). Tämä aloitetaan käsittelemällä tutkimuksen ydinkysymystä eli kansainvälistä ihmiskauppaa. Asiaa lähestytään havainnollistavan esimerkin avulla. Luvussa käsitellään ihmiskaupan kansainvälisyys, vastuun kohdentuminen sekä laiminlyöntirikoksen ja tahallisuuden edellytykset. Esimerkin käsittely jatkuu oikeushenkilön rikosoikeudellisen vastuun näkökulmasta. Lisäksi käsitellään kokoavasti direktiivin vaikutuksia työ- ja ympäristörikoksiin. Tässä kohtaa arvioidaan myös tuottamusta, joka aktualisoituu työ- ja ympäristörikosten osalta ihmiskaupasta poiketen. Ennen johtopäätöksiä käsitellään vielä erikseen vastuun arvioinnin myötä relevantiksi nousevaa velvollisuuksien delegointia (luku 5). Ensiksi tutustutaan mahdollisuuteen delegoida velvollisuuksia ja tämän jälkeen tarkastellaan miltä tehokas delegointi näyttää teoriassa ja käytännössä. Tutkielman päätteeksi käsitellään johtopäätökset (luku 6).

2. Rikoslain yleisen osan ja ihmiskaupan lähtökohtia

2.1 Rikosoikeudellinen laillisuusperiaate mahdollisena esteenä johdon vastuun laajentamisessa

Yritysvastuudirektiivin kansallisen täytäntöönpanon jälkeen sääntely muodostaa oman kokonaisuutensa, rikoslain ulkopuolella. Uusi sääntely muodostaa yritysjohdolle uusia velvollisuuksia, jotka voivat vaikuttaa rikosoikeudellisten tunnusmerkistöjen täyttymiseen esimerkiksi tulkinnan tai laiminlyönnin myötä. Tällaisen *blankosääntelyn* on katsottu olevan perustuslakivaliokunnan mukaan perustuvalla tavalla ristiriidassa rikosoikeudellisen

laillisuusperiaatteen keskeisimmän idean kanssa, jonka mukaan rangaistavuuden ala on käytävä ilmi riittävän tarkasti rikoslakiin sisällytetystä rikostunnusmerkistöstä.⁵¹ Perustuslakivaliokunta on sittemmin painottanut näkemystä toistamiseen.⁵² Nimestään huolimatta *periaate* on rikosoikeuden keskeisin normatiivinen ohje, josta ei voida poiketa missään tilanteissa.⁵³ Ylikansallisesti Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tulkinnut, että yksilön on rikossäännöksen sanamuodon perusteella saatava selville, mitkä teot ja laiminlyönnit voivat perustaa hänelle rikosoikeudellisen vastuun, huomioiden kuitenkin tuomioistuimen tulkinnan tunnusmerkistöstä.⁵⁴

Olisi käytännössä mahdotonta perustaa koko rikosoikeudellinen kokonaisuus jokaisen rikoksen osalta puhtaasti rikoslain kirjaimen. Perustuslakivaliokunta näkee siten blankosäätelyn hyväksyttävänä myös rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta, jos se täyttää tietyt kriteerit:

Blankorangaistussäännösten osalta tavoitteena tulee olla, että niiden edellyttämät valtuutusketjut ovat täsmällisiä, rangaistavuuden edellytykset ilmaisevat aineelliset säännökset ovat kirjoitetut rikossäännöksiltä vaaditulla tarkkuudella ja nämä säännökset käsittävästä normistosta käy ilmi myös niiden rikkomisen rangaistavuus sekä kriminalisoinnin sisältävässä säännöksessä on jonkinlainen asiallinen luonnehdinta kriminalisoitavaksi tarkoitetusta teosta.⁵⁵

Tästä on johdettu neljä selkeää kriteeriä rikoslain ulkopuoliselle säätelylle: 1) säätelyn tulee olla eduskunnan säätämä laki, jossa on PL 80 §:n mukainen täsmällinen valtuutussäännös, 2) aineelliset edellytykset on säädettävä rikosoikeudellisella tarkkuudella, 3) normista on käytävä ilmi rangaistavuus, ja 4) kriminalisoitava teko täytyy luonnehtia.⁵⁶ Jaottelu on myös johdonmukaisesti tunnistettu korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä.⁵⁷

⁵¹ PeVM 25/1994 vp, s. 8; Ks. myös KKO 2015:22, kohta 6; Blankosäätely ei ole tutkimuksen keskiössä, mutta asiaan on perehdytty asiantuntevasti erityisesti EU-oikeudellisissa kontekstissa teoksessa Viitanen 2025.

⁵² Ks. esim. PeVL 29/2001 vp, s. 3; PeVL 41/2001 vp, s. 3; PeVL 26/2002 vp, s. 2, 3; PeVL 7/2005 vp, s. 3; PeVL 18/2007 vp, s. 5; PeVL 56/2014 vp, s. 2; PeVL 2/2023 vp, s. 6; PeVL 26/2024 vp, s. 4; Ks. myös asetuksiin liittyen esim. PeVL 19/2002 vp, s. 5–7.

⁵³ Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 114.

⁵⁴ EIT, Kokkinakis v. Kreikka, 25.5.1993, 260-1, kohta 52; EIT, Cantoni v. Ranska, 15.11.1996, 1996-V, kohta 29; Ks. Melander 2011, s. 181.

⁵⁵ PeVM 25/1994 vp, s. 8; Ks. myös esim. Melander 2008, s. 123.

⁵⁶ Ks. esim. Tapani et al. 2019, s. 123.

⁵⁷ Ks. esim. KKO 2021:4, kohta 6; KKO 2008:105, kohta 13. Ks. myös KKO 2023:11, kohta 11; KKO 2015:22, kohta 6.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä on viitattu selkeään Euroopan unionin tuomioistuinkäytäntöön, jonka mukaan ”EU-säännöksellä ei voi itsessään ja sen soveltamiseksi annetusta jäsenvaltion sisäisestä lainsäädännöstä riippumatta olla sellaista vaikutusta, että EU-säännöksiä rikkovien henkilöiden rikosoikeudellinen vastuu syntyisi tai ankaroituisi pelkästään asianomaisen direktiivin tai muun EU-säännöksen perusteella.”⁵⁸ Merkittävä kohta toteamuksessa on sana ”pelkästään”. EU-säännös ei siten voi yksinään muodostaa rikosoikeudellista vastuuta. Korkein oikeus on kuitenkin katsonut, että EU-oikeudellisten käsitteiden tulkinta on välttämätöntä ja oikeutettua myös yksittäisten rikostunnusmerkkien kohdalla, kunhan tulkinnan tulos on johdonmukainen tunnusmerkistöstä ilmenevän rangaistusuhalla tavoitellun suojan tarkoituksen kanssa ja lopputuloksen tulee olla tekijän ennakoitavissa.⁵⁹

Yritysvastuudirektiivi käsittelee keskeisesti ympäristö- ja työoikeuteen liittyviä velvoitteita. Rikoslain 47 ja 48 luvuissa on työ- ja ympäristörikoksia määrittelevät vastuun kohdentumisen erikoissäännökset, jotka perustavat rikosoikeudellisen vastuun muun muassa henkilön velvollisuuksiin. Säännökset siten selkeyttävät oikeustilaa kyseisten lukujen osalta ja vähentävät ristiriitaa rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta. Ongelma on kuitenkin korostunut erityisesti *ihmiskaupparikokseen* liittyen, sillä ihmiskaupan tunnusmerkistö ei sisälly kumpaankaan lukuun. Oikeuskirjallisuudessa on suhtauduttu kriittisesti siihen, että työ- ja ympäristörikoksia koskevat vastuun kohdentumista käsittelevät pykälät muodostaisivat koko rikoslain kattavan järjestyksen vastuun kohdentumiseen liittyen.⁶⁰ Lain esitöiden mukaan laillisuusperiaatteen kannalta riittävää on se, että laiminlyöntirikoksen rangaistavuuden syy eli oikeudellinen velvollisuus on todettu kirjoitetussa laissa, vaikka säännöksen viittaus on tämän osalta jokseenkin epätarkka.⁶¹ Käytännössä rikoslain ulkopuolisiin lakeihin tukeudutaan johdonmukaisesti tulkinnan tukena, esimerkiksi toimitusjohtajan vastuuasema ja tehtävät perustetaan tyypillisesti osakeyhtiölain säännöksiin.⁶²

⁵⁸ KKO 2013:12, kohta 15; EUT, Pupino, C-105/03, 16.6.2005, kohta 44–45; EUT, Kolpinghuis Nijmegen, C-80/86, 8.10.1987, kohta 13–14; EUT, Arcaro, C-168/95, 26.9.1996, s. 37; Ks. myös EUT, Lopes da Silva Jorge, C-42/11, 5.9.2012, jossa asia on toistamiseen vahvistettu. Ks. myös esim. Helsingin hovioikeus, 23.3.2016, dnro R 15/526 (lainvoimainen), s. 8.

⁵⁹ KKO 2013:12, kohta 13; Korkein oikeus viittasi aiempiin vastaaviin ratkaisuihin KKO 2002:11; KKO 2004:46; KKO 2005:27; KKO 2007:67.

⁶⁰ Korkka-Knuts – Frände – Helenius 2020, s. 364–365.

⁶¹ HE 44/2002 vp, s. 42.

⁶² Tapani et al. 2019, s. 554.

Edellä todetun perusteella on selvää, että yritys vastuudirektiivin täytäntöönpano voi rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta huolimatta laajentaa yritysjohton vastuuasemaa rikosoikeudellisen vastuun arvioinnissa. Tämä kuitenkin edellyttää yksityiskohtaista blankorangaistussäännösten erityisedellytykset huomioivaa lainsäätäjän tarkkuutta mahdollisten epäselvyyksien välttämiseksi. Kasvava yksityiskohtainen lainsäädäntö on omiaan rapauttamaan rikoslain raameja rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta, joka korostaa edellä käsiteltyjen erityisedellytysten merkitystä lainkäytössä. Muuten ajan myötä hyvinkin epäselvästi kirjattuja tulkinnanvaraisia sääntöjä ruvetaan tulkitsemaan jopa vahingossa rikoslakia täydentäviksi velvollisuuksiksi. Onkin suositeltavaa, että tuomarit kiinnittävät huomiota erityisedellytysten täyttymiseen korostuneesti ensimmäisillä kerroilla, kun rikosoikeudellisessa kontekstissa pyritään muodostamaan vastuuasema yritys vastuudirektiiviin pohjautuvaan lakiin.

2.2 Laiminlyönti ja vastuun kohdentuminen

Liiketoiminnassa oikeushenkilö ja sen johto saattavat hyötyä merkittävästi esimerkiksi työntekijän rikollisesta toiminnasta. On siten tarkoituksenmukaista, että oikeushenkilön johto ja tosiasiallisesti valtaa käyttävää taho voidaan tuomita rikoksesta, joka on tapahtunut oikeushenkilön toiminnassa. Tämän myötä yrityksellä on intressi valvoa omaa toimintaansa. Tutkielmassa käsitellään muun muassa epäsuoria ja pitkän ajan kuluessa kehittyneitä tilanteita, joissa konkreettisen rikkomuksen on tehnyt esimerkiksi työntekijä. Rikokset yritystoiminnassa saattavat johtaa vastuuasemassa olevien rangaistavuuteen useilla eri mekanismeilla: laiminlyöntirikoksena, avunantona, oikeushenkilön puolesta toimimisena ja vastuun kohdentumista käsittävän lukukohtaisen säännön perusteella. Lisäksi johtoon kuuluva jäsen voi olla osallisena rikokseen tekijäkumppanuuden, avunannon tai yllytyksen myötä muun muassa silloin, kun rikoksen tekijä on työsuhteessa oikeushenkilöön.⁶³ Kyseiset osallisuusopit eivät kuitenkaan ole olennaisia käsillä olevan tutkimuskysymyksen kannalta. Huomionarvoista kuitenkin on, että lähestymistavasta huolimatta tulee aina arvioida yleiset rangaistusvastuun edellytykset.⁶⁴

⁶³ Helenius 2015, s. 778.

⁶⁴ KKO 2023:71, kohta 19.

Tutkielman kannalta relevantein vastuun kohdentumisen peruste on laiminlyönti. Tutkielmassa ei niinkään perehdytä siihen, että yritysjohto olisi esimerkiksi tarkoituksellisesti auttanut rikosseuraamuksen syntymisessä. Jos johtohenkilö ei ole itse syyllistynyt eksplisiittisesti tunnusmerkistön mukaiseen rikokseen, kyse on usein vastuun laiminlyönnistä. Aihe kohdistuu siten enemmänkin siihen, että esimerkiksi näennäisesti vilpittömästi toimiva johtaja laiminlyö velvoitteitaan. Kyseessä olisi niin sanottu *epävarsinainen laiminlyöntirikos*, joka tarkoittaa sitä, että tunnusmerkistössä ei ole erikseen todettu laiminlyönnin rangaistavuutta, mutta tekijällä on erityinen oikeudellinen velvollisuus estää rikoksen aiheutuminen.⁶⁵ Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että epävarsinainen laiminlyöntirikos on kenties jopa rikosoikeuden vaikein konstruktio.⁶⁶ Ennen vuotta 2003 epävarsinainen laiminlyönti perustui yksinomaan oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa muodostuneisiin sääntöihin.⁶⁷ Tämän jälkeen epävarsinainen laiminlyöntirikos on kodifioitu rikoslakiin osaksi RL 3:3:n mukaista laiminlyöntirikosta:

Laiminlyönti on rangaistava, jos rikoksen tunnusmerkistössä niin nimenomaan määrätään.

Laiminlyönti on rangaistava myös, jos tekijä on jättänyt estämättä tunnusmerkistön mukaisen seurauksen syntymisen, vaikka hänellä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää seurauksen syntymisen. Tällainen velvollisuus voi perustua:

- 1) virkaan, toimeen tai asemaan;
- 2) tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen;
- 3) tehtäväksi ottamiseen tai sopimukseen;
- 4) tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan; tai
- 5) muuhun niihin rinnastettavaan syyhyn.

Säännöksen ensimmäinen momentti käsittää *varsinaisen laiminlyöntirikoksen*. Toinen momentti kattaa *epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen*. Lain esitöiden mukaan laillisuusperiaatteen vaatimusten kannalta on riittävää se, että epävarsinaisten laiminlyöntirikosten rangaistavuuden perusta – erityinen oikeudellinen velvollisuus – on muodostettu kirjallisessa laissa, vaikka säännöksen viittaus on tämän osalta jokseenkin

⁶⁵ HE 44/2002 vp, s. 39; Tapani et al. 2019, s. 220–221.

⁶⁶ Ks. Sutela 2021, s. 3, jossa Sutela referoi professori Kimmo Nuotion internetjulkaisua, joka ei ole enää saatavilla.

⁶⁷ HE 44/2002 vp, s. 39; Lakimuutosta edeltävästä epävarsinaisesta laiminlyöntirikoksesta ks. esim. Livson 1949.

epätarkka.⁶⁸ Laiminlyönnin osalta keskeinen kysymys on, kenen olisi pitänyt toimia yhteisössä huolellisemmin, eli kenen syyksi laiminlyönti on luettava. Laiminlyönnistä tuomitaan rangaistukseen vain se, joka olisi ollut velvollinen toimimaan.⁶⁹ Laiminlyöntiin olennaisesti liittyen rikoslaissa on työ- ja ympäristörikoksia koskevissa luvuissa erikseen pykälät vastuun kohdentumisesta. Rikoslain 47:7:n mukaan:

Tässä luvussa rangaistavaksi säädetystä työnantajan tai tämän edustajan menettelystä tuomitaan rangaistukseen se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on. Tätä arvioitaessa on otettava huomioon asianomaisen asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laatu ja laajuus sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen.

Ympäristörikoksia koskeva RL 48:7 on lähes identtinen. Sääntöjen erona on, että ympäristörikoksia koskevasta säännöstä puuttuu sanat ”työnantajan tai tämän edustajan”.⁷⁰ On tärkeä huomata, etteivät kyseiset normit eivät syrjäytä edellä todettuja yleisen osan vastuuperusteita, vaan täydentävät niitä.⁷¹ Korkeimman oikeuden mukaan:

*Vastuun kohdentaminen edellyttää sen arvioimista, mikä on yksittäisen toimijan osuus lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen. Kysymys on siitä, kenen tai keiden velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on ollut. Ensiksi on näin ollen arvioitava, mihin toimiin asianosaisella on ollut tehtävänsä tai asemansa puolesta velvollisuus ryhtyä lainvastaisen tilan estämiseksi tai sen lopettamiseksi, ja toiseksi, miten hän on tosiasiallisesti toiminut. Lisäksi on arvioitava, mitkä toimet ovat olleet kullekin toimijalle kyseisissä olosuhteissa ylipäättään mahdollisia.*⁷²

Työ- ja ympäristörikoksia koskevien vastuun kohdentumissääntöjen ei ole oikeuskirjallisuudessa katsottu muodostavan koko rikoslain kattavia raameja vastuun kohdentumiseen liittyen, vaikka käytännössä kyse on hyvin vastaavista säännöistä kuin laiminlyönnin kohdalla.⁷³ Laiminlyöntiä kodifioitaessa ei kuitenkin eksplisiittisesti sisällytetty rikoslain yleiseen osaan vastaavaa laiminlyöntimallia.⁷⁴ Tästä huolimatta vastuualueiden arviointi on hyvin vastaavaa ja siten oikeuskäytäntö vastuun kohdentumisen

⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 42.

⁶⁹ Tapani – Tolvanen 2008, s. 457.

⁷⁰ Samansisältöinen lauseke löytyy myös rikoslain terveyttä ja turvallisuutta vaarantavista rikoksista annetun luvun kahdesta pykälästä: RL 44:9a ja 44:9b.

⁷¹ KKO 2023:71, kohta 19.

⁷² *Ibid.*, kohta 20.

⁷³ Korkka-Knuts et al. 2020, s. 364–365.

⁷⁴ Lahti 2019, s. 202.

erityissäännöksistä on arvokas systematisoinnin väline. Laiminlyöntiä käsitellään tarkemmin tutkielman edetessä.

Toisen henkilön toimi voi tulla rangaistavaksi myös avunantona. Rikoslain 5:6 määrittää avunannon rangaistavuuden:

Joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä. Rangaistusta määrättäessä sovelletaan kuitenkin, mitä 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään.

Yllytyksestä rangaistavaan avunantoon rangaistaan avunantona.

Oikeuskirjallisuudessa on todettu, että periaatteessa mitkä tahansa arkiset teot käyvät avunannosta, jos ne edistävät rikoksen tekemistä.⁷⁵ Laiminlyönti voi siten täyttää avunannon edellytykset, jos kyseessä oleva laiminlyönti rinnastuu aktiiviseen toimeen, jolla edistetään rikoksen täytäntöönpanoa.⁷⁶ Avunanto kuitenkin edellyttää tahallisuutta ja tietoisuutta rikollisesta toiminnasta, joten se ei ole tutkielman kannalta keskiössä.⁷⁷

Rikoslain 5:8 määrittää oikeushenkilön puolesta toimimisen rangaistavuuden:

Yhteisön, säätiön tai muun oikeushenkilön lakimääräisen toimeenjohtajan tai johdon jäsen sekä oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä taikka sen puolesta työ- tai virkasuhteessa tai toimeksiannon perusteella muutoin toimiva henkilö voidaan tuomita oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta rangaistukseen siitä huolimatta, ettei hän täytä rikoksen tunnusmerkistössä tekijälle asetettuja erityisehtoja, jos oikeushenkilö nuo ehdot täyttää.

Jos rikos on tehty elinkeinonharjoittajan liikkeeseen kuuluvassa tai muussa oikeushenkilön toimintaan rinnastettavassa järjestäytyneessä toiminnassa, sovelletaan vastaavasti, mitä 1 momentissa säädetään oikeushenkilön toiminnassa tehdystä rikoksesta.

Mitä tässä pykälässä säädetään, ei sovelleta, jos asiasta muualla laissa säädetään toisin.

Määritelmä on hyvin laava. Itsessään pykälä ei tuo selvyyttä siihen, miten käytännössä menetellään, kun arvioidaan johdon rangaistavuutta. Rikoslain 5:8.1:n keskeisenä sisältönä on, että tekijää koskeva edellytys ikään kuin lievennetään laaja-alaisemmaksi.

⁷⁵ Tapani et al. 2019, s. 533.

⁷⁶ HE 44/2002 vp, s. 157.

⁷⁷ Ks. esim. Tapani et al. 2019, s. 531.

Yritysvastuudirektiivin kontekstissa olennaisuus korostuu työrikosten osalta. Työrikoksissa kuvailtu työnantaja on usein oikeushenkilö. Siten oikeushenkilön puolesta toimimisen myötä luonnollinen henkilö voi tulla tuomituksi työrikoksesta, vaikkei hän henkilökohtaisesti ole työnantaja. Sääntö ei kuitenkaan ole olennainen ihmiskaupan tunnusmerkistön osalta.

2.3 Ihmiskauppa

Yksityisellä sektorilla on poikkeuksellinen mahdollisuus puuttua ihmiskauppaan ja tätä on pyritty hyödyntämään lainsäädännöllisin keinoin.⁷⁸ Yksityiseltä sektorilta odotetaan innovatiivisuutta osittain jämähtäneessä ihmiskaupan torjumisessa.⁷⁹ Lisäksi hyödylliseksi on koettu yksityisen ja julkisen sektorin välinen yhteistyö.⁸⁰ Valvonnan painopiste ei kuitenkaan voi olla liian voimakkaasti yksityisellä sektorilla: jos jokainen jakaisi lainsäätäjän arvomaailman, ei ongelmaa olisi ikinä syntynyt. Tästä syystä lakimuutos ei itsessään välttämättä muuta tätä asetelmaa tarpeeksi, jotta useisiin yrityksiin syvälle iskostunut asenne ihmiskauppaa kohtaan muuttuisi. Sääntöjen rikkominen ei ole voittoa tavoitteleville yrityksille tavatonta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö yritysten asemaan perustuva lähestymistapa olisi hyödyllinen työkalu ihmiskauppaa torjuessa.

2.3.1 Ihmiskauppa Suomessa

Yhdysvaltain ulkoministeriö julkaisee vuosittain ihmiskaupparaportin, jossa tämä asettaa jokaiselle maalle arvosanan ihmiskauppaan liittyen. Ei liene yllättävää, että Suomi on toistamiseen saavuttanut parhaan arvosanan: Tier 1.⁸¹ Huomionarvoista kuitenkin on, että kategorisointi ei perustu maan ihmiskauppaongelman suuruuteen vaan valtion pyrkimyksiin torjua ihmiskauppaa ja saavuttaa asetetut minimivaatimukset.⁸² Tästä huolimatta korkeampi arvosana korreloi myös alhaisempien ihmiskauppamäärien kanssa.⁸³ Tätä ei kuitenkaan voi automaattisesti tulkita kausaaliseksi suhteeksi. Sen voi tulkita johtuvan esimerkiksi siitä, että

⁷⁸ Todres 2012, s. 81, 85–86.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 87.

⁸⁰ Bracy – Lul – Roe-Sepowitz 2021, s. 51.

⁸¹ USA State Department 2024, luku Finland. On huomionarvoista, että poliittiset suhteet voivat vaikuttaa käsitelyyn raporttiin.

⁸² Van Der Vink et al. 2023, s. 149.

⁸³ *Ibid.*, s. 154.

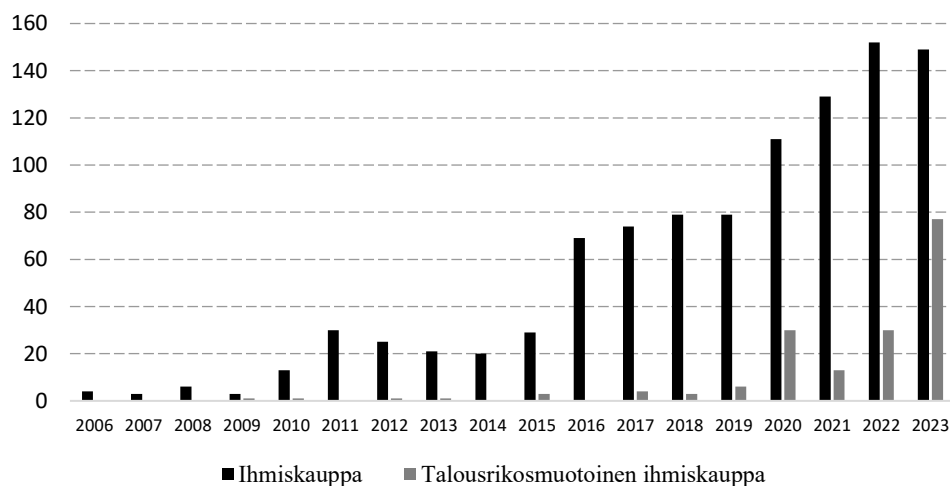
ihmiskaupan torjumiseen tarkoitettua lainsäädäntöä on ongelmattomampaa omaksua maissa, joissa valmiiksi esiintyy vähemmän ihmiskauppaa.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että ”nykyisin liian monet tapauksista eivät tule ilmi tai etene viranomais- ja oikeusprosesseissa. Puutteita on niin viranomaisten resursseissa ja toimivaltuuksissa kuin lainsäädännön tarjoamissa työkaluissakin”.⁸⁴ Vastaavaa on väitetty myös ulkomailla.⁸⁵ Lisäksi on esitetty, että vain pieni osa työntekijöiden vakavasta hyväksikäytöstä päätyy rikosprosessissa käsiteltäväksi.⁸⁶ Tätä on tarkemmin väitetty selväksi.⁸⁷

Vuonna 2016 lain esitöissä todettiin, että Suomessa pakkotyöhön liittyvän ihmiskaupan uhrien määrää on vaikea arvioida, koska tapaukset eivät useinkaan tule viranomaisten tietoon. Myös rajanveto ihmiskaupan sekä eräiden muiden ihmiskauppaan rinnastettavien työntekijöiden hyväksikäyttöön liittyvien rikosten välillä saattaa olla vaikeaa. Esitöissä korostettiin, että poliisille ja rajavartiolaitokselle muutaman edeltävän vuoden aikana ilmoitettujen ihmiskaupparikosten määrät ovat olleet muutaman kymmenen tapauksen luokkaa vuosittain.⁸⁸ Tämä on kuitenkin sittemmin muuttunut.

Kuvio 1

Viranomaisille ilmoitetut ihmiskaupparikokset (2006–2023)

Lähde: Tilastokeskus 2025a

⁸⁴ Kimpimäki 2021, s. 785–786.

⁸⁵ Bracy et al. 2021, s. 36, 49.

⁸⁶ Kimpimäki 2021, s. 786.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ HE 69/2016 vp, s. 3.

Kuviosta on havaittavissa, että ihmiskaupan päätyminen viranomaisten tietoon on merkittävästi kasvanut ajan myötä. Alustava tilasto vuodelta 2024 ihmiskaupan kokonaismäärästä on 103 ja kuluvalta vuodelta 2025 luku on 22 (tammi–maaliskuu).⁸⁹ Tutkimuksen kannalta kiinnostavaa on, että talousrikosmuotoinen ihmiskauppa on myös kasvavissa määrin tullut viranomaisten tietoon. Käytännössä tilastoon on voinut vaikuttaa merkittävästi marjanpoimintatapaukset, mutta trendi on kuitenkin kasvava yksittäisistä suurista tapauksista riippumatta.⁹⁰ Tilastoa analysoidessa tulee kuitenkin tiedostaa, että kyse on ilmoitetuista rikoksista, ei tuomioista. Lisäksi ihmiskauppaa ei aina osata tutkia talousrikoksena.⁹¹ Tuomioistuintietokannassa tuomioiden määrät ovat sen verran vähäisiä, ettei merkittäviä tilastoja ole mahdollista erotella. Tuomioistuinten tilastojärjestelmä ilmoittaa tunnusmerkistöjen lukumäärän vain, jos tuomioita on yli 5. Tämä korostaa sitä, että kyse on mitä todennäköisimmin yksittäisistä suuremmista tapauksista.

Kirjallisuudessa on korostettu mittaamisen standardisoinnin ja vertailukelpoisuuden tutkimusdatan tärkeyttä.⁹² Tutkimuksen, tarkkailun, seurannan ja arvioinnin rahoitus on mielletty tärkeäksi sekä kustannustehokkaaksi siksi, että vertailukelpoinen tutkimusdata mahdollistaa tosiasiaassa hyvin tai huonosti toimivien ohjelmien havaitsemisen.⁹³ Vertailukelpoisella standardisoidulla tutkimusdatalla on siis mahdollista keskittää resurssit toimiviin keinoihin ihmiskaupan torjumisessa. Lisäksi on korostettu julkisten sekä yksityisten toimijoiden välisen yhteistyön merkitystä.⁹⁴

Valtioneuvostolle tehdyssä raportissa on painotettu, että tyypillistä ihmiskaupparikosta ei ole.⁹⁵ Tyypillisesti ihmiskauppatutkinnot Suomessa ovat kohdistuneet varsin pieniin yrityksiin.⁹⁶ Uhrin ovat tavanomaisesti ulkomaisia, joilla on kotimaassaan taloudellisesti heikko asema.⁹⁷ Raportissa korostetaan, että Suomessa ihmiskaupan luonnetta ei usein ymmärretä ja näytön

⁸⁹ Tilastokeskus 2025b.

⁹⁰ Ks. esim. Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2); Ks. myös vireillä olevista tapauksista Yleisradio 2024.

⁹¹ Koivukari et al. 2022, s. 239 ja tiivistelmä.

⁹² Bracy et al. 2021, s. 51.

⁹³ Long – Risko 2024, s. 293, 298–299.

⁹⁴ Bracy et al. 2021, s. 51.

⁹⁵ Koivukari et al. 2022, s. 310.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 227. Ks. myös s. 225, 226.

⁹⁷ *Ibid.*, s. 125, 127, 219.

keräämisessä on kehitettävää.⁹⁸ Yksi raportin keskeinen suositus on, että ihmiskauppaan liittyvää koulutusta tulisi järjestää poliiseille, syyttäjille ja tuomareilla siten, että ainakin osa koulutuksesta olisi yhteistä.⁹⁹ Raportissa lisäksi pohditaan sellaista merkittävää muutosta esitutkintaan, että poliisin tulisi aina erikseen kirjata syy sille, miksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä seikkoja ei ole kirjattu.¹⁰⁰ Oikeuskirjallisuudessa on pohdittu kehitysideaksi sitä, että alipalkkaus kriminalisoitaisiin.¹⁰¹

2.3.2 Ihmiskauppa kansainvälisesti

Ihmiskauppa on korostetun kansainvälinen aihe ja siten on tarkoituksenmukaista huomioida myös yleisesti kansainvälinen viitekehys ja tausta. Ihmiskauppa on hyvin erilaista ja ongelman laajuudessa on valtavia poikkeuksia. Kansainvälisesti ihmiskaupalle (”human/labour trafficking”) esiintyy useita termejä, kuten moderni orjuus (”modern slavery”) ja pakkotyö (”forced labour”).

Ihmiskauppaan syyllistyneistä enemmistö on miehiä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa suoritettussa tutkimuksessa todettiin, että kaksi kolmesta ihmiskauppaan syyllistyneistä olivat miehiä. Lisäksi suurin osa heistä oli 30–50-vuotiaita.¹⁰² Syyllistyneet olivat sekä Yhdysvaltain kansalaisia että ulkomaisia. Ihmiskauppaan syyllistyneiden mukaan siirtolaistyöntekijöitä on helpompi manipuloida ja kontrolloida.¹⁰³ Tyypillistä on myös, että tekijä valitsee ihmiskaupan uhreiksi tekijän kotimaan kansalaisia.¹⁰⁴

Vaikka suurin osa ihmiskauppaan syyllistyneistä oli tutkimuksessa miehiä, joukossa oli myös huomattava määrä naisia. Naispuoliset työperäiseen ihmiskauppaan syyllistyneet kuuluivat useammin rikollisjärjestöihin. Tapaukset, joissa toimijoina olivat naiset, kohdistuivat kaikkein haavoittuvimpiin uhreihin eli heihin, jotka tarvitsivat majoitusta, joutuivat kotiapulaisiksi tai

⁹⁸ *Ibid.*, s. 4, 312.

⁹⁹ *Ibid.*, s. 313–314.

¹⁰⁰ *Ibid.*, s. 231.

¹⁰¹ Ks. esim. Kimpimäki 2021, s. 786.

¹⁰² Bracy et al. 2021, s. 37.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*

kokivat psykologista uhkailua. Naispuoliset ihmiskauppiaat olivat myös useammin mukana tapauksissa, joissa uhrin tunsivat tekijän entuudestaan.¹⁰⁵

Edellä todetun perusteella on kuitenkin vaikea määrittää tyyppitekijää ihmiskaupparikokselle. Tyypillinen uhri on helpommin määriteltävissä. International Labour Organizationin arvion mukaan pakkotyön uhreja oli vuonna 2022 koko maailmassa lähes 27,6 miljoonaa.¹⁰⁶ Näistä 11,8 miljoonaa on naisia ja tyttöjä ja 15,8 miljoonaa miehiä ja poikia.¹⁰⁷ Pakkotyön käyttö yleistyy globalisaation, lisääntyneen muuttoliikkeen, epävirallisen talouden ja maailmanlaajuisten rikollisverkostojen seurauksena.¹⁰⁸ Tyypillisesti uhrin eivät usein ole tietoisia oikeuksistaan.¹⁰⁹ Suuri osa ihmiskaupan uhreista on yhteiskunnan silmissä epäiltyjä – laittomia siirtolaisia.¹¹⁰ Pääosin ihmiskauppa liittyy alhaisen taidon työtehtäviin.¹¹¹

Esimerkiksi tyypillisestä ihmiskaupan uhrista voidaan tarkemmin perehtyä maantieteellisesti varsin lähellä Eurooppaa olevaan ihmiskaupan merkittävään keskittymään. Ihmiskauppa on määrällisesti kasvanut Gulf Cooperation Council (GCC) maissa eli Bahrain, Kuwait, Oman, Qatar, Yhdistyneet arabiemiirikunnat ja Saudi-Arabia.¹¹² Erityisesti kenialaiset siirtotyöläiset muodostavat yhden alueen nopeimmin kasvavista matalapalkkatyöhön suuntautuvista ryhmistä.¹¹³ Vaikka yleinen palkkataso on korkeampi, alueella työskentelevät kenialaiset ovat usein köyhiä, eivät puhu isäntämaan kieliä sekä heiltä puuttuu julkinen ja sosiaalinen tukiverkosto. Tämän on havaittu tekevänsä heistä alttiita pakkotyölle sekä fyysiselle, henkiselle ja seksuaaliselle hyväksikäytölle.¹¹⁴

Alueella tehdyssä selvityksessä lähes kaikki vastaajat (97,45 %) kokivat jonkinlaista liikkumis- tai viestintävapauden rajoittamista.¹¹⁵ Yleistä on, että työnantajat pidättivät työntekijöiden henkilöllisyystodistukset tai muut matkustusdokumentit pakottaakseen heidät tekemään

¹⁰⁵ *Ibid.*, s. 48.

¹⁰⁶ International Labour Organization 2022, s. 2.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ HE 69/2016 vp, s. 3.

¹⁰⁹ Viuhko 2013, s. 390.

¹¹⁰ Danziger 2006, s. 11.

¹¹¹ Smit 2011, s. 195.

¹¹² Zhang et al. 2024, s. 254.

¹¹³ *Ibid.*, s. 253.

¹¹⁴ *Ibid.*, s. 254.

¹¹⁵ *Ibid.*, s. 260.

jotakin vastoin tahtoaan (89,61 % vastaajista).¹¹⁶ Työntekijöiden henkilökohtaisten matkustusdokumenttien pidättämisen yleisyydeksi arvioitiin 88,04 % koko GCC-alueen siirtotyöläisten keskuudessa. Eniten raportoitu ongelma oli harhaanjohtava rekrytointi, sillä 97,84 % vastaajista kertoi tulleensa harhaan johdetuksi. Kirjallisuudessa on arvioitu, että tällainen rekrytointiharhaanjohtaminen kosketi jopa 96,88 % GCC-maissa työskentelevistä kenialaisista siirtotyöläisistä.¹¹⁷ Analyyseissä on kuitenkin havaittu ongelmalliseksi muun muassa se, että työolot alittavat kehitetyt mitta-asteikot, joka estää tarkan tutkimustuloksen hankkimisen.¹¹⁸

Ihmiskaupan torjumiseksi säädetyt lait ja ohjelmat ovat koettu varsin tehottomiksi.¹¹⁹ Kehitysideoita kuitenkin on jatkuvasti. Esimerkiksi Kanadassa on lähestytty asiaa kansallisen vahingonkorvausjärjestelmän avulla.¹²⁰ Keskeinen suunta tällä hetkellä on kuitenkin valjastaa kansallisen sektorin sijasta yritykset innovoimaan ratkaisuja ihmiskauppaan.¹²¹ Yritysvastuudirektiivi on osa tätä suuntalinjaa.

Edellä kuvattu kansallinen sekä kansainvälinen viitekehys korostaa, että ihmiskauppaa on hyvin erilaista. Kansallisessa viitekehyksessä kuvatut olot eivät välttämättä ole tarkoituksenmukaisia lähtökohtia kansallisen ihmiskaupan tunnusmerkistön arvioinnissa. Ei tule kuitenkaan poissulkea sitä mahdollisuutta, että Suomessa olisi vastaavia tilanteita.

2.3.3 Ihmiskaupan tunnusmerkistö

Kyse on aihealueesta, jossa yhdistyy rikosoikeudelliset, ulkomaalaisoikeudelliset ja työoikeudelliset näkökohdat ja kysymykset.¹²² Oikeuskirjallisuuden mukaan nykyisessä rikoslaissa ulkomaisen työvoiman riiston kannalta keskeisimpiä säännöksiä ovat ihmiskauppaa, törkeää kiskontaa ja kiskonnantapaista työsyryntää koskevat säännökset.¹²³

¹¹⁶ *Ibid.*, s. 260.

¹¹⁷ *Ibid.*, s. 262.

¹¹⁸ *Ibid.*, s. 265.

¹¹⁹ Todres 2012, s. 87; Dandurand 2024, s. 383.

¹²⁰ Ks. esim. Baglay 2021, s. 409–410.

¹²¹ Todres 2012, s. 87.

¹²² Kimpimäki 2021, s. 785.

¹²³ *Ibid.*, s. 786.

Tunnusmerkistöjen perusteella ei tuomita ihmiskaupan kontekstissa usein.¹²⁴ Tutkimuksessa käsitellään ensisijaisesti ihmiskauppaa, mutta myös kiskonnantapaista työsyryntää analysoidaan. Rikoslain 25:3 sisältää ihmiskaupan tunnusmerkistön:

Joka

1) käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa taikka toista painostamalla,

2) erehdyttämällä toista tai tämän erehdystä hyväksi käyttämällä,

3) maksamalla korvauksen toista määräysvallassaan pitävälle henkilölle tai

4) ottamalla vastaan sellaisen korvauksen

ottaa toisen määräysvaltaansa, värvää toisen taikka luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa toisen hänen saattamiseksi 20 luvun 10 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun tai siihen rinnastettavan seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi, on tuomittava ihmiskaupasta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Ihmiskaupasta tuomitaan myös se, joka ottaa määräysvaltaansa kahdeksaatoista vuotta nuoremman henkilön taikka värvää, luovuttaa, kuljettaa, vastaanottaa tai majoittaa tämän 1 momentissa mainitussa tarkoituksessa, vaikka mitään 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitettua keinoa ei olisi käytetty.

Tunnusmerkistö koostuu kolmesta osatekijäkategoriasta, jotka on eritelty lain esitöissä: *tekotavat, keinot ja tarkoitukset*.¹²⁵ Jaottelu on vakiintunut laajasti oikeuskäytännössä sekä kirjallisuudessa.¹²⁶ *Tekotapoja* tunnusmerkistössä ovat toisen määräysvaltaan ottaminen, värväminen, luovuttaminen, kuljettaminen, vastaanottaminen ja majoittaminen. *Keinoja* ovat riippuvaisen aseman tai turvattoman tilan hyödyntäminen taikka painostaminen, erehdyttäminen tai erehdyksen hyväksi käyttäminen taikka korvauksen maksaminen toista määräysvallassa pitävälle henkilölle tai todetun korvauksen vastaanottaminen. *Tarkoituksia* ovat saattaminen seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi, pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin taikka elimien tai kudoksien poistamiseksi.¹²⁷

¹²⁴ *Ibid.*, s. 786.

¹²⁵ HE 34/2004 vp, s. 92.

¹²⁶ Ks. esim. Kimpimäki 2021, s. 789; Ks. myös Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 57.

¹²⁷ HE 34/2004 vp, s. 92–93.

Tunnusmerkistön täyttymiseksi kunkin kategorian vähintään yhden osantekijän tulee olla läsnä. Näin ollen esimerkiksi riippuvaista asemaa hyödyntämällä värvääminen ei täytä ihmiskaupan tunnusmerkistöä, ellei henkilöä saateta ihmiskaupan tarkoituksen mukaiseen tilanteeseen kuten esimerkiksi pakkotyöhön. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö toiminta voisi olla rikoslain vastaista. Tällaista tilannetta arvioitaisiin lähtökohtaisesti RL 47:3a:n mukaisena kiskonnantapaisena työsyryntänä, jota käsitellään luvussa 4.3.3. Vaihtoehtoisesti kyse olisi esimerkiksi törkeästä kiskonnasta.

Kolmen kategorian täyttymisen lisäksi osatekijöiden välillä tulee olla yhteys.¹²⁸ Tältä osin lain esitöissä on todettu, että ”[j]uuri momentissa tarkoitettujen keinojen on täytynyt johtaa momentin mukaisten tekotapojen käyttämiseen, jotta kysymys olisi ihmiskaupasta”.¹²⁹ Lain esitöiden mukaan tahallisuuden tulee ulottua jokaiseen osatekijään.¹³⁰ Esitöissä on erikseen korostettu, että tarkoituksen kohdalla on korkea tahallisuusvaatimus¹³¹ Tältä osin sovelletaan tarkoitustahallisuutta.¹³² Kahden muun osatekijän osalta on oikeuskäytännössä sovellettu todennäköisyystahallisuutta.¹³³ Tahallisuutta käsitellään ihmiskaupan osalta jäljempänä luvussa 4.1.

3. Yritysvastuudirektiivin keskeinen sisältö

3.1 Huolellisuusvelvoite

Englanniksi yritysvastuudirektiivistä käytetään termiä *The Corporate Sustainability Due Diligence Directive* ja lyhennettä CSDDD tai CS3D. Yritysvastuudirektiivin keskeisin sisältö on *huolellisuusvelvoitteen* muodostaminen. Velvollisuus on perustettu direktiivin 5 artiklassa ja sen keskeinen sisältö on määritetty artikloissa 7–16. Kyseiset artikkelit käsittävät noin kymmenen sivua direktiivin julkaisudokumentista ja siten niiden sisältöä ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä tutkielmassa tyhjentävästi. Tätä korostaa erityisesti se, että edellä todetun mukaisesti on mahdollista, että yritysvastuudirektiivin sisältö muuttuu ennen

¹²⁸ *Ibid.*, s. 93; Kimpimäki 2021, s. 791.

¹²⁹ HE 34/2004 vp, s. 93.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² KKO 2011:26, kohta 11–13.

¹³³ Ks. esim. Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 58.

sen lopullista voimaantuloa, vaikka direktiivi on sen nykyisessä muodossa hyväksytty. Huolellisuusvelvoite edellyttää esimerkiksi, että ”asianmukaiset toimenpiteet tunnistaakseen tosiasialliset ja mahdolliset haitalliset vaikutukset, jotka johtuvat niiden omasta tai niiden tytäryritysten toiminnasta ja niiden toimintaketjuihin liittyvissä tapauksissa niiden liikekumppaneiden toiminnasta, ja arvioidakseen niitä” (YVD 8 artikla). Haitallisella vaikutuksella tarkoitetaan haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia ja haitallisia ympäristövaikutuksia (YVD 3.1 (d) artikla).

Yritysvastuudirektiivin 3.1 (c) artiklan mukaan haitallinen ihmisoikeusvaikutus tarkoittaa henkilöihin kohdistuvaa vaikutusta, joka loukkaa muun muassa seuraavia oikeuksia tai kieltoja:

- Oikeus nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista, mukaan lukien kohtuullinen palkka ja työntekijöiden tapauksessa kohtuulliseen toimeentuloon riittävä palkka (YVD, liite, osa I, 1, kohta 6).
- Kielto rajoittaa työntekijöiden mahdollisuuksia asianmukaiseen majoitukseen, jos yritys tarjoaa työntekijöilleen majoituksen, ja mahdollisuuksia riittävään ravintoon, vaatetukseen, veden saantiin ja sanitaatioon työpaikalla (YVD, liite, osa I, 1, kohta 7).
- Lapsityö, joka luonteensa tai olosuhteidensa vuoksi saattaa olla haitallista lasten terveydelle, turvallisuudelle tai moraalille (YVD, liite, osa I, 1, kohta 11).
- Kielto teettää pakkotyötä tai muuta pakollista työtä, jolla tarkoitetaan kaikkea työtä tai palvelusta, joka jonkin rangaistuksen uhalla vaaditaan joltakin henkilöltä ja johon kyseinen henkilö ei ole vapaaehtoisesti tarjoutunut, ja joka on seurausta esimerkiksi velkaorjuudesta tai ihmiskaupasta, tulkittuna vuonna 1930 tehdyn pakollista työtä koskevan Kansainvälisen työjärjestön yleissopimuksen nro 29 2 artiklan 1 kohdan mukaisesti (YVD, liite, osa I, 1, kohta 11(d)).
- Kaikkien orjuuden ja orjakaupan muotojen kielto, mukaan lukien orjuuteen verrattavissa olevien käytäntöjen, maaorjuuden ja muiden työpaikalla tapahtuvan valta-aseman väärinkäytön tai sorron muotojen, kuten äärimmäinen taloudellinen tai seksuaalinen hyväksikäyttö ja nöyryyttäminen, taikka ihmiskaupan kielto, tulkittuna kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 8 artiklan mukaisesti (YVD, liite, osa I, 1, kohta 12).

Haitallisilla ympäristövaikutuksilla tarkoitetaan ”ympäristöön kohdistuvaa haitallista vaikutusta, joka johtuu direktiivin liitteessä olevan I osan 1 jakson 15 ja 16 kohdassa ja II osassa lueteltujen kieltojen ja velvoitteiden rikkomisesta, ottaen huomioon kansallinen lainsäädäntö, joka liittyy mainituissa kohdissa lueteltuja välineitä koskeviin säännöksiin” (YVD 3.1 (b) artikla). Direktiivin liitteen perusteella haitallisella ympäristövaikutuksella tarkoitetaan sellaista lainvastaisesta teosta seuraavaa ympäristön pilaantumista tai luonnonvarojen heikentymistä, joka uhkaa ruokaturvaa, turvallista juomavettä, sanitaatiota, terveyttä, omaisuuden suojaa tai alueen tavanomaista käyttöä. Sääntely kattaa maaperän, veden tai ilman saastumisen, liiallisen vedenkulutuksen, metsäkadon ja muita luonnonvarojen turmeltumismuotoja. Velvoitteet ovat huomattavasti kattavampia kuin edellä luetellut. Tutkimuksen pääpainopiste ei kuitenkaan ole haitallisissa ympäristövaikutuksissa eikä muutenkaan olisi tarkoituksenmukaista listata niitä tyhjentävästi.

Pääpiirteissään yrityksen tulee sisällyttää huolellisuusvelvoite yrityksen toimintaperiaatteisiin ja riskienhallintajärjestelmiin (YVD 7 artikla). Yritysten tulee tunnistaa ja kartoittaa tosiasialliset tai mahdolliset haitalliset vaikutukset sekä tarvittaessa priorisoida niiden välillä (YVD 8 ja 9 artiklat). Yritysten tulee ehkäistä ja lievittää mahdolliset haitalliset vaikutukset ja lopettaa ja minimoida tosiasialliset haitalliset vaikutukset (YVD 10 ja 11 artiklat). Edellä todettuihin velvollisuuksiin viitataan jäljempänä haitallisten vaikutusten havaitsemisena ja torjumisena. Velvoitteet kattavat yrityksen tytäryhtiöt ja liikekumppanit. Komission alkuperäisessä ehdotuksessa on kuvailtu velvollisuutta havaita haitallisista ihmisoikeus- ja ympäristövaikutuksista aiheutuneet ulkoiset haitat yrityksen omassa toiminnassa, sen tytäryhtiöissä ja arvoketjussa *merkittäväksi*.¹³⁴

Yritysten tulee tarjota mahdollisuuksia korjata tosiasialliset haitalliset vaikutukset (YVD 12 artikla). Yritysten tulee tehdä yhteistyötä sidosryhmien kanssa (YVD 13 artikla). Yritysten tulee perustaa ilmoitusmekanismi ja valitusmenettely muun muassa haitallisten vaikutusten kohteille (YVD 14 artikla). Yrityksen tulee lisäksi toteuttaa huolellisuusvelvoitetta koskevien toimintaperiaatteiden ja toimien vaikuttavuuden seuranta ja tehdä huolellisuusvelvoitteeseen

¹³⁴ Euroopan komission ehdotus direktiivin 2019/1937 muuttamisesta, 2022/0051, 23.2.2022, s. 5 (ehdotusta ei hyväksytty tässä muodossa).

liittyvä julkinen viestintä (YVD 15 ja 16 artiklat). Viestintävelvoite sisältää esimerkiksi verkkosivuilla vuosittain julkaistavan selvityksen.

Direktiivissä määritetään myös sanktioita (YVD 27 artikla). Taloudellisten seuraamusten tulee perustua yrityksen maailmanlaajuiseen nettoliikevaihtoon ja enimmäismäärän tulee olla vähintään 5 % edeltävän tilivuoden liikevaihdosta. Seuraamusten määräämisessä on huomioitava rikkomisen luonne, kesto, vakavuus sekä sen vaikutukset. Lisäksi arvioinnissa otetaan huomioon yrityksen mahdolliset hyvitystoimenpiteet, yhteistyö muiden toimijoiden kanssa sekä mahdollinen rikkomuksella saavutettu taloudellinen hyöty. Lopullinen seuraamusjärjestelmän rakenne on jätetty kansallisen harkintaan. Tältä osin merkittävää on se, että esimerkiksi hallinnollisen seuraamuksen määrääminen voi poissulkea *ne bis in idem* -periaatteen vuoksi rikosoikeudellisen rangaistuksen tuomitsemisen.¹³⁵

3.2 Yritysvastuudirektiivin soveltamisala

Yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoite koskee käytännössä vain hyvin suuria yrityksiä. Komission alkuperäisen ehdotuksen perusteluiden mukaan pk-yrityksille huolellisuusvelvoiteprosessin käyttöönotosta ja toteuttamisesta aiheutuva taloudellinen ja hallinnollinen rasite olisi varsin suuri.¹³⁶ Määrällisesti tällaiset yritykset kattavat noin 99 prosenttia kaikista unionin yrityksistä.¹³⁷ Yritysvastuudirektiivin kattama sääntely on muodoltaan sellaista, että sen hyödyt tulevat esiin lähinnä nimenomaan suuryritysten toiminnassa ja kattavissa tuotantoketjuissa. Direktiivin soveltamisala käsittää käytännössä kaksi kategoriaa: soveltamisala kaikkien yritysten osalta ja soveltamisala yhteistoimintajärjestelyjen osalta.

Yritysvastuudirektiivin soveltamisala on määritelty direktiivin 2 artiklassa. Direktiiviä sovelletaan unionin jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti perustettuihin yrityksiin, joilla viimeisimpänä tilivuonna oli keskimäärin yli 1000 työntekijää ja joilla maailmanlaajuinen nettoliikevaihto oli yli 450 miljoonaa euroa. Unionin ulkopuolisen lainsäädännön piirissä perustettuja yrityksiä koskee vastaava velvoite, mutta tällöin 1000 työntekijän rajoitus ei ole

¹³⁵ Ks. KKO 2013:59; KKO 2023:65.

¹³⁶ Euroopan komission ehdotus direktiivin 2019/1937 muuttamisesta, 2022/0051, 23.2.2022, s. 16 (ehdotusta ei hyväksytty tässä muodossa).

¹³⁷ *Ibid.*

voimassa. Kuitenkin unionin ulkopuolisten yritysten osalta lasketaan nettoliikevaihtoon vain toiminta, joka tapahtuu unionin sisällä. Nettoliikevaihto arvioidaan unionin ulkopuolisten yritysten osalta viimeistä tilivuotta edellisen tilivuoden perusteella.

Yritysvastuudirektiiviä sovelletaan 2 artiklan mukaan myös tietyin ehdoin yhteistoimintajärjestelyihin. Yhteistoimintajärjestelyillä tässä tarkoitetaan perimmäistä emoyhtiötä, joka on tehnyt franchising- tai lisenssisopimuksia. Edellä todetut raja-arvot kattavat itsessään myös yrityksen, joka toimii perimmäisenä emoyhtiönä ryhmässä, joka saavuttaa kyseiset raja-arvot. Kuitenkin erikseen perimmäisiä emoyhtiöitä koskee nimenomaisesti franchising- ja lisenssisopimuksen osalta erilainen sääntely, jos kyseisellä sopimuksella varmistetaan yhteinen identiteetti ja liiketoimintamalli ja yhtenäisten liiketoimintamenetelmien soveltaminen. Emoyhtiö kuuluu direktiivin soveltamisalaan, jos toiminnan rojaltit ylittävät 22 500 000 euroa viimeisimpänä tilivuotena, edellyttäen, että yrityksen maailmanlaajuinen nettoliikevaihto ylittää 80 000 000 euroa viimeisimpänä tilivuotena. Ero jäsenmaan lainsäädännön mukaan perustettujen yritysten ja unionin ulkopuolisten yritysten välillä on vastaava kuin edellä kaikkia yrityksiä käsittävässä sääntelyssä. Sääntely on vastaava unionin ulkopuolisille yrityksille niillä eroilla, että rojaltien ja nettoliikevaihdon osalta lasketaan vain unionin sisällä toteutunut liiketoiminta ja tämä arvioidaan viimeistä tilivuotta edeltävän tilivuoden mukaan.

Yritysvastuudirektiivin 2 artiklan 3 kohta sisältää poikkeuksen, jonka perusteella emoyhtiö voi siirtää velvollisuutensa hakemuksella tiettyjen ehtojen täytyessä. Näin voidaan menetellä, jos emoyhtiön pääasiallisena toimintana on osakkeiden omistaminen operatiivisissa tytäryrityksissä eikä se osallistu yritysryhmään tai yhteen tai useampaan sen tytäryritykseen vaikuttaviin johtamista, toimintaa tai rahoitusta koskeviin päätöksiin. Poikkeus on kuitenkin lähinnä tekninen, koska yksi edellytys on se, että emoyhtiön tytäryrityksistä on nimetty täyttämään velvoitteet emoyhtiön puolesta. Yritysvastuudirektiivi sisältää myös muita yksityiskohtaisia poikkeuksia, jotka eivät ole olennaisia tutkielman näkökulmasta. Keskeistä on kuitenkin ymmärtää, että yritysvastuudirektiivi soveltuu lähtökohtaisesti vain hyvin suuriin yrityksiin. Tutkielman näkökulmasta tämä on merkittävää, koska suurten yritysten rikollisuus on usein erilaista kuin pienyritysten.

EU direktiivin (2025/794) myötä yritys vastuudirektiivin soveltamisalan voimaantuloa on lykätty siten, että direktiivi tulee voimaan porrastetusti.¹³⁸ Vuonna 2028 voimaan tuleva ensimmäinen porras pitää sisällään yli 5000 työntekijän yritykset, joiden liikevaihto on 1,5 miljardia euroa. Vuonna 2029 voimaan tuleva toinen porras pitää sisällään 3000 työntekijän yritykset, joiden liikevaihto on 900 miljoonaa euroa. Vuonna 2030 voimaan tuleva kolmas porras on alkuperäinen direktiivin mukainen soveltamisala eli se pitää sisällään 1000 työntekijän yritykset, joiden liikevaihto on 450 miljoonaa euroa.

3.3 Johdon asema yritys vastuudirektiivissä

Alun perin komission ehdotuksessa johdon rooli oli varsin selkeästi määritelty. Ehdotuksessa oli erikseen artikla otsikolla ”Johtajien huolenpito velvollisuus”, jonka mukaan muun muassa johtajien tulisi ottaa huomioon päätöksensä vaikutukset kestävyyskysymyksiin, mukaan lukien tapauksen mukaan vaikutukset ihmisoikeuksiin, ilmastonmuutokseen ja ympäristöön lyhyellä, keskipitkällä ja pitkällä aikavälillä.¹³⁹ Mahdollisesti huomionarvoisempi oli tämän jälkeinen artikla, jonka perusteella yrityksen johto olisi ollut velvollinen direktiivin päävelvoitteiden toteutumisesta ja valvonnasta.¹⁴⁰ Nämä ehdotukset eivät kuitenkaan päätyneet lopulliseen direktiiviin ja nykyinen direktiivi ei mainitse yrityksen johtoa käytännössä missään muodossa. Sääntely tältä osin on siten jätetty täysin kansallisten lainsäätäjien päätettäväksi. Direktiivin esitöissä ilmenee, että unionin tasoinen sääntely johtajien vastuuasemasta on herättänyt kritiikkiä. Jo aikaisessa vaiheessa erityisesti Ruotsi, Tanska ja Viro esittivät, ettei ole tarvetta määrittää johtajien vastuuta direktiivissä.¹⁴¹ Kyseiset artikkelit ovat sittemmin komission vuoden 2022 ehdotuksen jälkeen poistettu, koska jäsenvaltiot ovat voimakkaasti pitäneet näitä epäasianmukaisena puuttumisena johtajien huolenpito velvollisuutta koskeviin kansallisiin säännöksiin ja katsoneet niiden mahdollisesti heikentävän johtajien velvollisuutta toimia yrityksen edun mukaisesti.¹⁴²

¹³⁸ EU direktiivi (2025/794), 2 artikla; Ks. myös EU yritys vastuudirektiivi (2024/1760), 37 artikla.

¹³⁹ Euroopan komission ehdotus direktiivin 2019/1937 muuttamisesta, 2022/0051, 23.2.2022, s. 69, 25 artikla (ehdotusta ei hyväksytty tässä muodossa).

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 69–70, 26 artikla.

¹⁴¹ Euroopan komission yksikön valmisteluasiakirja, vaikutustenarviointikertomus, asiakirja ST 6533 2022 ADD 7, 29.4.2022., s. 29 ja alaviite 46.

¹⁴² Euroopan unionin neuvoston yleisnäkemykset, asiakirja ST 15024 2022 REV 1, 30.11.2022, s. 10.

Tutkielman näkökulmasta muutos on huomionarvoinen. Se ei kuitenkaan välttämättä ole kovin merkittävä, juuri siitä syystä, jonka takia kyseiset artiklat lopulta poistettiin direktiivistä: Johdon vastuu yrityksen velvoitteista on jo valmiiksi osa kansallisia lainsäädäntöjä. Kyseiset artiklat olisivat vain luoneet suoraviivaisemman ja yhtenevän perusteen vastuun määräytymiselle. Kuitenkin edellä todetun mukaisesti yritysjohdolla on jo Suomen lainsäädännössä velvollisuus huolehtia yrityksen velvoitteiden toteutumisesta. Johdon vastuuaseman määrittelyn puuttuminen siten ylläpitää olemassa olevaa kansallista oikeuskäytäntöä.

3.4 Keskeiset eroavaisuudet nykylainsäädäntöön

Velvoitteiden sisältö ei sinänsä ole uusi. Direktiivi perustuu pitkälti kansainvälisen työjärjestön yleissopimukseen, jotka on suurelta osin Suomessa ratifioitu.¹⁴³ Ero on siinä, että kansainväliset yleissopimukset pääsääntöisesti velvoittavat *valtioita* ehkäisemään muun muassa ihmiskauppaa. Yleissopimukset eivät suurilta osin sisällä suoria velvoitteita siitä, että valtion tulisi säätää *yritykselle* sen omia velvoitteita. Tällaisiakin velvoitteita on, kuten esimerkiksi työaikojen seuranta, mutta myös kyseisessä tilanteessa velvollisuus toteutuu lopulta siten, että yritys on velvoitettu antamaan viranomaisille pääsyn työaikakirjanpitoon.

Tyypillisesti kansainväliset velvoitteet ovat olleet ensisijaisesti valtioille, jotka ovat sitten vastanneet käytännön toteutuksesta. Hyvä esimerkki on pakollista työtä käsittelevä yleissopimus vuodelta 1930.¹⁴⁴ Yleissopimuksen 1(1) artiklan mukaan ”*Jokainen kansainväliseen työjärjestöön kuuluva jäsenvaltio, joka ratifioi tämän sopimuksen, sitoutuu mahdollisimman lyhyen ajan kuluessa lakkauttamaan pakollisen työn käytön kaikissa muodoissa.*”¹⁴⁵ Tällaiset velvoitteet on sitten pyritty toteuttamaan esimerkiksi viranomaisvalvonnan ja kriminalisoinnin avulla. Sinänsä mikään ei estä valtiota toteuttamasta

¹⁴³ Ks. esim. Suomen ILO-neuvottelukunta 2005 Teos sisältää kokoelman kaikista vuoteen 2005 mennessä tehdyistä sopimuksista ja Suomen tila näiden osalta.

¹⁴⁴ Voimaantulopäivä 1.5.1932. Suomi on ratifioinut yleissopimuksen vuonna 1935, HE 63/1934 vp, säädöskokoelma 373/1935, sopimussarja 44/1935; Ks. myös pakkotyön poistamisen yleissopimus 1957, voimaantulopäivä 17.1.1959. Suomi on ratifioinut yleissopimuksen vuonna 1960, HE 39/1959, säädöskokoelma 244/1960, sopimussarja 17/1960.

¹⁴⁵ Pakollista työtä käsittelevä yleissopimus vuodelta 1930.

velvoitetta yrityslähtöisesti. Yritysvastuudirektiivi kuitenkin poikkeaa käytännöstä siten, että se suoraan määrittää millaiset velvoitteet valtioiden tulee asettaa yrityksille.

Työ- ja ympäristölainsäädäntö sisältää osin yritysvastuudirektiiviä vastaavia velvoitteita valvoa työolosuhteita. Erot käytännössä yritysvastuudirektiivin ja nykyilainsäädännön välillä ovat painopiste ja valvonnan ajallinen ulottuvuus. Työturvallisuuslain kokonaisuudistus siirsi vastuuta yrityksille ja velvollisuudet perustuvat turvallisuusjohtamisen ajatukselle.¹⁴⁶ Nykyisen työlainsäädännön painopiste onkin pitkälti käytännön turvallisuudesta huolehtimisessa.¹⁴⁷ Yritysvastuudirektiivin painopiste työolojen osalta on ihmisoikeuksissa. Suomessa ihmiskauppaa sekä pakkotyöhön liittyvää ihmiskauppaa säännellään jo nyt kattavasti.¹⁴⁸

Valvonnan ajallisen ulottuvuuden osalta nykyinen työlainsäädäntö sääntelee velvoitteet ja edellyttää valvomaan, että sääntelyä noudatetaan kyseisellä tavalla. Tältä osin lainsäädäntö on kuitenkin varsin reaktiivista ja ongelmiin puututaan niiden tultua havaituiksi. Yritysvastuudirektiivi painottaa ennakoitua ja riskien havaitsemista nykyisestä työlainsäädännöstä jokseenkin poiketen. Yritysvastuudirektiivi esimerkiksi edellä todetusti edellyttää tunnistamaan toimintaympäristöjä, joissa on todennäköisesti työolosuhteiden puutteita. Muun muassa tällaisten toimien myötä ongelmallisia olosuhteita tulee yritysvastuudirektiivin puitteissa pyrkiä ehkäisemään ennen niiden muodostumista.

Tämä on havaittavissa muun muassa yritysvastuudirektiivin 3.1 (c)(ii) artiklassa, jossa on painotettu yrityksen velvollisuutta kohtuudella ennakoida ihmisoikeusloukkauksen riskit, ottaen huomioon yksittäistapauksen kaikki merkitykselliset olosuhteet, kuten yrityksen liiketoiminnan luonne ja laajuus sekä yrityksen toimintaketju, toimiala, maantieteellinen konteksti ja toimintaympäristö.¹⁴⁹ Myös 5.1 (b-c) artiklassa on korostettu tosiallisten tai mahdollisten haitallisten vaikutusten tunnistamista, ehkäisemistä ja lievittämistä. Vastaavasti 5(1)(c) artiklassa painotetaan tosiasiallisten (vrt. mahdollisten) haitallisten vaikutusten lopettamista ja niiden laajuuden minimoimista. Seuranta on painotettu 5.1 (g) artiklassa.

¹⁴⁶ Paasonen – Lindfors 2021, s. 391.

¹⁴⁷ Ks. esim. *Ibid.*, s. 392.

¹⁴⁸ HE 69/2016 vp, s. 5.

¹⁴⁹ Ks. myös EU yritysvastuudirektiivi (2024/1760), johdanto.

Ennakointia edellyttävät mekanismit eivät kuitenkaan ole tuntemattomia nykyisessä työlainsäädännössä. Esimerkiksi yhteistyökumppanien osalta tilaajan selvitysvelvollisuudesta annetun lain 5 § edellyttää, että sopimuskumppanin taustat selvitetään, ja jos on syytä epäillä olosuhteiden muuttuneen huonompaan suuntaan, tilaajan on tehtävä uusia selvityksiä. Siitä huolimatta yritys vastuudirektiivin painopiste ja kattavuus ennakkoinnin osalta eroaa nykyisestä työlainsäädännöstä.

Työlainsäädäntö lähtökohtaisesti soveltuu vain Suomessa.¹⁵⁰ Tässäkin suhteessa yritys vastuudirektiivi poikkeaa työlainsäädännöstä, koska yritys vastuudirektiivi velvoittaa yrityksiä havaitsemaan ja torjumaan haitallisia vaikutuksia myös ulkomailla yrityksen tuotantoketjuissa. Direktiivin mukaan yritysten on toteutettava toimenpiteet kartoittaakseen haitallisia vaikutuksia tytäryritystensä ja liikekumppaniensa toimintaketjuissa (YVD 8.2 (a) artikla). Tarkoitus on kartoittaa myös alueita, joilla haitallisia vaikutuksia todennäköisimmin esiintyy ja joilla ne ovat vakavimpia (YVD 8.2 (a) artikla). Kuten todettu, yritysten on torjuttava myös tällaisia haitallisia vaikutuksia (YVD 11 artikla).

4. Yritys vastuudirektiivin vaikutus johdon vastuuseen

Edellä todetun mukaisesti johdon rikosoikeudellinen vastuu perustuu tietoisuuteen ja velvollisuuteen. Laiminlyönnin kohdalla kyse on velvollisuudesta olla tietoinen. Jos yhtiön toiminnassa syyllistytään esimerkiksi ihmiskaupparikokseen, perustuu hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu pitkälti osakeyhtiölain yleiseen velvollisuuteen huolehtia asianmukaisesta ja lainmukaisesta yhtiön toiminnasta.¹⁵¹ Vastuu on kuitenkin varsin epätäsmällinen ja kattaa koko oikeusjärjestelmän yhtiötä koskevat velvoitteet. Siten on usein perusteltua asettaa syyksiluettavuuden kriteerit korkealle.

Direktiiviä ja sen vaikutuksia rikosoikeudelliseen vastuuseen on mahdollista tulkita monella tavalla ja rajanveto edellyttää punnintaa. On sinänsä mahdollista tulkita, että lähes mikä tahansa rikollinen toiminta yrityksessä on loppupelissä johdettavissa yritys johdon velvoitteiden laiminlyönniksi. Vastaavasti voi täysin perustellusti tulkita, että yksittäiset työntekijät yrityksessä ovat itsenäisiä ihmisiä, ja yritys johdolla ei ole tosiasiallisesti mahdollisuutta

¹⁵⁰ Ks. esim. HE 59/2002 vp, s. 3.

¹⁵¹ KKO 2016:58, kohta 17.

kontrolloida heidän toimintaansa päivittäisessä työssään. Oikeaa vastausta ei ole, mutta rajanveto on silti tehtävä.

Tutkielman keskeinen kysymys on, miten rajanvedon kriteerit muuttuvat yritysvastuudirektiivin täytäntöönpanon myötä. Sen jälkeen yrityksellä on eksplisiittinen huolellisuusvelvoite ennakoida, havaita ja torjua ihmiskauppaan liittyviä haitallisia vaikutuksia. Huolellisuusvelvoitteen myötä velvollisuus olla tietoinen korostuu vähintään muodollisesti. Luvussa perehdytään mahdollisimman käytännönläheisesti esimerkitapauksen avulla muutoksiin, joita yritysvastuudirektiivi ja sen huolellisuusvelvoite voivat aiheuttaa johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen. Käytännössä osakeyhtiömuotoisessa toiminnassa vastuu kohdentuu tyypillisesti toimitusjohtajaan tai hallituksen puheenjohtajaan.¹⁵² Jäljempänä puhutaan kuitenkin yleisemmin johdosta ja hallituksesta, koska vastuu voi kohdentua myös muihin hallituksen jäseniin.¹⁵³

On tärkeä ymmärtää, ettei yritysvastuudirektiivin tarkoitus ole ainakaan eksplisiittisesti laajentaa rikosoikeuden alaa. Direktiivin kansallisella täytäntöönpanolla on kuitenkin enemmän tai vähemmän tällainen epäsuora vaikutus, koska edellä todetun mukaisesti rikosoikeudellinen vastuu määrittyy usein henkilön vastuuaseman ja tehtävien perusteella. Vaikutusta arvioidaan seuraavaksi esimerkitapauksen avulla.

4.1 Kansainvälisen ihmiskauppa ja luonnollinen henkilö

Tuomioistuimet arvioivat vastaajien tietoisuutta olosuhteista, jotka rikkovat lakia. Esimerkiksi Vaasan hovioikeus on todennut ihmiskauppa-asiassa vastaajan syyllisyyttä puoltavana seikkana seuraavaa: ”[Vastaajan] on katsottava laiminlyöneen vastuulliseen asemaansa liittyvän selonottovelvollisuutensa ja halunneen selvästi olla tahallisen tietämätön elinkeinotoimintansa menettelytavoista, vaikka hänen on täytynyt ymmärtää [työntekijöittensä] voivan joutua hyväksikäytetyiksi.”¹⁵⁴ Jos näytön perusteella tällainen tietoisuuden välttely on selvää, on lopputulos myös helpommin todettavissa. Asia muuttuu

¹⁵² Ks. esim. Koskela 2023, s. 30.

¹⁵³ Ks. esim. KKO 2016:58.

¹⁵⁴ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 61. Tuomio on tältä osin lainvoimainen, mutta korkein oikeus myönsi valitusluvan arvioidakseen täyttyikö tapauksessa 26 ihmiskaupparikosta vai 1 ihmiskaupparikos. Hovioikeuden johtopäätöksiä ei muilta osin arvioitu uudestaan.

kuitenkin monimutkaisemmaksi, kun kyseessä on *prima facie* vilpittömästi toiminut johtaja suuressa yrityksessä.

Yritysvastuudirektiivi velvoittaa yrityksiä muun muassa ennakoimaan, havaitsemaan ja torjumaan juuri ihmiskaupan tunnusmerkistöön kuuluvia ihmisoikeusrikkomuksia (YVD 5 ja 11 artiklat). Yksi kartoittamisen ja torjumisen piiriin kuuluvista seikoista on esimerkiksi ”*Oikeus nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista.*”¹⁵⁵ Relevantit velvoitteet on pääpiirteissään käyty läpi luvussa 3.1. Tällainen velvoite on omiaan johtamaan tilanteeseen, jossa myös vilpittömästi toimineen johtajan on vaikea väittää, ettei tämä ole tiennyt ongelmallisesta olosuhteesta, koska hän on ollut eksplisiittisesti velvoitettu ennakoimaan, havaitsemaan ja torjumaan ongelmakohtia kyseiseen aiheeseen liittyen. Tähän perehdytään esimerkkitapauksen avulla.

4.1.1 Esimerkkitapaus

Ihmiskaupparikokset tapahtuvat Suomessa tyypillisesti varsin pienissä yrityksissä.¹⁵⁶ Kun kyse on muodollisesti laillisesta liiketoiminnasta, ihmiskaupparikosta tutkitaan lähinnä esimerkiksi marjanpoiminnassa ja ravintolatoiminnassa sekä muussa vastaavassa kohtalaisen pienimuotoisessa toiminnassa.¹⁵⁷ Tutkimuksen selvityksessä ei ole havaittu tilannetta, jossa suomalaisen suuryrityksen toiminnassa olisi ilmennyt ihmiskauppaa. Yritysvastuudirektiivi käsittää vain hyvin suuret yritykset ja on siten tarkoituksenmukaista huomioida ihmiskaupan kansainvälinen konteksti. Johdon vastuuseen ja laiminlyöntiin liittyviä kysymyksiä käsitellään kuvitteellisen esimerkkitapauksen avulla. Esimerkkitapaus on kansainvälinen siten, että kyseessä on suomalainen yritys, jonka ulkomaisessa sivuliikkeessä on syyllistytty ihmiskauppaan:

Suuri suomalainen X Oy valmistaa tuotteita Suomessa. Yhtiöllä on maailmanlaajuisesti tuhansia työntekijöitä. Kolme vuotta aiemmin yritys hankki ulkomaisen tehtaan tuotantoketjunsä tehostamiseksi. Ulkomainen tehdas tuottaa yhden teknisen osan yhtiön Suomessa valmistamasta tuotteesta eikä muodosta erityisen merkittävää osaa X Oy:n liiketoiminnasta. Tehdas sijaitsee maassa, jonka työlainsäätely on olematonta. Kun tehdas hankittiin, työolosuhteet kartoitettiin eikä puutteita ollut.

¹⁵⁵ EU yritysvastuudirektiivi (2024/1760), liite osa I, 1(6).

¹⁵⁶ Koivukari et al. 2022, s. 227. Ks. myös s. 225, 226.

¹⁵⁷ *Ibid.*

Vuotta myöhemmin tehtaan paikallinen johtaja innostuu korkealle asetetuista tuotantotavoitteista, ja tehtaan työntekijät päätyvät vähitellen selvästi ihmisarvoa loukkaavaan elinympäristöön ja pakkotyöolosuhteisiin. Ihmiskaupan tunnusmerkitötekijät täyttyvät. X Oy:n hallitus ja toimitusjohtaja eivät alkuun ole tietoisia tapahtumista.

On näytetty ja riidatonta, että tehtaan johtaja on syyllistynyt ihmiskaupparikokseen. Syytteen mukaan X Oy:n hallituksen jäsenet ja toimitusjohtaja ovat syyllistyneet ihmiskaupparikokseen RL 3:3:n mukaisen laiminlyönnin perusteella. Lisäksi X Oy:tä syytetään ihmiskaupparikoksesta oikeushenkilön rangaistusvastuun perusteella.

Selkeyden vuoksi esimerkissä on kyse sivuliikkeestä, ei tytäryhtiöstä. Analysointi aloitetaan käsittelemällä luonnollisten henkilöiden eli hallituksen jäsenten ja toimitusjohtajan henkilökohtainen vastuu. Tämän jälkeen analysoidaan oikeushenkilön rikosoikeudellista vastuuta luvussa 4.2. Analysoinnissa ei perehdytä tehtaan johtajan toiminnan arviointiin.

Tuomittaisiinko yrityksen johto nykylainsäädännön valossa? Vaikuttaako yritys vastuudirektiivi tilanteeseen? Tämä ratkaisemiseksi tulee käsitellä seuraavat kysymykset sekä uuden että vanhan lainsäädännön valossa:

- Ulottuuko yrityksen ja johdon rikosoikeudellinen vastuu ulkomailla tapahtuneeseen ihmiskauppaan? (Luku 4.1.2)
- Voiko ihmiskaupparikos tulla sanamuotonsa puitteissa tuomitukseksi RL 3:3:n mukaisen laiminlyönnin perusteella? (Luku 4.1.3)
- Onko yritys vastuudirektiivin laiminlyönti syy-yhteydessä rikokseen? (Luku 4.1.4)
- Onko ihmiskaupan estäminen yrityksen johdon RL 3:3:n mukaisen laiminlyönnin tarkoittama erityinen velvollisuus? (Luku 4.1.5)
- Voiko tahallisuutta edellyttävä ihmiskaupparikos ylipäänsä tulla tuomitukseksi RL 3:3:n mukaisena laiminlyöntirikoksena? (Luku 4.1.6)
- Voiko tietämättömällä laiminlyönnillä täyttää ihmiskaupan korotetun tahallisuusvaatimuksen? (Luku 4.1.7)

Johdon vastuu siitä, että yritystoiminnassa ei syyllistyä ihmiskauppaan ei ole uusi. Yritys vastuudirektiivi kuitenkin muodostaa uusia eksplisiittisiä tavoitteita sekä raamit näihin pyrkimiseen. Jos direktiivin mukaiset selvitykset ovat täysin tekemättä, kertoo tämä mahdollisesti tahallisesta tietämättömyydestä. Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen tapauksessa tahallisuuden arviointi on huomattavasti

vaikeampaa kuin aktiivisella tekemisellä tehdyn rikoksen ollessa kyseessä.¹⁵⁸ Johdon syyksiluettavuus edellyttää tunnusmerkistötekijöiden täyttymisen lisäksi vastuun kohdentumista yritysjohtoon, tahallisuutta ja syy-yhteyttä. Seuraavissa luvuissa nämä kriteerit käsitellään toisistaan erillään. Aloitetaan kuitenkin kansainvälisen kontekstin käsittelyllä.

4.1.2 Kansainvälisyyden vaikutus rikosoikeudelliseen vastuuseen

Rikoslaki määrittelee ihmiskaupan niin sanotuksi *kansainväliseksi rikokseksi* ja Suomen lakia sovelletaan siten tapaukseen tekopaikasta riippumatta myös silloin, jos teko ei ole laitton kohdemaan lainsäädännön valossa (RL 1:7, ks. myös RL 1:11 *kaksoisrangaistavuuden vaatimuksesta*).¹⁵⁹ Lisäksi todettakoon, että laiminlyöntirikos katsotaan tehdyksi sekä siellä, missä tekijän olisi pitänyt toimia, että siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni (RL 1:10).

Näin ollen kansainvälisyys ei vaikuta juridiseen arviointiin X Oy:n, sen hallituksen tai toimitusjohtajan osalta. Tällä tavalla on menetelty myös oikeuskäytännössä.¹⁶⁰ Käytännössä ongelmaksi kuitenkin saattaisi muodostua esimerkiksi poliisitutkinnan suorittaminen ulkomailla.¹⁶¹

4.1.3 Ihmiskaupparikoksen sanamuodon vaikutus laiminlyöntiin

Lain esitöiden mukaan vastuu epävarsinaisten laiminlyöntirikosten tapauksissa edellyttää, että tunnusmerkistössä käytetyn teonkuvauksen katsotaan kattavan myös passiivisen suhtautumisen.¹⁶² Tunnusmerkistön sanamuodon ei tule sulkea pois laiminlyönnin mahdollisuutta.¹⁶³ Haasteen luo se, että myös useat aktiiviseen tekemiseen viittaavat tekotavat voidaan toteuttaa *passiivisella suhtautumisella*.¹⁶⁴ Lain esitöissä on todettu esimerkiksi ”surmaaminen” tai ”terveyden vahingoittaminen”.¹⁶⁵ Oikeuskäytännössä on myös katsottu,

¹⁵⁸ Vuorinen 2024, s. 744.

¹⁵⁹ Ks. myös Helenius 2015, s. 785.

¹⁶⁰ Ks. esim. Helsingin hovioikeus 14.2.2018, dnro R 15/2736 (lainvoimainen).

¹⁶¹ Ks. esim. Hätönen 2024, s. 328–332.

¹⁶² HE 44/2002 vp, s. 42.

¹⁶³ Sutela 2021, s. 3.

¹⁶⁴ HE 44/2002 vp, s. 42.

¹⁶⁵ *Ibid.*

että esimerkiksi sanat ”vahingoittaa”¹⁶⁶ tai ”tappaa”¹⁶⁷ ovat tarpeeksi passiivisia termejä, jotta kyse voi olla aktiiviseen toimeen rinnastuvasta teosta. Lain esitöissä suhtaudutaan kriittisesti siihen, että laiminlyönti kohdistuisi rikoksiin, jotka edellyttävät esimerkiksi ”kehottamista”, ”houkuttelemista”, ”kokoukseen osallistumista”, ”kuljettamista”, ”käyttämistä” tai ”tietojen antamista”.¹⁶⁸

Ihmiskaupan tunnusmerkistössä *keinojen* osalta on käytetty sanoja kuten ”käyttämällä hyväksi”, ”toista painostamalla”, ”erehdyttämällä”, ”erehdystä hyväksi käyttämällä”, ”maksamalla” tai ”ottamalla”. Edellä viitatu kohdat ”[toisen] erehdystä hyväksi käyttämällä” ja ”käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa” sisältävät sanan ”käyttämällä”, johon oli laiminlyöntiperusteena suhtauduttu kriittisesti. Siten *prima facie* tulkinta viittaa siihen, että kyseisten keinojen osalta laiminlyönti ei ole mahdollinen. Kuitenkin ympäröivä konteksti ”erehdystä hyväksi käyttämällä” mahdollistaa tulkinnan, että kyse on asiasta, johon voi syyllistyä passiivisesti. Esimerkiksi juuri erehdyksen hyväksi käyttäminen on usein nimenomaan toiminnan passiivista jatkamista kuin mitään ei olisi tapahtunut. Vastaavalla tavalla ”käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa” voidaan perustellusti katsoa, että esimerkiksi tehtaan perustaminen ongelmallisen työkuiltuurin alueelle on opportunistista, ja siten on korostettu velvollisuus myös valvoa työolojen toteutumista.

Lisäksi kyse on termien osalta vain *keinoista* eikä itsessään tunnusmerkistön *tekotavasta*. Ihmiskaupan tunnusmerkistön tekotapojen osalta sana ”värvää” on verrannollinen termeihin ”surmaa”, ”vahingoittaa” tai ”tappaa”. Yhdessä nämä käsitellyt keinot ja tekotavat muodostavat kokonaisuuden ”[j]oka [toisen] erehdystä hyväksi käyttämällä värvää toisen”. Erehdyksen hyväksi käyttäminen olisi siten vain seikka, jonka vallitessa värväämisen tulee tapahtua. Kyseisessä kontekstissa ei ole täysin poissuljettua tulkita, että termi on lain esitöissä mainittu aktiiviseen tekemiseen viittaava tekotapa, joka voidaan toteuttaa passiivisella suhtautumisella.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Ks. esim. KKO 2023:90.

¹⁶⁷ Turun hovioikeus 15.3.2013, dnro R 12/880 (lainvoimainen).

¹⁶⁸ HE 44/2002 vp, s. 42.

¹⁶⁹ *Ibid.*

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi suhtauduttu kriittisesti siihen alkuperäiseen lähtökohtaan, että laiminlyöntirikokset ymmärrettäisiin suppeana kokonaisuutena. Suppean tulkinnan ulkopuolelle jäisi tekoja, jotka ”konkreettiselta tekotavaltaan ovat laiminlyöntejä. Laajan laiminlyöntikäsitteen avulla pyritään saattamaan laiminlyönnillä toteutettavat teot samanlaisen vastuukontrollin piiriin kuin toimintarikokset, ja näin yhdenmukaistamaan tekotapojen vastuuanalyysiä.”¹⁷⁰

On tärkeä huomioida, että tutkimuksen varsin kattavan selvityksen myötä ei ole ilmennyt yhtään tapausta vuosilta, joissa ihmiskauppaa olisi arvioitu RL 3:3:n mukaisen laiminlyönnin perusteella. Siten tuomioistuin oletettavasti suhtautuu konseptiin erityisen kriittisesti ja päinvastainen tulkinta on perusteltu. Huomionarvoista kuitenkin on, että Vaasan hovioikeus on sivuhuomion perusteella saattanut pitää mahdollisena vaihtoehtona, että ihmiskauppaan syyllistyttäisiin laiminlyönnin perusteella. Hovioikeus selkeyden vuoksi totesi, että kyseisessä tapauksessa ihmiskaupasta ei olla hakemassa rangaistusta laiminlyöntirikoksena: *“Syyttäjä on lisäksi vaatinut [vastaajalle] rangaistusta siitä, että hän on itse tai koordinaattoriensa välityksin erehdyttänyt asianomistajia ansaintamahdollisuuksista, työolosuhteista, majoitusolosuhteista ja asianomistajilta perityistä kuluista. Syyte koskee siten vastuuta tekorikoksesta eikä syyte koske laiminlyöntirikosta (rikoslaki 3 luku 2 §).”*¹⁷¹ Tästä ei kuitenkaan voi tehdä päätelmää, että laiminlyöntirikos olisi ihmiskaupan kohdalla mahdollista. Laiminlyönnin konstruktion on kyllä havaittu laajentuvan tietyiltä osin ajan myötä alun perin teoreettisesta oikeuskirjallisuudesta myös tuomioihin.¹⁷² Siitä huolimatta ihmiskaupan tulkinta laiminlyöntirikokseksi olisi ongelmallinen konstruktio rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta, koska tulkinta potentiaalisesti laajentaa tunnusmerkistöä sanamuodon vastaisesti. Analyysin perusteella ihmiskauppaan syyllistyminen laiminlyönnin perusteella ei kuitenkaan ole mahdotonta.

4.1.4 Syy-yhteys ja huolellisuusvelvoitteen arviointi oikeusvertailussa

Rangaistavuus edellyttää myös syy-yhteyttä laiminlyödyn velvollisuuden ja aiheutuneen rikoksen välillä.¹⁷³ Raja syy-yhteydelle on varsin laaja: Jos rikos olisi lähes varmasti tapahtunut

¹⁷⁰ Korkka-Knuts 2019b, s. 200.

¹⁷¹ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 60.

¹⁷² Ks. esim. Vuorinen 2024, s. 738.

¹⁷³ HE 44/2002 vp, s. 9; KKO 2023:90, kohta 12–13.

myös siinä tilanteessa, että laiminlyöntiä ei olisi tapahtunut, ei rikoksen ja laiminlyönnin välillä ole syy-yhteyttä.¹⁷⁴ Käytännössä tulee arvioida, mikä velvoitteen yksityiskohtainen laajuus on. Syy-yhteys on siten asia, joka edellyttää korostuneesti velvoitteen yksityiskohtaista sisältöä ja tapauskohtaista tosiseikastoa. Yritysvastuudirektiiviin liittyvien epävarmuustekijöiden myötä asiaa on haastava analysoida, mutta tältä osin on mahdollista tehdä havainnollistavaa spekulatiota.

Direktiivin velvoitteiden nykymuodon perusteella on kuitenkin todettavissa, että esimerkiksi raportointivelvollisuus sen nykymuodossa on vuosittainen. Siten raportointivelvollisuuteen liittyvä tulkinnan tulee olla sellainen, että vaikutus olisi havaittavissa vuoden sykleissä (YVD 16 artikla). Tästä on kuitenkin tärkeä erottaa se, että yritysvastuudirektiivin ennakointiin, havaitsemiseen ja torjumiseen liittyvät veloitteet eivät sisällä tiettyjä syklejä. Sen sijaan erityisesti on korostettu, että painopiste tulee kohdentaa toimintaympäristöihin, joissa ongelmat ovat todennäköisempiä (YVD 8 artikla). Käytännössä velvoitteen lopullinen sisältö tulee muodostumaan oikeuskäytännössä.

Yksityiskohdista on kuitenkin mahdollista tehdä suuntaa antavaa oikeusvertailua. Ranskassa säädettiin vuonna 2017 laki emoyhtiöiden ja tilaajayritysten huolellisuusvelvoitteesta, joka on maailman ensimmäinen yritysvastuudirektiivin sisältöä muistuttava yrityksiä laillisesti sitova laki.¹⁷⁵ Yritysvastuudirektiivi muodostaa kuitenkin kattavammat veloitteet. Esimerkiksi Pariisin tuomioistuin on antanut La Poste -tapauksessa tuomion, jossa velvoitteiden sisältöä arvioitiin.¹⁷⁶ Tuomioistuin kuvaili La Posten riskikartoitusta erittäin yleistasoiseksi.¹⁷⁷ Riskit asetettiin kategorioihin esimerkiksi ihmisoikeudet, työterveys ja turvallisuus. Tuomiossa esiteltyjen seikkojen perusteella kartoitus oli enemmänkin yleinen lista potentiaalisista ongelmista yritystoiminnassa eikä analyysi La Posten omasta liiketoiminnasta.¹⁷⁸ Riskejä ei esimerkiksi asetettu hierarkiaan vakavuuden mukaan, eikä tarkkoja riskitekijöitä esitetty. Kartoituksessa ei tuotu esille riittävästi ensisijaisesti valvottavia alueita, eikä

¹⁷⁴ Ks. esim. Tapani et al. 2019, s. 241–243; Oikeushenkilön rangaistusvastuun osalta ks. esim. Korkka-Knuts 2019a, s. 327; Korkka-Knuts 2019b.

¹⁷⁵ Ranskan laki nro 2017-399, annettu 27. maaliskuuta 2017. Ranskaksi *LOI 2017-399 du 27 mars 2017 relative au devoir de vigilance des sociétés mères et des entreprises donneuses d'ordre*.

¹⁷⁶ Tribunal de Paris 5.12.2023, ”La Poste”, asia 21/15827 Kyse on alioikeudesta eli käräjäoikeutta vastaavasta tuomioistuimesta. Analyysi perustuu konekäännökseen alkuperäisestä tuomiosta.

¹⁷⁷ *Ibid.*, s. 18.

¹⁷⁸ Ks. *ibid.*, s. 11–16.

yhteistyökumppanien toimintaa kartoitettu tarpeeksi. Näistä syistä La Poste velvoitettiin muun muassa täydentämään valvontasuunnitelmaa riskien tunnistamiseksi, analysoimiseksi sekä priorisoimiseksi.¹⁷⁹ Lisäksi menettelytoimenpiteet tuli vahvistaa kartoituksessa havaittujen erityisriskien perusteella alihankkijoiden arvioimiseksi.¹⁸⁰ Tuomio on väliaikaisesti täytäntöönpanokelpoinen, mutta asian käsittely jatkuu La Posten valituksen myötä Pariisin hovioikeudessa ja asian odotetaan ratkeavan kesäkuussa 2025.¹⁸¹ Pariisin hovioikeus on antanut ratkaisun toisessa tapauksessa lakiin liittyen. Kyseisessä tapauksessa vaatimus kuitenkin kaatui siihen, että se oli osoitettu tytäryhtiölle eikä emoyhtiölle, jolla oli lain mukaan velvollisuus toteuttaa huolellisuusvelvoite.¹⁸² Ranskalainen oikeuskäytäntö suuntaa antavasti havainnollistaa, että kartoituksen tulisi soveltua konkreettisesti ja tosiasiallisesti yrityksen toimintaan. Tämä havainnollistaa, että jos liian lavean selvityksen perusteella jokin haitallinen vaikutus jää havaitsematta, laiminlyönti voi olla syy-yhteydessä aiheutuneeseen haitalliseen vaikutukseen.

Yritysvastuudirektiivin lisäsääntely ihmiskaupan ennakointi-, havaitsemis- ja torjuntavelvoitteen osalta selkeyttää johdon vastuualuetta ja siten syy-yhteyden toteaminen tai poissulkeminen on todennäköisesti myös selkeämpää. On varsin helppo näyttää, että tarkasti määriteltyä velvoitetta Y ei ole tehty, ja jos asia Y olisi tehty, ei rikosta olisi tapahtunut. Epäselvän lainsäädännön kohdalla helposti törmää ensin kysymykseen, onko Y henkilön vastuulla tai mitä Y edes käytännössä tarkoittaa. Esimerkkitapauksen osalta lienee selvää, että tapahtuneen rikoksen laadun perusteella tulisi arvioida, olisiko huolellinen yritysvastuudirektiivin mukainen toiminta lähes varmasti poissulkenut ihmiskaupan toteutumisen. Mitä todennäköisimmin vastaus on kyllä.

4.1.5 Vastuun kohdentuminen yrityksen johtajiin

X Oy:n esimerkkitapauksen analyysi edellyttää sen arvioimista, miten johdon vastuu kohdentuu laiminlyönnin osalta oikeuskäytännössä. Korkeimman oikeuden tapauksessa KKO 2016:58 perunahiutaleita valmistaneen osakeyhtiön tuotantolaitoksella on päästetty ympäristöön perunamultalietettä, joka oli aiheuttanut ympäristön pilaantumista. Tapauksessa

¹⁷⁹ *Ibid.*, s. 30–31.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*, s. 31; France24 2025.

¹⁸² Cour d'appel de Paris 18.6.2024, 'Vigie/Suez', asia 23/10583.

on arvioitu erityisesti yrityksen hallituksen jäsenten vastuuta kyseisestä ympäristön turmelemisesta tilanteesta, jossa he ovat olleet varsin etäällä toiminnasta tietoisuutensa osalta. Edellä todetun mukaisesti yritys vastuudirektiivin soveltumisala käsittää vain hyvin suuret yritykset, joissa lähtökohtaisesti yrityksen hallitus ja muu johto ovat varsin etäällä käytännön päivittäisestä toiminnasta. Siten kyseisen tuomion analysointi on korostuneen relevanttia, vaikka tapauksessa onkin kyse varsin pienestä noin 25 työntekijän tuotantolaitoksesta.¹⁸³

Hovioikeudessa hallituksen jäsenet A ja B oli tuomittu ympäristön turmelemisesta. Yhtiön toimitusjohtaja oli jo käräjäoikeudessa todettu syylliseksi lainvoimaisesti. Korkein oikeus myönsi valituslupan *”rajoitettuna koskemaan kysymystä A:n ja B:n rikosoikeudellisesta vastuusta yhtiön hallituksen jäsenenä hovioikeuden selvitetyn katsomasta yhtiössä tehdystä ympäristörikoksesta.”*¹⁸⁴ Tapauksessa A ja B ovat perustelleet valituksensa siten, että he olivat olleet yhtiön ulkopuolisia hallituksen jäseniä, joiden tehtäviin oli kuulunut liikejuridiikka (A) ja talouskonsultointi (B).¹⁸⁵ Siten ympäristölupia käsittelevän erityislainsäädännön tehtävät eivät olisi kuuluneet heidän vastuualueelleen.

Korkein oikeus on kuitenkin todennut, että yhtiön liiketoiminnan pääosa on edellyttänyt ympäristölupaa ja sen rikkominen on omiaan johtamaan luvan menettämiseen. Siten korkeimman oikeuden mukaan ympäristöluvan määräysten ja ympäristöä koskevan lainsäädännön noudattamisella on ollut yhtiön kannalta keskeinen merkitys myös *taloudellisesti*.¹⁸⁶ Ottaen huomioon, että A ja B olivat riidattomasti erityisesti vastuussa liikejuridisista ja taloudellisista näkökulmista, korkeimman oikeuden mukaan ympäristölupamääräysten valvominen oli myös heidän vastuualueellaan.¹⁸⁷ Merkitystä tapauksessa oli myös sillä, ettei tehtäviä ollut jaettu yhtiön sisäisillä ohjeilla tai määräyksillä.¹⁸⁸ Jos toimivaltuuksien jakamisessa on epäselvyyttä, korostuu tehtävänjaosta päätöksiä tekevien vastuu.¹⁸⁹

¹⁸³ KKO 2016:58, kohta 22.

¹⁸⁴ Valituslupa ratkaisuun KKO 2016:58.

¹⁸⁵ KKO 2016:58, kohta 10.

¹⁸⁶ *Ibid.*, kohta 22.

¹⁸⁷ *Ibid.*, kohta 23.

¹⁸⁸ *Ibid.*, kohta 24.

¹⁸⁹ *Ibid.*; Ks. myös Korkka-Knuts 2019a, s. 319.

Lopulta A:n ja B:n katsottiin syyllistyneen ympäristön turmelemiseen. Tapaus ei kuitenkaan suoraan sovellu ihmiskauppaan, sillä se on ratkaistu ympäristörikoksien vastuun kohdentumissääntöjen perusteella ja lopulta syyllisyys todettiin törkeän huolimattomuuden nojalla – ei tahallisuuden. Ihmiskaupan tunnusmerkistö on tuomittavissa vain tahallisenä rikoksena. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö erillään tehdyt johdon vastuuasemaa käsittelevät tulkinnat olisi relevantteja ja suuntaa antavia myös ihmiskaupan osalta.

Tapaus KKO 2016:58 kuvastaa sitä, että yritysjohdon vastuu tulkitaan varsin laajasti. Vaikka henkilö kokisi vastuualueekseen rikoksesta näennäisesti irrallisen osa-alueen, kokonaisuuden muodostamassa liiketoiminnassa vastuu helposti johdetaan myös epäsuorasti käsitellyllä tavalla. Tapaus on tulkinnallisesti hyödyllinen erityisesti sen arvioinnissa, miten johdon vastuualueita tulkitaan, kun johto ei ole eksplisiittisesti määrittänyt niitä.

Korkeimman oikeuden perustelu liiketaloudellisiin perusteisiin liittyen soveltuu myös ihmiskauppaan. Suuressa osassa yrityksiä työntekijät ovat liiketoiminnan kannalta keskeisiä. Siten väite, että johtohenkilön vastuualue on taloudellinen ei itsessään vielä tarkoita, ettei johtohenkilöllä olisi velvollisuutta olla selvillä työntekijöihin ja työntekijöiden olosuhteisiin liittyvistä asioista sekä puuttua niihin. Kuitenkin yritys vastuudirektiivin vaikutusten osalta ihmiskauppaa arvioitaessa huomionarvoista on, että yksityiskohtainen lisäsääntely saattaa myös tosiasiallisesti vähentää esimerkiksi osakeyhtiön hallituksen riskiä tulla tuomituksi, jos asian selvittäminen delegoidaan asianmukaisesti. Lisäsääntelyn myötä yrityksessä usein nimetään esimerkiksi vastuullisuusjohtaja velvollisuuskokonaisuuden toimeenpanijaksi, joka voi alentaa muun johdon riskiä tulla rangaistuksi rikoksesta (delegoinnista lisää luvussa 5).

Esimerkiksi työlainsäädäntö ei vastaa suoraan siihen, miten työnantajan velvoitteet jakautuvat organisaation sisällä.¹⁹⁰ Vastuun kohdentaminen oikeaan henkilöön edellyttää siten sen tutkimista, kenen olisi pitänyt toimia huolellisemmin.¹⁹¹ Oikeuskirjallisuudessa on tunnustettu, että työnantajan suojaamisvelvollisuus huolehtia työntekijöidensä turvallisuudesta voi muodostaa tällaisen velvollisuuden.¹⁹² Samalla on kuitenkin painotettu korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön viitaten, että ”[p]elkästään se, että tehtävänä on valvoa alaisten työtä, ei riitä laiminlyöntivastuuseen, vaan tällöin on yleensä perusteltua edellyttää varsin konkreettista

¹⁹⁰ Paasonen – Lindfors 2021, s. 399.

¹⁹¹ *Ibid.*

¹⁹² Ks. esim. KKO 1947-II-121; Lappi-Seppälä 2003, s. 765.

valvontasuhdetta ja vastuuasemaa.”¹⁹³ Näin ollen päästään lain esitöissä korostettuun seikkaan, eli ”[e]pävarsinaisten laiminlyöntirikosten ydinongelma on siitä päättäminen, kenellä ja missä tilanteessa on erityinen velvollisuus estää kyseisen seurauksen syntyminen” (korostus lisätty).¹⁹⁴ RL 3:3:n mukaan kyse on nimenomaan erityisestä *oikeudellisesta* velvollisuudesta.

Analyysi lähtee liikkeelle muodollisesta asemasta.¹⁹⁵ Tämä on kuitenkin vain lähtökohta ja tarkemmin tulkittaisiin tosiasiallista vastuuta.¹⁹⁶ Ratkaiseva merkitys vastuun kohdentamisessa annetaan todellisille valta- ja vastuusuhteille.¹⁹⁷ Epäselvyys tehtävien määrittämisessä kuitenkin korostaa sen vastuuta, jonka tulisi määrittää vastuualueet eli tässä tilanteessa X Oy:n hallituksen vastuu korostuu.¹⁹⁸ Vaihtoehtoisesti se korostaisi toimitusjohtajan vastuuta, jos hallitus on antanut toimitusjohtajalle riittävän suuret operatiiviset valtuudet.¹⁹⁹

Toiminnasta etäällä olevan X Oy:n hallituksen ja toimitusjohtajan vastuu puhtaasti yleisen valvontavelvollisuuden perusteella ei kuitenkaan välttämättä ole nykyainsäädännön mukaisesti tarpeeksi *erityinen oikeudellinen velvollisuus* RL 3:3:n mukaisen laiminlyönnin täyttämiseksi. Korkein oikeus on painottanut laiminlyönnin erityisen velvollisuuden yhteydessä, kuinka tämän toimintavelvoitteen tulisi olla ankkuroitavissa oikeusjärjestyksen muuhun normistoon.²⁰⁰ Nykyisin ihmisoikeuksien toteutuminen perustuu usein käytännössä ohjeistukseen ja suosituksiin, jotka eivät ole juridisesti velvoittavaa.²⁰¹ Tärkeää on huomioida, että Suomen työläinsäädäntö soveltuu lähtökohtaisesti vain Suomessa, ei ulkomailla.²⁰² Suositukset ja ohjeet eivät ole rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta ankkuroitavissa oikeusjärjestyksen muuhun normistoon. Siten ilman yritysvastuudirektiiviä juridisesti vastuu perustuisi ensisijaisesti yleiseen osakeyhtiölain velvollisuuteen huolehtia toiminnan lainmukaisuudesta ja rikoslain ihmiskauppasäännökseen. OYL 6:2:n mukaisesti

¹⁹³ Lappi-Seppälä 2003, s. 765; Ks. esim. KKO 1964-II-69.

¹⁹⁴ HE 44/2002 vp, s. 13.

¹⁹⁵ Tapani et al. 2019, s. 554.

¹⁹⁶ Ks. esim. *Ibid.*, s. 553–554; Ks. myös KKO 2000:74; KKO 2001:86; KKO 2005:144.

¹⁹⁷ KKO 2016:58, s. 13.

¹⁹⁸ HE 94/1993 vp, s. 199–200; LaVM 22/1994 vp, s. 21; TyVL 1/1994 vp, s. 2–3; Ks. myös KKO 2016:58.

¹⁹⁹ Ks. esim. KKO 2023:71, kohta 28–31.

²⁰⁰ KKO 2023:90, kohta 9.

²⁰¹ Ks. esim. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:38, OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille vastuulliseen liiketoimintaan (21.9.2023).

²⁰² HE 59/2002 vp, s. 3.

hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Lain esitöissä on todettu esimerkiksi, että ”yleinen virkavelvollisuus harvemmin riittää epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen vastuuperusteeksi.”²⁰³

Todetusta huolimatta vastuu todennäköisesti kohdentuisi myös nykyainsäädännön perusteella yritysjohtoon ja erityisesti toimitusjohtajaan. Edellä käsitellyn tapauksen KKO 2016:58 ja muun oikeuskäytännön nojalla olisi perusteltavissa laaja tulkinta johdon vastuualueesta. On kuitenkin mahdollista, että nykyainsäädännön perusteella esimerkin ihmiskauppatilanteen estämistä ei tulkita johdon erityiseksi oikeudelliseksi velvollisuudeksi. Arviointiin vaikuttaisi myös tehtaan merkitys liiketoimintaan, joka esimerkkitapauksessa oli melko vähäinen. Mitä pienempi tehtaan rooli on, sitä epätodennäköisemmin asia katsottaisiin talousasioihin erikoistuneen hallituksen jäsenen vastuuksi.²⁰⁴ Lisäksi arvioon vaikuttaisi ihmiskaupan toteutumismuoto: Jos ihmiskauppaan syyllistyminen perustuu ensisijaisesti konkreettisiin työolosuhteisiin, ongelmallisuus korostuisi nykyainsäädännön valossa. Jos kuitenkin ihmiskauppaan olisi syyllistytty konkreettisemmin ihmisoikeuksiin liittyvien rikkomusten vuoksi – esimerkiksi liikkumisen rajoittamisen perusteella – painottaisi tämä enemmän yritys vastuudirektiivin piiriä. Lisäksi lopputulokseen vaikuttaisi merkittävästi muun muassa mahdolliset määritellyt vastuualueet, rikkomuksen kesto ja muut kokonaisarviointiin vaikuttavat seikat.

Yritys vastuudirektiivin muutosten myötä tämä *erityisen velvollisuuden* ydinongelmaksi kuvailtu seikka on kuitenkin huomattavasti selkeämmin arvioitavissa. Sen myötä X Oy:llä on lakiin perustuva eksplisiittinen velvollisuus ennakoida, havaita ja torjua muun muassa ihmiskauppa yhtiön liiketoiminnassa ja tuotantoketjuissa. Tarkemmin ottaen X Oy:llä olisi korostunut velvollisuus ennakoida tehtaan sijainnin perusteella ihmiskaupan riskejä. Säätelyn yksityiskohtaisuus antaa perustetta tulkita, että ihmiskaupan torjuminen on riittävän konkreettinen ja selkeä oikeusjärjestelmään ankkuroitavissa oleva X Oy:n johdon velvollisuus.²⁰⁵ Huolellisuusvelvoite siten vähintään merkittävästi nostaa todennäköisyyttä, että ihmiskaupan estäminen tulkitaan yrityksen hallituksen ja toimitusjohtajan *erityiseksi oikeudelliseksi velvollisuudeksi*.

²⁰³ HE 44/2002 vp, s. 43.

²⁰⁴ Ks. KKO 2016:58, kohta 23.

²⁰⁵ Lappi-Seppälä 2003, s. 765; Ks. esim. KKO 1964-II-69.

4.1.6 Tahallisuutta edellyttävä rikos laiminlyöntinä

On kiistanalaista, voiko tahallisuutta edellyttävään tunnusmerkistöön syyllistyä epävarsinaisen laiminlyönnin myötä.²⁰⁶ Ihmiskauppa on tuomittavissa vain tahallisuuden perusteella. Korkein oikeus on kuitenkin tapauksessa KKO 2023:90 hiljattain tuominnut tahallisuutta edellyttävästä rikoksesta epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen perusteella. Tapauksessa A oli vuokrannut sähkölämmitteisen omakotitalon ja laiminlyönyt kuukausien ajan vuokrasopimuksessa todetun velvollisuuden maksaa sähkölaskut. A oli lisäksi jättänyt talon tyhjilleen talvella ilmoittamatta asiasta vuokranantajalleen. Sähköyhtiö katkaisi talon sähköt, joka johti muun muassa vesiputkien jäätymiseen ja vesivahinkoon.

Korkeimman oikeuden mukaan tahallisuus oli tullut näytetyksi alemmissa oikeusasteissa, eikä tahallisuutta siten arvioitu uudestaan.²⁰⁷ Kysymys oli siten siitä, voiko tahallisuutta edellyttämään törkeään vahingontekoon syyllistyä epävarsinaisen laiminlyönnin perusteella.²⁰⁸ Korkein oikeus korosti lain esitöitä, joiden mukaan edellä käsitellysti toimintavelvoitteen tulisi olla ankkuroitavissa oikeusjärjestyksen muuhun normistoon.²⁰⁹ Ilman erityistä oikeudellista velvollisuutta kyse on tekemättä jättämisestä, joka ei täytä epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen kriteereitä.²¹⁰ Korkein oikeus perusti ratkaisunsa asuinhuoneiston vuokrauksesta annettuun lakiin, jonka mukaan vuokralaisen on hoidettava huoneistoa huolellisesti.²¹¹ Tämän korkein oikeus yhdisti A:n vuokrasopimuksesta ilmenevään velvoitteeseen järjestää asuntoon sähkö.²¹² Yhdessä nämä tarkoittivat sitä, että A:n olisi vähintään tullut ilmoittaa vuokranantajalle vahingon välttämiseksi siitä, että asunto on tyhjillään ilman sähköä.²¹³ Tämän velvollisuuden laiminlyönti riitti siihen, että A:n katsottiin syyllistyneen törkeään vahingontekoon.²¹⁴

²⁰⁶ Kriittisemmästä perinteisestä käsityksestä ks. esim. Palmén 1978, s. 97–98; Lappi-Seppälä 1987, s. 372–373; Modernimmasta ja myöntyväisemmästä näkökulmasta ks. esim. Hyttinen – Tapani 2017, s. 780; Melander 2016, s. 116.

²⁰⁷ KKO 2023:90, kohta 13.

²⁰⁸ Ks. *ibid.*, kohta 3.

²⁰⁹ *Ibid.*, kohta 9; Ks. HE 44/2002 vp, s. 43; Ks. myös Vuorinen 2024, s. 742.

²¹⁰ Ks. Luoto 2023, s. 680–681.

²¹¹ KKO 2023:90, kohta 10.

²¹² *Ibid.*, kohta 11.

²¹³ *Ibid.*

²¹⁴ *Ibid.*, kohta 14.

Edellä käsitellyn mukaisesti tahallisuuden edellytys ei itsessään poista mahdollisuutta laiminlyönnin rangaistavuudesta. Mielenkiintoista X Oy:n ja yritysvastuudirektiivin kannalta oli se, että tapauksen A:lla oli kaksi erillistä velvollisuutta, jotka yhdistettiin. Eli yleinen velvollisuus huolehtia huoneistosta ja erityinen hyvin yksityiskohtainen sopimusperusteinen velvoite hankkia sähköt asuntoon. Yritysvastuudirektiivin kannalta tämä on merkittävää, koska nykyainsäädännössä on yleinen velvoite varmistaa toiminnan lainmukaisuus, joka kattaa myös ihmiskaupan, mutta yritysvastuudirektiivin myötä tulee myös erityinen yksityiskohtainen velvoite ennakoida, havaita ja torjua ihmiskauppaa. Kuitenkin oikeuskirjallisuuden mukaan tapauksen KKO 2023:90 jälkeen on edelleen avoimena, millä perusteilla tahallisuutta edellyttävästä tunnusmerkistöstä voidaan rangaista epävarsinaisena laiminlyöntirikoksena erityisesti kiperissä tapauksissa.²¹⁵ Tapaus siten lähinnä vahvistaa, että se on mahdollista. Mutta onko se mahdollista ihmiskaupan tunnusmerkistön kohdalla? Asian selkeyttämiseksi on syytä tarkastella mitä tarkoittaa ihmiskaupan korotettu tahallisuusvaatimus.

4.1.7 Ihmiskaupan korotettu tahallisuusvaatimus

Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että epävarsinaisen laiminlyöntirikoksen tapauksessa tahallisuuden arviointi on huomattavasti vaikeampaa kuin aktiivisella tekemisellä tehdyn rikoksen kyseessä ollessa.²¹⁶ Ihmiskaupparikos on rangaistava vain tahallisena. Yrityksen johto voi tietysti tämän tahallisuuden täyttää eksplisiittisillä toimilla, mutta tästä ei ole kyse esimerkkitapauksessa. Tutkielman ja yritysvastuudirektiivin aiheuttamien muutosten kannalta olennaista on se, voiko yrityksen johtohenkilö syyllistyä rikokseen *laiminlyönnillä*, ja miten yritysvastuudirektiivi tämän arviointiin vaikuttaa.

Lain esitöiden mukaan ”[ihmiskauppa] on rangaistava tahallisena. Tahallisuuden on ulotuttava kaikkiin osatekijöihin. Teon tarkoituksen kohdalla tahallisuusvaatimus on korkea: tekijän on täytynyt toimia nimenomaan toisen saattamiseksi momentin mukaisiin olosuhteisiin.” (korostus lisätty).²¹⁷ Korotetun tahallisuusvaatimuksen merkitys on puhuttanut oikeuskirjallisuudessa pitkään.²¹⁸ Tapauksessa KKO 2011:26 korkein oikeus on arvioinut veron välttämistarkoitusta veropetoksen yhteydessä. Säännöksen täyttyminen edellyttää

²¹⁵ Vuorinen 2024, s. 747.

²¹⁶ *Ibid.*, s. 744.

²¹⁷ HE 34/2004 vp, s. 93.

²¹⁸ Ks. esim. Koponen 2002, s. 256; Tapani 2004b, s. 225.

vastaavalla tavalla korotettua tahallisuutta, jota on perusteltu lain esitöillä.²¹⁹ Esimerkiksi unohduksesta tai epäsosiaalisesta elämäntavasta johtuneet laiminlyönnit jäävät lain esitöiden mukaan rangaistavuuden ulkopuolelle.²²⁰ Lain esitöiden perusteluihin viitaten korkein oikeus on katsonut, että korotettu tahallisuusvaatimus tarkoittaa tarkoitustahallisuutta, eli henkilön on täytynyt tarkoittaa syntynyttä lopputulosta.²²¹

Ratkaisu selkeyttää korotetun tahallisuusvaatimuksen merkitystä. Kuitenkin korkeimman oikeuden tuomion jälkeen lain esitöissä on todettu:

*Erilaisissa rikostyypeissä on muodostunut toisistaan eroavia korotetun tahallisuusvaatimuksen tulkintasisältöjä. Eräissä tunnusmerkistöissä korotettu tahallisuusvaatimus rajoittaa aidosti rangaistavuuden alaa (muun muassa verorikkomus ja aikaisemmin lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö), kun taas toisissa tunnusmerkistöissä muotoilulla ei tosiasiassa näytä olevan suurempaa itsenäistä, rangaistavuuden alaa rajoittavaa vaikutusta. Ehdotetussa tunnusmerkistössä henkilön on tavoiteltava nimenomaan näiden rikosten tekemistä. Teolla saattaa toki olla muitakin tarkoituseriä, mutta ne eivät saa muodostaa olennaista osaa tekijän tavoitteenasettelusta.*²²²

Seikkaa on myös korostettu oikeuskirjallisuudessa.²²³ Korotettu tahallisuusvaatimus täytyy arvioida tunnusmerkistökohtaisesti, ja on siten asia erikseen, voiko laiminlyönti täyttää ihmiskaupan tunnusmerkistön kohdalla korotetun tahallisuusvaatimuksen.

X Oy:n esimerkkitapauksen arvioinnin kannalta relevantein lienee Vaasan hovioikeuden tapaus, jossa on käsitelty korostunutta tahallisuusvelvoitetta ihmiskauppaan liittyen tapauksen KKO 2011:26 perusteella. Tapauksessa A järjesti vuonna 2016 usean yrityksensä nimissä marjan- ja sienienpoimintahankkeen, jollaisia hän oli aiempinakin vuosina toteuttanut. Hankkeessa rekrytoitiin Thaimaasta poimijoita työskentelemään poimintakauden ajan, ja heille järjestettiin majoitusleiri, jossa asui 238 poimijaa ja muuta henkilökuntaa. Poliisi teki leirille etsinnän ihmiskauppaepäilyn vuoksi, ja syyttäjä nosti syytteen 26 poimijan osalta.²²⁴

A on riidattomasti vaimonsa lähisukulaisen avulla rekrytoinut Thaimaasta poimijoita, jotka ovat asuneet yrityksen järjestämässä majoituksessa kolmen kuukauden ajan osallistuakseen

²¹⁹ HE 16/1997 vp, s. 2; LaVM 16/1997 vp, s. 2.

²²⁰ HE 16/1997 vp, s. 2.

²²¹ KKO 2011:26, kohta 11–13.

²²² HE 141/2012 vp, s. 35.

²²³ Ks. esim. Kotiranta 2015, s. 721 alaviite 51.

²²⁴ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2).

poimintaan. Yrityksellä on ollut heidän passinsa hallussaan, ja poimijat ovat rahoittaneet työskentelynsä lainarahalla, joka on ollut tarkoitus maksaa takaisin. Tapauksen siirtyessä hovioikeuden arvioitavaksi, kärjäoikeus oli tuominnut A:n muun muassa ihmiskaupasta ja törkeästä petoksesta vuoden ja kahdeksan kuukauden ehdolliseen vankeuteen sekä liiketoimintakieltoon. A ja tämän omistamat kolme yritystä määrättiin yhteisvastuullisesti korvaamaan 26 asianomistajalle noin 46.500 euroa ansionmenetyksistä ja 156.000 euroa henkisestä kärsimyksestä. Lisäksi A veloitettiin maksamaan valtiolle 127.111 euroa oikeudenkäyntikuluja.

Hovioikeus on oikein tunnistanut, että A:n tuomitseminen edellyttää teon tahallisuutta ja että tahallisuuden tulee ulottua kaikkiin tunnusmerkistötekijöihin.²²⁵ Hovioikeus on arviossaan tunnistanut tunnusmerkistön täyttymisen kannalta kolme osatekijää eli *keinot, tekotavat* ja teon *tarkoitukset* sekä lisäksi näiden kolmen välinen yhteys.²²⁶ Kaikkien osatekijöiden tulee täytyä, jotta kyse olisi ihmiskaupasta. Tapauksessa kaikki tunnusmerkistötekijät tulivat näytetyiksi. Tämän jälkeen oli vielä ratkaistavissa, oliko toiminta tahallista tunnusmerkistötekijöiden osalta.

Hovioikeus noudattaa johdonmukaisesti korkeimman oikeuden linjaa ratkaisusta KKO 2011:26 toteamalla, että kyse teon tarkoituksen osalta on tarkoitustahallisuudesta.²²⁷ Tiivistettynä tämä tarkoittaa, että A:n on täytynyt *tahallisesti tarkoittaa* sitä, että marjanpoimijat joutuvat pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Hovioikeus on viitannut korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön²²⁸ ja todennut, että ”[A:n] teon tahallisuus edellyttää sitä, että hänellä on ollut tarkoitustahallisuuden edellyttämä tietoisuus siitä, että asianomistajat on saatettu pakkotyöhön ja ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin. Tahallinen tietämättömyys ja teko-olosuhteista johtuvan selonottovelvollisuuden

²²⁵ *Ibid.*, s. 58.

²²⁶ *Ibid.*, s. 53–57.

²²⁷ KKO 2011:26, kohta 13–14; Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 58.

²²⁸ KKO 2006:64; KKO 2013:17; KKO 2013:55; KKO 2014:54.

*laiminlyönti ei kuitenkaan poista teon tahallisuutta.*²²⁹ Keinon ja tekotavan osalta riittää todennäköisyystahallisuus.²³⁰

Hovioikeus lisäksi kiinnitti laiminlyönnin arvioinnin kannalta huomiota *aiesopimukseen*, jossa A oli sitoutunut tavoitteeseen parantaa poimijoiden oikeusasemaa ja mahdollisuuksia ansaita tuloa.²³¹ Aiesopimuksen rikkomisella ei itsessään ole rikosoikeudellisia seuraamuksia.²³² Aiesopimuksen arviointi on hyvin lähellä laiminlyönnin arviointia, mutta hovioikeus ei ole arvioinut tapausta laiminlyöntirikoksena, vaan tekoricoksena.²³³ Hovioikeus tästä huolimatta korosti aiesopimukseen liittyen tulkintansa tahallisesta tietämättömyydestä: ”[A:lla] on kuitenkin yritystoimintaansa harjoittaessaan ja johtaessaan ollut velvollisuus ottaa selkoa siitä, toteutuvatko aiesopimuksessa edellytetyt seikat toiminnassa. Tahallinen tietämättömyys näistä seikoista ei vapauta häntä tahallisuuden puuttumisen vuoksi rikosvastuusta.”²³⁴ Osin edellä todetun perusteella hovioikeus totesi A:n tahallisuudesta seuraavaa:

*[A:n] menettely on sellaista, että hänen on katsottava laiminlyöneen vastuulliseen asemaansa liittyvän selonottovelvollisuutensa ja halunneen selvästi olla tahallisen tietämätön elinkeinotoimintansa menettelytavoista, vaikka hänen on täytynyt ymmärtää poimijoiden voivan joutua hyväksikäytetyiksi. [A] on myös ollut tietoinen pakkotyön ja ihmisarvoa loukkaavien olosuhteiden harkinnan perusteena olevista seikoista. Hän on pyrkinyt toiminnassaan mahdollisimman suuren taloudellisen hyödyn hankkimiseen ja hyväksynyt tarkoitustahallisuuden edellyttämin tavoin yritystoiminnassaan toimittavan niin, että yrityksen velvoitteita rikotaan. Hovioikeus katsoo siten [...], että [A] on toiminut tahallisesti.*²³⁵

Tapaus ilmentää, että myös tekoricoksena arvioituna korostunut tahallisuusvaatimus on mahdollista täyttää selvitysvelvollisuuden laiminlyönnillä ja tahallisella tietämättömyydellä. Huomionarvoista kuitenkin on, että rangaistavuus ei perustunut pelkästään kyseiseen tahalliseen tietämättömyyteen. A tiesi toiminnasta pääpiirteissään hyvin ja oli myös keskeisenä henkilönä kehittämässä toimintatapoja, jotka lopulta olivat olennaisia ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymiseen. Tapaus ei siten ole suoraan verrannollinen

²²⁹ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 58–59.

²³⁰ KKO 2011:26, kohta 13–14; Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 58.

²³¹ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 59–61.

²³² *Ibid.*, s. 59.

²³³ *Ibid.*, s. 60.

²³⁴ *Ibid.*, s. 60.

²³⁵ *Ibid.*, s. 61.

esimerkkitalanteeseen, jossa aidosti X Oy:n käytännön toiminnasta etäällä oleva johtaja on laiminlyönyt velvollisuuttaan perehtyä työntekijöiden työoloihin.

Tuomio ja erityisesti aiesopimukseen liittyvä perustelu kuitenkin avaavat mahdollisuuden keskustelulle siitä, että X Oy:n johto voi syyllistyä laiminlyöntirikoksen perusteella toisen henkilön konkreettisesti toteuttamaan ihmiskaupparikokseen. Tutkimuksen näkökulmasta aiesopimuksen saama painoarvo on erityisen merkittävää siksi, että aiesopimus muodosti tapauksen A:lle hyvin verrannollisia velvoitteita kuin mitä yritysvastuudirektiivi muodostaa yrityksille. Siten vaikuttaa jo selvältä, että yritysvastuudirektiivin velvoitteiden laiminlyönti voi vähintään korostaa yritysjohton toiminnan tahallisuutta.

Edellä käsitelty KKO 2023:90 vahvisti, että tahallisuusedellytys ei poissulje RL 3:3:n mukaista laiminlyöntirikosta. Vaasan hovioikeuden ratkaisu avaa mahdollisuuden siihen, että vastuun laiminlyönti voi täyttää ihmiskaupparikoksen korostuneen tahallisuusvelvoitteen toiminnan tarkoituksen osalta. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on todettu, että tarkoitustahallisuutta edellyttävä rikos voi tulla kyseeseen epävarsinaisen laiminlyönnin perusteella.²³⁶ Asia on kuitenkin todettu ilman tarkempia perusteluita, joten näkökulmaan tulee suhtautua kriittisesti. Toisaalla on korostettu, että tahallisena rangaistava epävarsinainen laiminlyöntirikos on erittäin poikkeuksellinen vastuumuoto.²³⁷

Edellä käsitellyn perusteella voi päätellä, että ihmiskaupan tarkoitustahallisuus edellyttää, että tekijän on täytynyt toimia nimenomaan toisen saattamiseksi ihmiskaupan mukaisiin olosuhteisiin. Tahallinen tietämättömyys ei kuitenkaan poissulje vastuuta.²³⁸ Vastuu ei siten edellytä, että henkilölle selviää, onko joku lopulta päätynyt toimen seurauksena ihmiskaupan kohteeksi vai ei, jos tarkoitus on ollut tämän toteutuminen.

Tulisi kuitenkin olla poikkeuksellisen korkea kynnyksen toteamiseen, että laiminlyönti ilman *mitään* tietoisuutta ongelmallisen toiminnan konkreettisista olosuhteista olisi tarkoitustahallisuuden edellyttämää tarkoituksellista tietämättömyyttä. Esimerkiksi voidaan todeta se, että X Oy:n johto olisi tarkoituksella vältellyt yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteen toteuttamista nimenomaisesti sen vuoksi, ettei sitä myötä selviäisi

²³⁶ Boucht – Frände 2019, s. 141.

²³⁷ Kallio – Tolvanen 2023, s. 1135.

²³⁸ HE 34/2004 vp, s. 93.

haitallisia työolosuhteita, joiden tuottavuudesta X Oy hyötyy. Tästä tulisi kuitenkin olla selkeä näyttö. Puhdas välinpitämättömyys tai puutteellinen ymmärrys omista velvoitteistaan ei siten riitä tarkoitustahallisuuden täyttymiseen. Sen sijaan tulisi olla selkeä ja suora yhteys sen välillä, että *erityinen velvollisuus* kartoittaa ja torjua ihmiskauppaa on jätetty toteuttamatta siksi, että sen myötä toiminnan kannalta edulliset ihmiskauppaolosuhteet paljastuisivat tai päättyisivät.

Näin ollen yritys vastuudirektiivin huolellisuusvelvoite voi vaikuttaa varsin merkittävästi johdon vastuuseen tilanteessa, jossa huolellisuusvelvoitetta ei noudateta asiallisesti. Johdon passiivisuus on velvoitteiden laiminlyönnin perusteella mahdollista tulkita yksinkertaisemmin tarkoitustahallisuuden täyttäväksi tietoisuuden välttelyksi. On kuitenkin tärkeä korostaa, että kynnys toiminnan katsomiseksi tietoisesti välttelyksi suuressa yrityksessä tulee olla erityisen korkealla, koska yksityiskohtaisten velvoitteiden määrä on korkea. Esimerkiksi tiettyyn tehtaaseen liittyvä kohdennettu laiminlyönti voisi tukea väitettä tahallisuudesta.

4.1.8 Kokoava arviointi

Yritys vastuudirektiivi selkeästi korostaa sitä, että ihmiskaupan estäminen on johdon *erityinen vastuu*. Lisäksi esimerkkitapauksen kansainvälisyys ei osoittautunut ongelmaksi. Siitä huolimatta analyysin perusteella vaikuttaa hyvin ongelmalliselta, että ihmiskaupparikos tulisi kyseeseen puhtaasti laiminlyönnin perusteella yritysjohtajan kohdalla. Yritys vastuudirektiivi korostaa johdon vastuuta ja potentiaalisesti myös tahallisuuden arviointia, mutta laiminlyönnin soveltuminen tunnusmerkistöön on ongelmallista sekä ihmiskaupan tunnusmerkistön sanamuodon että tahallisuuden näkökulmasta. Ihmiskaupan tunnusmerkistön aktiiviseen toimeen viittaava sanamuoto soveltuu ongelmallisesti passiivisuutta edellyttävään laiminlyöntirikokseen rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi. Tahallinen rikos voi kyllä tulla tuomituksi laiminlyönnin perusteella, mutta korotetun tahallisuusvaatimuksen myötä valmiiksi korkea kynnys korostuu. Pelkkä vastuun laiminlyönti ei oikeuskäytännön perusteella havainnollista riittävää tietoisuutta haitallisesta toiminnasta tarkoitustahallisuuden täyttymiseen. Toisaalta laiminlyönti voi havainnollistaa tarkoituksellista tietämättömyyttä, joka ei poissulje tahallisuutta.

Syylisyyden toteamiseksi tuomioistuimen tulisi sivuuttaa heikosti velvoittavia lain esitöitä rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen piiriin kuuluvassa arvioinnissa. Kuten korostettu luvussa 2.1, rikosoikeudellinen laillisuusperiaate on rikosoikeuden keskeisin normatiivinen

ohje, josta ei voida poiketa missään tilanteissa.²³⁹ Ratkaisu ei olisi eksplisiittisesti rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastainen, mutta kynnys syyllisyyden toteamiseen on perustellusti korkea.

Jos lainsäätäjän tarkoitus on, että työperäinen ihmiskauppa olisi rangaistavaa puhtaasti laiminlyönnin perusteella, tulisi lakia muuttaa tulkintaongelmien varalta. Kyseenalainen tunnusmerkistö on omiaan johtamaan siihen, että viranomaiset eivät koe tarkoituksenmukaiseksi kohdentaa vähäisiä resursseja tutkintaan, joka ei todennäköisesti johda tuomioon. Viranomaiset tällä hetkellä perustelevat ihmiskaupparikosten esitutkintojen rajoittamispäätöksiä erityisesti kansainvälisessä kontekstissa kustannusperusteella.²⁴⁰ Yksi vaihtoehto lain muuttamisen kannalta olisi se, että ihmiskauppa säädettäisiin rangaistavaksi myös törkeän huolimattomuuden perusteella, ja tunnusmerkistön sanamuodot muutettaisiin passiivisuuteen viittaaviksi. Tunnusmerkistön myötä aktiivinen ihmiskaupan tekijä tulisi edelleen tuomituksi teon perusteella, mutta vastuuasemassa teon passiivisesti laiminlyönyt henkilö voisi nykyisen epävarsinaisen laiminlyöntikonstruktion puitteissa tulla myös tuomituksi. Selkeyttä lisäisi ihmiskauppakohtainen työ- ja ympäristörikoksissa käytetty vastuun kohdentumisen säännös. Sanamuodon muuttaminen aktiivisesta passiiviseksi voisi näyttää esimerkiksi tältä:

Nykyinen RL 25:3:n sanamuoto: *”Joka käyttämällä hyväksi toisen riippuvaista asemaa tai turvatonta tilaa [...] värvää [...] pakkotyöhön [...] tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin [...] on tuomittava ihmiskaupasta [...].”*

Laiminlyönnin mahdollistava sanamuoto: *”Joka tahallisesti tai törkeästi huolimattomuudesta aiheuttaa riippuvaisessa tai turvattomassa tilassa olevan joutumisen pakkotyöhön tai muihin ihmisarvoa loukkaaviin olosuhteisiin on tuomittava ihmiskaupasta.”*

Toinen vaihtoehto olisi erillinen tuottamuksellisen ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistö, jossa tulisi hyödyntää vastaavia sanamuotoja. Erillinen tunnusmerkistö voisi olla tarkoituksenmukainen, koska ihmiskaupan tunnusmerkistö on laaja ja muutokset vaikuttaisivat siten myös monen muun tekotavan rangaistavuuteen. Esimerkiksi paritukseen ja pakkoavioliittoon liittyvien vaikutusten arviointi on tämän tutkimuksen ulkopuolella.

²³⁹ Tapani et al. 2019, s. 114.

²⁴⁰ Koivukari et al. 2022, s. 298. Konteksti tälle on heikot odotukset kansainvälisestä oikeusavusta. Seikka kuitenkin havainnollistaa, että viranomaiset arvioivat tosiasiaassa menestymismahdollisuuksia ja kohdentavat resurssinsa sen mukaisesti.

Molemmat esimerkit ovat havainnollistavia ja niillä olisi kauaskantoisia vaikutuksia, joita tulisi analysoida mittavasti ennen tosiasiallisia laajennustoimia. Tällä hetkellä ei kuitenkaan ole viitteitä siitä, että lainsäätäjän tahto olisi muodostaa ihmiskaupasta laiminlyöntikelpoinen tunnusmerkistö.

Ilman tunnusmerkistön laajentamista olisi todennäköisempää, että toimitusjohtaja syyllistyisi ihmiskaupaan tekorikoksena laiminlyöntirikoksen sijaan. Tämä kuitenkin edellyttäisi sitä, että toimitusjohtaja olisi esimerkiksi ohjeistanut värväämiseen liittyviä toimia tavalla, joka ilmentää myös tietoisuutta olosuhteista ja tarkoitusteristä. Oikeuskirjallisuudessa on korostettu, että varsin usein myös tekorikokset ovat yhdistelmä tarkoituksellisia toimia ja laiminlyöntiä.²⁴¹ Tällainen tilanne on kuitenkin tutkimuksen aihepiiriin reuna-alueella. Direktiivin vaikutusta tahallisuuden arviointiin käsitellään lyhyesti luvussa 4.3.3, joka on myös ihmiskaupan kannalta relevanttia. Asia menee alkuperäisen kysymyksenasettelun ohi, joten sitä ei käsitellä tässä luvussa.

Jos tunnusmerkistöä laajennetaan kattamaan laiminlyönti, yritysvastuudirektiivi vaikuttaisi ihmiskaupan tunnusmerkistön arviointiin. Tällöin yritysvastuudirektiivi korostaisi yritysjohdon vastuuta erityisesti ihmisoikeuksiin liittyvien seikkojen osalta. Nykyvelvoitteet ovat ihmiskaupan osalta varsin epätäsmällisiä ja yritysvastuudirektiivin yksityiskohtainen sääntely olisi omiaan korostamaan johdon *erityistä oikeudellista velvollisuutta* havaita ja estää ihmiskaupan toteutuminen yrityksessä. Lisäksi direktiivin raportointivelvollisuus tarjoaa yksinkertaisen keinon havainnollistaa, että velvollisuus on laiminlyöty. Valvonnan kattavuudelle ei voida myöskään asettaa kohtuuttomia vaatimuksia.²⁴² Rikosoikeuden yleisten oppien mukaan valvontavelvollisella tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus toteuttaa velvollisuutensa ja estää rikoksen syntyminen.²⁴³

Edellä käsitellyn perusteella muodostuu kysymys, täyttäisikö X Oy:n tapaus esimerkiksi työturvallisuusrikoksen tai kiskonnantapaisen työsyrynnän tunnusmerkistön. Kiskonnantapainen työsyryntä on ihmiskaupan lähirikos.²⁴⁴ Työturvallisuusrikos edellyttää työturvallisuusmääräysten rikkomista tai niiden vastaisen puutteellisuuden, epäkohdan tai

²⁴¹ Tapani 2004a, s. 39.

²⁴² HE 94/1993 vp, s. 167.

²⁴³ *Ibid.*

²⁴⁴ Ks. esim. Koivukari et al. 2022.

vastaisen tilan aiheuttamista (RL 47:1). Suomen työlainsäädäntö soveltuu lähtökohtaisesti vain Suomessa, ei ulkomailla.²⁴⁵ Muihin työrikkisiin verrattuna ihmiskauppa on poikkeus kansainvälisenä rikoksena (RL 1:7). Rangaistavuus työturvallisuusrikoksesta edellyttäisi kaksoisrangaistavuutta, eli sitä, että toiminta olisi laitonta myös kohdemaassa (RL 1:11). Näin ollen esimerkkitapauksessa ei olisi syyllistytty rikokseen, sillä kyseinen tehdas sijaitsi maassa, jossa työlainsäädäntö on olematonta. Vastaavasti kiskonnantapainen työsyryntä tai kiskonta katsottaisiin rikokseksi vain kaksoisrangaistavuuden myötä.²⁴⁶

4.2 Kansainvälinen ihmiskauppa ja oikeushenkilö

Oikeushenkilö voidaan tuomita rikosoikeudelliseen vastuuseen, jos sen toiminnassa ei ole noudatettu riittävää varovaisuutta ja huolellisuutta rikoksen estämiseksi.²⁴⁷ RL 25:10:n perusteella oikeushenkilö voi tulla tuomituksi ihmiskaupparikoksesta maksamaan yhteisösakkoa RL 9:5:n mukaisesti. Tästä huolimatta valtioneuvostolle tehdyn selvityksen mukaan työperäistä ihmiskauppaa ei aina osata tutkia talousrikoksena.²⁴⁸ Tämä voi olla syynä sille, että ihmiskaupan perusteella yhteisösakkoja on tuomittu harvoin. Toki jo lain esitöissä on yleisesti arvioitu, että yhteisösakkoja tulnaisiin yleisesti tuomitsemaan varsin harvoin.²⁴⁹ Tämä on oikeuskirjallisuuden mukaan myös toteutunut, mutta yhteisösakkojen määrät ovat vähitellen kasvaneet.²⁵⁰ Suomessa käsitellyt ihmiskauppasyytteet kohdistuvat tyypillisesti yksittäisen pienen yrityksen tosiasiallista päätösvaltaa käyttävään omistajaan tai johtajaan.

Oikeushenkilön rangaistusvastuun perusta on se, että 1) oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos (RL 9:1.1, ns. *rikosedellytys*), ja 2) oikeushenkilön lakisääteiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluva taikka oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävä on osallinen rikokseen tai sallinut rikoksen tekemisen taikka jos sen toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi (RL 9:2.1, ns. *moite-edellytys*).²⁵¹ Lisäksi on pystyttävä osoittamaan, että menettelyllä on yhteys rikoksen

²⁴⁵ HE 59/2002 vp, s. 3.

²⁴⁶ HE 151/2003 vp, s. 10.

²⁴⁷ Korkka-Knuts 2019a, s. 313.

²⁴⁸ Koivukari et al. 2022, s. 239 ja tiivistelmä.

²⁴⁹ HE 95/1993 vp, s. 26.

²⁵⁰ Kotiranta 2021, s. 303; Lahti 2019, s. 204.

²⁵¹ Ks. esim. Kimpimäki – Kärki 2022, s. 17.

tapahtumiseen.²⁵² Oikeushenkilön rangaistusvastuu ei ole rikosoikeudellinen seuraamus – joka yhteisösakko on – vaan kyse on rikosoikeudellisen vastuun muodosta, johon liittyy omat vastuuperusteensa.²⁵³ Näitä yleisiä oppeja pidetään jokseenkin kehittymättöminä.²⁵⁴

4.2.1 Kansainvälisyys ja anonyymi syyllisyys

Huomionarvoista on se, että RL 9:2.2:n mukaan yhteisöskokoon tuomitaan, vaikei rikoksentehtäjiä saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Oikeuskirjallisuudessa tätä on perusteltu siten, että oikeushenkilö toimii sen organisaatiossa työskentelevien johtajien, työntekijöiden ja muiden edustajien kautta.²⁵⁵ Näin ollen myös rangaistavuus on perustettava heidän tekoihinsa ja laiminlyönteihin, vaikka kollektiiviin kuuluvat jäisivät anonyymeiksi.²⁵⁶ Näin ollen rangaistavuuteen ei vaikuta se, että ihmiskaupparikoksen primääriteon tekijää ei ole saatu kiinni. Tämän myötä on mahdollista keskittyä myös objektiivisempaan arviointiin siitä, millä tavalla esimerkiksi selvitysvelvollisuus on toteutettu.

Suomessa työolot ovat keskimäärin hyvät eikä erityisesti suurissa yritysvastuudirektiivin soveltumisalaan kuuluvissa yhtiöissä ole toistaiseksi tuomittu ihmiskaupasta. Edellä käsitellyn X Oy:n esimerkin mukaisesti työolot saattavat kuitenkin olla heikompia esimerkiksi toisessa valtiossa, jossa suomalaisella yrityksellä on sivuliike. Ihmiskauppa on kansainvälinen rikos ja Suomen lakia sovelletaan siten tapaukseen tekopaikasta riippumatta myös silloin, jos teko ei ole laitton kohdemaan lainsäädännön valossa (RL 1:7). Tämä koskee myös oikeushenkilön rangaistusvastuuta (RL 1:9). Oikeuskirjallisuudessa onkin todettu, että ”yhteisön, jonka toiminnassa on tehty rikos, ei kuitenkaan tulisi välttää rikosoikeudellista vastuutaan pelkästään siksi, että rikos on tehty ulkomailla.”²⁵⁷ Lisäksi on todettu, että oikeushenkilö voi joutua vastuuseen ulkomailla tapahtuneesta ihmiskaupasta.²⁵⁸ Kansainvälistä ihmiskauppaa käsitellessä yhteisösakko vaikuttaa realistiselta riskiltä.

²⁵² Helenius 2015, s. 776; HE 53/2002 vp, s. 14.

²⁵³ Korkka-Knuts 2019a, s. 314.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ *Ibid.*, s. 313.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ Helenius 2015, s. 772.

²⁵⁸ *Ibid.*, s. 789.

4.2.2 Moite-edellytys

Palataan edellä luvussa 4.1.1 esiteltyyn esimerkkitapaukseen kansainvälisestä ihmiskaupasta yhtiön sivuliikkeessä. Esimerkin asetelmassa on jo selvinyt, että oikeushenkilön toiminnassa on tehty rikos henkilön toimesta, joka on työsuhteessa oikeushenkilöön tai kuuluu sen johtoon. Rikos ei myöskään ole vähäinen. Rikosedellytys siten tilanteessa täyttyy (RL 9:1, RL 9:3.1, RL 9:4.1,2). Arvioitavaksi tältä osin jää syy-yhteyden lisäksi moite-edellytys eli onko yhteisössä jätetty noudattamatta vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi, ja onko kyseinen laiminlyönti ollut niin vähäinen, että tuomioistuimen katsotaan asialliseksi jättää oikeushenkilö tuomitsematta yhteisösakkoon (RL 9.2,1, RL 9:4.1,1).²⁵⁹

On myös tärkeää huomioida, että laiminlyödyn velvoitteen rikkomisen ei itsessään tarvitse olla rangaistavaa, jotta moite-edellytys täytyisi.²⁶⁰ Tarkemmin ottaen, huolimattomuuteen perustavan laiminlyönnin on oltava ”*kiellettyä riskinottoa*” suhteessa rikosseuraamukseen.²⁶¹ Oikeushenkilön rangaistusvastuun kannalta on olennaista tietoisuuden lisäksi myös se, olisiko yrityksen täytynyt olla tietoinen.²⁶² Jos oikeushenkilön ei olisi pitänyt olla tietoinen, ei toiminta voi olla moitittavaa.²⁶³

Erityisesti kohta ”*jos [oikeushenkilön] toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi*” on merkittävä yritysvastuudirektiivin osalta (RL 9.2,1). Rikoslain uudistuksen yhteydessä oikeushenkilön tuomitseminen muuttui harkinnanvaraisesta asiasta pakolliseksi lähtökohdaksi, josta voidaan tietyin perustein poiketa.²⁶⁴ Tuomioistuin saa jättää oikeushenkilön tuomitsematta yhteisösakkoon muun muassa, jos oikeushenkilön 9:2.1 momentissa tarkoitettu laiminlyönti taikka johdon tai oikeushenkilössä tosiasiallista päätösvaltaa käyttävän osuus rikoksessa on vähäinen (RL 9:4.1,1). Oikeuskirjallisuus on tiivistänyt asian siten, että oikeushenkilöön kohdistetaan rikosoikeudellinen moite, jos huolimattomuus on myötävaikuttanut *riittäväällä* tavalla rikoksen

²⁵⁹ Lisäksi tuomioistuimella olisi mahdollisuus jättää oikeushenkilö tuomitsematta RL 9:4.2 nojalla, mutta tätä jokseenkin erillisiä arviointia ei käsitellä tutkielmassa.

²⁶⁰ HE 95/1993 vp, s. 33.

²⁶¹ Korkka-Knuts 2019a, s. 318.

²⁶² Kimpimäki – Kärki 2022, s. 21.

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ RL 9:1 ja 9:4. Ks. myös Tapani 2020, s. 25.

syntymiseen.²⁶⁵ Edellä todetun mukaisesti yritys vastuudirektiivi laajentaa johdon vastuualueita. Seuraa kysymys, laajentaako yritys vastuudirektiivi vastuualueita *riittävässä* määrin yrityksen rikosoikeudellisen vastuun laajentamiseksi.

Asiaa voidaan arvioida esimerkiksi korkeimman oikeuden tapauksen KKO 2008:33 perusteella. Korkeimman oikeuden mukaan yhtiö oli laiminlyönyt velvollisuuksiaan ryhtyä riittäviin toimenpiteisiin öljyn siirtämisessä tapahtuvien laiminlyöntien seurausten estämiseksi. Korkein oikeus siten totesi, että yhtiön laiminlyönti oli osaltaan syynä siihen, että yhtiön toiminnassa on tehty ympäristövahingon syntymiseen johtanut ympäristörikos. Tämän perusteella korkein oikeus totesi, että yhtiön toiminnassa ei ole noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi.²⁶⁶

Vastaavasti korkeimman oikeuden mukaan tapauksessa KKO 2014:20 yhtiön työmaapäällikkö ja työnjohtaja oli tuomittu rangaistukseen työturvallisuusrikoksesta, koska he olivat huolimattomuudestaan rikkoneet valtioneuvoston päätöksen 410/1986 mukaisia räjäytys- ja louhintatyöstä annettuja järjestysohjeita. Korkein oikeus tuomitsi yhtiön yhteisösakkoon, koska yhtiössä ei ollut järjestetty asianmukaisesti työturvallisuusmääräysten mukaista vastuunjakoa ja valvontaa.²⁶⁷ Työlainsäädäntö ei ratkaise suoraan sitä, miten työnantajan velvoitteet jakautuvat organisaation sisällä. Vastuun kohdentaminen oikeaan henkilöön edellyttää siten sen tutkimista, kenen olisi pitänyt toimia huolellisemmin.²⁶⁸

Vastuu kuitenkin edellyttää, että teolla hyödynnetään oikeushenkilöä. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2023:42 yhtiön toimialajohtaja oli tuomittu alaikäisten työntekijöiden seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja työturvallisuusrikoksesta, mutta korkeimman oikeuden mukaan teolla ei pyritty hyödyttämään oikeushenkilöä. Siten toimialajohtajan ei katsottu toimineen yhtiön puolesta, eikä oikeushenkilöä tuomittu suorittamaan yhteisösakkoa.²⁶⁹

Nykyllänsäädännön valossa tilanne ei ole selkeä. Tuomioistuimet ovat korostaneet, että tyypillisesti työoikeudelliset erimielisyydet on ratkottu perinteisesti siviiliprosessissa, eikä

²⁶⁵ Korkka-Knuts 2019a, s. 317.

²⁶⁶ KKO 2008:33, kohta 29.

²⁶⁷ KKO 2014:20, kohta 30.

²⁶⁸ Paasonen – Lindfors 2021, s. 399.

²⁶⁹ KKO 2023:42, kohta 18–20.

työnantajan työntekijää kohtaan tapahtuvia laiminlyöntejä olla hevin katsottu rikollisiksi.²⁷⁰ Ylimmän johdon selvitysvelvollisuus perustuu osin työlainsäädäntöön, joka ei velvoita ulkomailla.²⁷¹ Yhtiön hallitus ja toimitusjohtaja vastaavat kuitenkin viime kädessä siitä, että yhtiön toiminta on järjestetty lainmukaisesti, ja että rikosten ja muiden väärinkäytösten tapahtumisen riski olisi mahdollisimman pieni.²⁷² Yleinen velvollisuus valvoa, että yrityksen toiminnassa noudatetaan lakia, on varsin epämääräinen, vaikkakin se myös kattaa ihmiskaupparikoksen. Ilman yritys vastuudirektiiviä ei ole olemassa yksiselitteistä ohjetta, miten yrityksen tulee valvoa sen toimintaa ihmiskaupan varalta etenkin kansainvälisesti. Kyse olisi tapauskohtaisesta punninnasta, mutta nykyisen lainsäädännön valossa ei ole ainakaan selvää, että ihmiskauppa tulisi osakeyhtiön ylimmän johdon tietoon lakimääräisten velvoitteiden toteuttamisella sillä varmuudella, että tilanteen katsottaisiin yksiselitteisesti syntyneen yritys johdon huolimattomuudesta. Näin kuitenkin varmasti olisi selkeissä laiminlyöntitilanteissa. Yhtiön sopimusoikeudelliset velvoitteet voivat myös olla merkittäviä: Esimerkiksi työlainsäädännöllisten velvoitteiden sijasta edellä käsitellyssä Vaasan hovioikeuden tapauksessa merkittävänä pidettiin aiesopimuksen merkitystä, kun arvioitiin vastaajan velvollisuutta olla tietoinen työntekijöittensä oloista.²⁷³

Ero nyky lainsäädännöllä on siten selkeä verrattuna yritys vastuudirektiiviin, jonka yksi pääasiallinen tavoite on nimenomaan ihmiskaupan ennakoiva havaitseminen ja torjuminen yhtiön toiminnassa, myös kansainvälisesti. On syytteeltä puolustautumisen näkökulmasta varsin haastavaa osoittaa, että toiminnassa olisi noudatettu vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta ihmiskaupan ehkäisemiseksi, jos yksi velvoitteista on nimenomaan kyseisen ihmiskaupparikoksen ennakoiminen, havaitseminen ja torjuminen, mutta siitä huolimatta ihmiskaupparikos on tapahtunut. Toki tämä ei poissulje sitä, etteikö ihmiskauppa voisi tapahtua perustellusti yrityksen ylimmältä johdolta pimennossa, vaikka kaikki yritys vastuudirektiivin mukaiset velvoitteet olisi toteutettu asiallisesti.

²⁷⁰ Näkemys ilmenee esim. tuomiossa Varsinais-Suomen kärjäoikeus 31.03.2015, dnro R 14/4724 (ei lainvoimainen), s. 6.

²⁷¹ HE 59/2002 vp, s. 3.

²⁷² Kallunki et al. 2023, s. 12.

²⁷³ Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2), s. 59–61.

4.2.3 Syy-yhteys

Syy-yhteyttä arvioitiin edellä luonnollisen henkilön laiminlyönnin osalta luvussa 4.1.4. Pitkälti vastaavalla tavalla myös oikeushenkilön rangaistavuus edellyttää syy-yhteyttä moitittavan teon ja rikoksen syntymisen välillä. Tässä luvussa käsitellään syy-yhteyttä edellä käsiteltyyn verrattuna eroavaisuuksien osalta. Oikeushenkilön laiminlyönti ei koskaan ole rikoksen ainoa syy, vaan riittävää on, että laiminlyönti on selvästi myötävaikuttanut rikoksen syntymiseen.²⁷⁴ Laiminlyönnin on siis tullut tavalla tai toisella mahdollistaa rikoksen tekeminen. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että oikeushenkilön rangaistusvastuun osalta olisi perusteltua edellyttää syy-yhteyden täyttymiseltä sitä, että laiminlyöty teko tai tekojen kokonaisuus olisi *melko todennäköisesti* estänyt rikoksen tapahtumisen.²⁷⁵ Luonnollisen henkilön toiminnan syy-yhteyden osalta todettiin edellä, että rikos olisi *lähes varmasti* tapahtunut myös siinä tilanteessa, että laiminlyöntiä ei olisi tapahtunut.²⁷⁶ Ero on siten selkeä eli oikeushenkilön kohdalla raja on matalampi. Kuitenkin pitkälti luonnollisen henkilön arviota vastaavalla tavalla tulisi tarkasti analysoida kuinka hyvin selvitys on tehty ja olisiko huolellisen selvityksen tekeminen muuttanut tilannetta. Oikeuskirjallisuuden mukaan on osoitettava, mitä huolellisuusvelvoitetta on rikottu ja miten se on vaikuttanut rikoksen syntymiseen.²⁷⁷

Yritysvastuudirektiivin lisäsääntely on ikään kuin yksi keino – laiminlyöntimahdollisuus – lisää syy-yhteyden toteamiseksi. Siten on varsin selvää, että direktiivi korostaa syy-yhteyden muodostumista. Tarkemmat päätelmät kuitenkin edellyttävät huolellisuusvelvoitteen lopullista muotoa laissa. On tosiasiaa vielä epäselvää, mitä johdolta käytännössä edellytetään. Kuitenkin jos X Oy:n ylin johto on toimittanut yritysvastuudirektiivin selvityksen puutteellisesti, on varsin todennäköistä, että tämä katsottaisiin olevan syy-yhteydessä ihmiskaupan aiheutumiseksi. Tulee kuitenkin muistaa, että laiminlyönnin ollessa vähäinen, tuomioistuin voi katsoa asialliseksi jättää oikeushenkilö tuomitsematta yhteisösakkoon.

²⁷⁴ Korkka-Knuts 2019a, s. 326; Ks. myös HE 95/1993 vp, s. 33.

²⁷⁵ Korkka-Knuts 2019a, s. 327.

²⁷⁶ Ks. esim. Tapani et al. 2019, s. 241–243; Oikeushenkilön rangaistusvastuun osalta ks. esim. Korkka-Knuts 2019a, s. 327; Korkka-Knuts 2019b.

²⁷⁷ Korkka-Knuts 2019a, s. 318.

4.2.4 Kokoava arviointi

Analyysin perusteella vaikuttaa siltä, että oikeushenkilö voi syyllistyä X Oy:n esimerkkitapauksen tilanteessa ihmiskaupparikokseen. Yritysvastuudirektiivin merkitys rangaistavuuden kannalta on selkeä, ja potentiaalisesti jopa merkittävä. Rangaistavuutta arvioidaan johdon huolimattomuuden perusteella. Yritysvastuudirektiivi korostaa moite-edellytyksen ja syy-yhteyden täyttymistä yrityksen ylimmän johdon osalta. Oikeushenkilön rangaistusvastuuseen ei liity ihmiskaupan kohdalla vastaavia ongelmia kuin edellä käsiteltyyn luonnollisen henkilön laiminlyöntiin. Anonyymin syyllisyyden myötä tuomio ei olisi riippuvainen aktiivisen toimen tehneen henkilön tuomitsemisesta.

Lainopista oikeuspoliittiseen analyysiin siirtyen, oikeushenkilön rangaistusvastuuta on kuvailtu vaikeahkoksi ja sen säännöstön tehokas soveltaminen vaatisi, että aihe nostetaan valvonta-, esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten toiminnan yhdeksi painopistealueeksi.²⁷⁸ Oikeuskirjallisuuden perusteella on viitteitä siitä, että säännös ymmärretään puutteellisesti viranomaisissa ihmiskaupan osalta.²⁷⁹ Kunnialliset toimijat toki välttelevät rangaistaviin tekoihin syyllistymistä, vaikka rangaistusriski käytännössä olisikin pieni.²⁸⁰ Pienestä riskistä huolimatta yhtiön ei kannata nojata sen varaan, että tiettyyn laittomaan toimintaan ei yleensä puututa, koska tilanne voi muuttua milloin tahansa. Ihmiskaupan kannalta hyvin havainnollistava esimerkki on marjanpoimintatapaukset, joista on nostettu useita syytteitä lyhyellä aikavälillä.²⁸¹ Yhteisösakon vähäistä käyttöä ihmiskaupan kohdalla voi selittää myös se, että ihmiskaupan kohdalla yritystoiminnassa on kyse varsin pienimuotoisesta toiminnasta.²⁸² Siten pienen yrityksen tuomitseminen yhteisösakkoon omistajan henkilökohtaisen rangaistuksen lisäksi voi rikkoa *ne bis in idem* -periaatetta. On kuitenkin viitteitä muutoksista, jotka voivat johtaa tunnusmerkistön käytön yleistymiseen: valtioneuvostolle tehdyssä raportissa on suositeltu järjestelmätason muutosta, jossa poliisin tulisi erikseen kirjata syy sille, miksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä seikkoja ei

²⁷⁸ Korkka-Knuts 2019b, s. 204.

²⁷⁹ Koivukari et al. 2022, s. 239 ja tiivistelmä.

²⁸⁰ Savela 2009, s. 3.

²⁸¹ Ks. esim. Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2); Ks. myös vireillä olevista tapauksista Yleisradio 2024.

²⁸² Koivukari et al. 2022, s. 227. Ks. myös s. 225, 226.

selvitetty.²⁸³ Lisäksi raportissa on ehdotettu lisä- ja yhteiskoulutusta poliiseille, syyttäjille ja tuomareille.²⁸⁴ Käytännössä myös uusi lainsäädäntö – kuten esimerkiksi yritys vastuudirektiivi – voi myös olla omiaan herättämään viranomaisten kiinnostuksen aiemmin vähemmälle huomiolle jääneisiin seikkoihin. Yritys vastuudirektiivin 14 artikla muodostaa myös ilmoitusmekanismin, jonka myötä ongelmalliset tilanteet saattavat tulla herkemmin tietoon. Lisäksi direktiivin 16 artiklan mukaisesti yrityksille muodostuu vuosittainen julkinen raportointivelvollisuus ja siten aktiivisten kansalaisten on mahdollista perehtyä yritysten toimintaan. On siten mahdollista, että esimerkiksi kansalaisaktiivisuuden myötä ihmiskauppaan viittaavia tilanteita tulee useammin viranomaisten tietoon. Toki tiedot voivat helpottaa myös viranomaisten työtä.

4.3 Yleisesti työ- ja ympäristörikokset

Edellä käsitelty ihmiskauppaan kohdistunut analyysi on osin relevanttia myös yleisesti työ- ja ympäristörikosten osalta. Työ- ja ympäristörikoksia arvioidaan luvussa samanaikaisesti, koska rikostyyppien vastuun kohdentumisen säännöt ovat korostuneen samanlaiset ja erillisen käsittely johtaisi ylimääräiseen toistoon. Luvussa käsitellään kokoavasti keskeisiä huomioita yritys vastuudirektiivin vaikutuksesta vastuun kohdentumiseen liittyen ja lisäksi arvioidaan myös työ- ja ympäristörikoksiin vahvasti liitännäistä tuottamusta. Yritys vastuudirektiivin muutos ulottuu työ- ja ympäristörikoksiin huomattavasti ongelmattomammin kuin ihmiskaupparikokseen rikoslain yleisten oppien valossa. Esimerkiksi RL 47:1:n mukainen työturvallisuusrikos soveltuu laiminlyöntiin huomattavasti ongelmattomammin kuin ihmiskauppa, koska on kiistatonta, että työturvallisuusrikokseen voi syyllistyä huolimattomuuden ja laiminlyönnin perusteella. Vaikka työ- ja ympäristörikokset eivät ole ihmiskaupan tavoin kansainvälisiä rikoksia, ne voivat kuitenkin tulla arvioitavaksi kohdemaan lainsäädännön perusteella RL 1:11:n kaksoisrangaistavuuden myötä. Tämä edellyttää kuitenkin tapauskohtaista kohdemaan lainsäädännön analyysiä, joka on tutkielman laajuuden ulkopuolella.

Työolot Suomessa yritys vastuudirektiivin soveltamisalaan kuuluvissa yrityksissä ovat tyypillisesti varsin hyvät eikä siten ole oletettavissa, että yritys vastuudirektiivin vaikutus

²⁸³ *Ibid.*, s. 231.

²⁸⁴ *Ibid.*, s. 313–314.

yrittäjien vastuuseen työoikeudellisista asioista olisi merkittävä muutos käytännössä. Esimerkiksi työtaturmien ehkäiseminen on kohtuullisen tarkasti säännelty.²⁸⁵ Suomessa työnantajilta vaaditaan valmiiksi yritysvastuudirektiivistä huolimatta ”*systemaattista ja pitkäjänteistä*” työolosuhteiden valvomista.²⁸⁶ Lisäksi tyypillisesti työoikeudelliset erimielisyydet on ratkottu perinteisesti siviiliprosessissa, eikä työnantajan työntekijää kohtaan tapahtuvia laiminlyöntejä olla hevin katsottu rikollisiksi.²⁸⁷ Työturvallisuuden loukkaukset on kattavasti kriminalisoitu.²⁸⁸ Tosiasiassa kuitenkin rikosoikeudellisia sanktioita seuraa lähinnä vain vakavimmista rikkomuksista.²⁸⁹ Tällaisia ovat esimerkiksi vaikeaan tapaturmaan johtaneet toimet ja laiminlyönnit.²⁹⁰ Lähestymistapa on jokseenkin verrannollinen osakeyhtiörikokseen, jonka osalta rangaistussäännöksiä noudatetaan lähinnä silloin, kun siviilioikeudelliset seuraamukset eivät ole tarpeeksi tehokkaina.²⁹¹ Oikeuskirjallisuuden mukaan työrikoksista tuomitaan kuitenkin merkittävästi vähemmän Suomessa kansainväliseen viitekehukseen nähden.²⁹²

4.3.1 Vastuun kohdentuminen

Aiemmin luvussa 4.1.5 esitetty analyysi yritysvastuudirektiivin vaikutuksista vastuun kohdentumisesta soveltuu pääpiirteissään myös työ- ja ympäristörikoksiin. Niiden osalta vastuun kohdentumisen kuitenkin määrittää nimenomaisesti lukukohtainen sääntely eli RL 47:7 ja RL 48:7. Säännösten mukaan ”*menettelystä tuomitaan rangaistukseen se, jonka velvollisuuksien vastainen teko tai laiminlyönti on*” ja kyseisiä velvollisuuksia arvioitaessa on otettava huomioon ”*asianomaisen asema, hänen tehtäviensä ja toimivaltuuksiensa laatu ja laajuus sekä muutenkin hänen osuutensa lainvastaisen tilan syntyyn ja jatkumiseen.*”

Työlainsäädännössä ei ole yksiselitteisesti määritelty, miten työnantajan velvoitteet määräytyvät yrityksen sisällä.²⁹³ Ympäristövelvoitteidenkaan osalta asia ei ole suoraviivainen,

²⁸⁵ Korkka-Knuts 2019a, s. 319.

²⁸⁶ Paasonen – Lindfors 2021, s. 408.

²⁸⁷ Varsinais-Suomen käräjäoikeus 31.03.2015, dnro R 14/4724 (ei lainvoimainen), s. 6.

²⁸⁸ Paasonen – Lindfors 2021, s. 409.

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Ibid.*

²⁹¹ HE 109/2005 vp, s. 209; HE 27/1977 vp, s. 117; Savela 2009, s. 3.

²⁹² Paasonen – Lindfors 2021, s. 410.

²⁹³ *Ibid.*, s. 399.

mutta operatiiviseen johtoon on katsottu kuuluvan esimerkiksi ympäristölupien noudattaminen, jos velvoitteita ei ole delegoitu.²⁹⁴ Empiirinen tutkimus on osoittanut, että oikeuskäytännössä ympäristörिकosten kohdalla vastuu kohdentuu osakeyhtiöissä useimmin toimitusjohtajiin sen jälkeen hallituksen puheenjohtajaan.²⁹⁵ Epäselvyys tehtävien määrittämisessä korostaa sen vastuuta, jonka tulisi määrittää vastuualueet eli käytännössä tässä tilanteessa hallitus ja sen puheenjohtaja.²⁹⁶ Kuten todettu, yrityksessä vastuuanalyysin lähtökohtana on muodollinen asema, mutta vastuu kuitenkin todellisuudessa määrittyy tosiasiallisen vastuun perusteella.²⁹⁷ Pelkkä yleinen tehtävä ei kuitenkaan riitä, vaan esimerkiksi työrikosten osalta vastuun kohdentuminen edellyttää konkreettista *oikeuteen* perustuvaa valvontasuhdetta vastuuaseman lisäksi.²⁹⁸ Käytännössä tämä riippuu täysin esimerkiksi toteutuneen työturvallisuusrikkomuksen luonteesta. Ilman mahdollisesti vielä muuttuvan yritys vastuudirektiivin lopullisia tarkkoja velvoitteita ei kuitenkaan ole tarkoituksenmukaista käsitellä yksityiskohtaisia esimerkkejä. Vastuu on nykyisen lainsäädännön osalta varsin kattava työ- ja ympäristörिकosten osalta.²⁹⁹ Työrikosten osalta on koettu ongelmalliseksi väljästi muotoillut harkinnanvaraiset termit kuten tarkoituksenmukainen suojaus tai asianmukaiset toimenpiteet.³⁰⁰ Erityisesti ihmisoikeuksiin liittyen yritys vastuudirektiivi tarkentaa lainsäädännön velvoitteita. Työlainsäädännön osalta nyrkkisääntönä on siten todettavissa, että jos tunnusmerkistöteko painottuu ihmisoikeuksiin fyysisen työturvallisuuden sijasta, on todennäköisempää, että yritys vastuudirektiivi korostaa vastuun kohdentumista yritysjohtoon. Ympäristölainsäädännön osalta vastaavaa alustavaa päätelmää ei voi tehdä, koska ympäristövastuudirektiivin sisältö on selkeämmin samankaltaista yritys vastuudirektiivin kanssa. On kuitenkin tulkittavissa, että mitä vähemmän säännelystä toimialasta on kyse, sitä enemmän yritys vastuudirektiivi korostaa vastuuta erityisesti ennakoinnin näkökulmasta.

²⁹⁴ Ks. esim. KKO 2016:58.

²⁹⁵ Koskela 2023, s. 30.

²⁹⁶ HE 94/1993 vp, s. 199–200; LaVM 22/1994 vp, s. 21; TyVL 1/1994 vp, s. 2–3; Ks. myös KKO 2016:58.

²⁹⁷ Ks. esim. Tapani et al. 2019, s. 553–554; Ks. myös KKO 2000:74; KKO 2001:86; KKO 2005:144.

²⁹⁸ Lappi-Seppälä 2003, s. 765; Ks. esim. KKO 1964-II-69.

²⁹⁹ Ks. esim. Rovaniemen hovioikeus 22.11.2013, dnro R 13/184 (lainvoimainen).

³⁰⁰ Saloheimo 2016, s. 192–193.

4.3.2 Tuottamus

Edellä käsitellystä ihmiskaupasta poiketen työ- ja ympäristörikosten osalta arvioitavaksi tulee myös huolimattomuus tai niin kutsuttu tuottamus. Lähtökohtaisesti kyse ei ole ankarasta vastuusta, vaan hallituksen tulee näyttää täyttäneensä velvollisuudet huolellisesti rikosoikeudellisen vastuun välttämiseksi.³⁰¹ Korkein oikeus on kuitenkin katsonut, että ”ankaran vastuun tyypillinen soveltamisalue on sellainen elinkeinotoiminta, jossa vaarannetaan toisten turvallisuutta taloudellisen hyödyn saamiseksi.”³⁰² Huolimattomuus voi olla tietoisista tai tiedotonta.³⁰³ Lain esitöiden mukaan tiedoton tuottamus viittaa tiedostamattomaan riskinottoon ja siihen, että tekijä ”ei ole mieltänyt tunnusmerkistön toteutumista mahdolliseksi tai ei ole tullut ylipäättään ajatelleeksi asiaa.”³⁰⁴ Tiedotonta tuottamusta kuvaillaan lain esitöiden mukaan esimerkiksi ilmaisuilla ”olisi kohtuudella pitänyt mieltää” tai ”olisi tullut ymmärtää”.³⁰⁵ Huolimattomuuden tilanteet on yritetty usein kattaa käsitteillä, kuten ”huolellisuusvelvollisuuden loukkaaminen” ja ”seurauksen ennalta-arvattavuus”.³⁰⁶ On esimerkiksi varsin ennalta-arvattavaa, että jos elohopeajätteen raportointi tehdään puutteellisesti, yrityksessä voi olla velvollisuuksien vastaista toimintaa elohopeaan liittyen.

Huolimattomuuden osalta merkittävää on korkeimman oikeuden ratkaisu, jossa syytetyt hallituksen jäsenet eivät olleet ottaneet selvää ympäristöluvan sisällöstä eikä myöskään toimenpiteitä edellyttäneestä luvan loukkauksesta. Korkein oikeus totesi lain esitöihin viitaten, että ”[t]ällöin loukkauksen todennäköisyyttä ei ole mahdollista arvioida sen tiedon perusteella, joka heillä oli tekoaikana. Sen sijaan arvion lähtökohtana on, mikä tieto huolellisella hallituksen jäsenellä olisi ollut teon hetkellä.”³⁰⁷ Tämä on tutkielman näkökulmasta jokseenkin merkittävä seikka, sillä yritysvastuudirektiivi voi vaikuttaa merkittävästi siihen, millainen tieto huolellisella hallituksen jäsenellä olisi. On kuitenkin tärkeä huomioda, että yritysvastuudirektiivin rikkominen ei itsessään ole vielä esimerkiksi työturvallisuusrikoksen

³⁰¹ HE 94/1993 vp, s. 167.

³⁰² KKO 2000:72.

³⁰³ HE 44/2002 vp, s. 90.

³⁰⁴ *Ibid.*

³⁰⁵ *Ibid.*

³⁰⁶ *Ibid.*, s. 89–90.

³⁰⁷ KKO 2016:58, kohta 29; Korkeimman oikeuden viittaama lain esityö HE 44/2002 vp, s. 97–98.

tai ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön mukainen rikkomus. Tällaista muutosta ei ole ainakaan yritys vastuudirektiivissä edellytetty. On siis tärkeä pitää tunnusmerkistökäsitteet erillään yritys vastuudirektiivin rikkomisesta.

Ei ole kuitenkaan mitään estettä käyttää yritys vastuudirektiivin velvoitteita sen arvioinnissa, mitä huolellisen johtajan tulisi tehdä ja mitä huolellinen johtaja on tiennyt tai mitä tämän olisi pitänyt tietää. Tältä osalta tulee huomioida, että velvoitteiden tulee olla kohtuullisia. Olisi mahdotonta estää jokainen haitallinen vaikutus.³⁰⁸ Johtohenkilöllä tulee olla käytännön mahdollisuus suorittaa valvonta, eikä valvonnan kattavuudelle voida asettaa kohtuuttomia vaatimuksia.³⁰⁹ On kuitenkin perusteltua, että tämä aktualisoituu vasta siinä vaiheessa, kun velvollisuus on asianmukaisesti pyritty suorittamaan itse tai velvollisuus on pyritty suorittamaan asianmukaisesti delegoimalla.

RL 48:1:n mukainen ympäristön turmeleminen tuomitaan vain tahallisena tai törkeän huolimattomana. Sen sijaan RL 48:4:n mukainen tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen tuomitaan ”muusta kuin törkeästä huolimattomuudesta”.³¹⁰ Lain esitöissä tällä on viitattu esimerkiksi varomattomuuteen.³¹¹ Yritys vastuudirektiivin kannalta herää kuitenkin kysymys, voiko yritys vastuudirektiivin myötä aiemmin perusasteiseksi huolimattomuudeksi luokiteltu teko tulla katsotuksi törkeän huolimattomana?

Huolimattomuuden törkeys ratkaistaan RL 3:7:n mukaan kokonaisarvostelun perusteella otetaan huomioon ”rikotun huolellisuusvelvollisuuden merkittävyys, vaarannettujen etujen tärkeys ja loukkauksen todennäköisyys, riskinoton tietoisuus sekä muut tekoon ja tekijään liittyvät olosuhteet”. Lain esitöiden mukaan tärkeiden huolellisuusvelvoitteiden rikkominen huolimattomuudesta on törkeää huolimattomuutta, jos se osoittaa erityistä välinpitämättömyyttä velvoitteita kohtaan.³¹²

³⁰⁸ HE 94/1993 vp, s. 167.

³⁰⁹ *Ibid.*

³¹⁰ Sanamuodon perusteella on mahdollista tulkita, että tuottamukselliseen ympäristön turmelemiseen voisi syyllistyä normaalia tuottamusta lievemmällä huolimattomuudella. Fraasia ei käytetä muualla rikoslaisissa. Lievää tuottamusta on pidetty mahdollisena lain esitöissä. Ks. HE 44/2002 vp, s. 91. Tällainen laajentava tulkinta olisi kuitenkin potentiaalisesti ongelmallinen rikoslain sanamuotojen tulkintaoppien valossa.

³¹¹ HE 94/1993 vp, s. 195; Ks. myös KKO 1953-II-118.

³¹² HE 94/1993 vp, s. 88.

Yritysvastuudirektiivi sisältää pitkälti nykyisen ympäristölainsäädännön kanssa päällekkäisiä tavoitteita tai velvoitteita. Tavoitteisiin pääseminen voi kuitenkin konkretisoitua eri tavoin. Jos esimerkiksi ympäristöluvan mukaisen valvonnan lisäksi myös yritysvastuudirektiivin mukainen valvonta on toteuttamatta, voisi tämän tulkita havainnollistavan erityistä välinpitämättömyyttä velvoitteita kohtaan. Tämä soveltuu hyvin myös korkeimman oikeuden tulkintaan siitä, että objektiivinen arvio perustuu siihen, mikä tieto huolellisella hallituksen jäsenellä olisi ollut teon hetkellä.”³¹³ Esimerkkinä voidaan todeta, että yritysvastuudirektiivin piiriin kuuluu elohopeajätteen laittoman käsittelyn kieltä ja tämän ennakointi, havaitseminen ja torjuminen.³¹⁴ Elohopean käsittelyn perusteella voi tietyin edellytyksin syyllistyä RL 48:1.1,4:n mukaisesti ympäristön turmelemiseen. Jos esimerkiksi elohopeajätettä on käsitelty tavalla, jonka kartoittaminen on laiminlyöty yritysvastuudirektiivin mukaisessa vuosittaisessa raportoinnissa, voisi tämä kuvastaa huolimattomuutta valvoa toimintaa. Pitkälle vietyä usean päällekkäisen raportointivelvollisuuden laiminlyönti voi jopa indikoida tahallisuutta. Yksityiskohtaisempi raportointivelvollisuuden analysointi on kuitenkin mahdotonta, koska yritysvastuudirektiivin 16.3 artiklan mukaisesti raportoinnin sisältö ja kriteerit vahvistetaan viimeistään 31 päivänä maaliskuuta 2027. Tällä hetkellä ei siten ole tiedossa kuinka kattavaa yritysvastuudirektiivin mukainen raportointi on. Raportoinnin tarkkuus vaikuttaa tulkintaan merkittävästi.

Päällekkäisten velvoitteiden painoarvoa ei kuitenkaan tule tulkita liian suureksi. Jos henkilö ei tiedosta esimerkiksi velvoitettaan ympäristöluvista, ei hän todennäköisesti tiedosta myöskään yritysvastuudirektiivin mukaista velvoitetta. Toki voidaan todeta, että henkilön olisi pitänyt olla tietoinen velvoitteesta. On kuitenkin perusteltua tulkita, että tietämättömyys kahdesta pitkälti päällekkäisestä velvoitteesta ei kuvasta huolimattomuutta vastaavalla tavalla kuin esimerkiksi näiden kahden velvollisuuden puutteellinen toteuttaminen.

4.3.3 Tahallisuus ja laiminlyönnin näyttöarvo

Lähtökohtaisesti tutkimus käsittelee toimintaa, jossa yritysjohto on varsin etäällä toiminnasta ja rikokseen syyllistyttäisiin laiminlyönnin perusteella. Tahallisuutta laiminlyönnissä on käsitelty jo aiemmin luvuissa 4.1.6 ja 4.1.7, mutta kyse oli näennäisesti vilpittömästä johtajasta

³¹³ KKO 2016:58, kohta 29; Korkeimman oikeuden viittaama lain esityö HE 44/2002 vp, s. 97–98.

³¹⁴ EU yritysvastuudirektiivi (2024/1760), liite, osa II, kohta 5.

ja erityisesti tarkoitustahallisuudesta. Otetaan tarkasteluun kuitenkin lyhyesti myös tilanne, jossa on syytä arvioida yritysjohtajan osallistuneen rikoksen toteuttamiseen tahallisesti. Esimerkiksi kyse voisi olla tilanteesta, jossa on epävarmaa, onko yritysjohtaja yhteistoiminnassa toisen henkilön kanssa pyrkinyt kyseiseen tunnusmerkistön mukaiseen lopputulokseen, vai onko hän esimerkiksi vain antanut epärealistisia tavoitteita. Yritysvastuudirektiivi sisältää paljon ihmisoikeuksiin liittyviä velvoitteita, jotka voivat olla relevantteja esimerkiksi kiskonnantapaisen työsyryjinnän yhteydessä. Kiskonnantapainen työsyryjintä ihmiskaupan lähirikoksena mielletään toisinaan ikään kuin lievemmäksi ihmiskaupaksi.³¹⁵ RL 47:3a:n mukaisen kiskonnantapaisen työsyryjinnän tunnusmerkistöedellytyksenä on myös se, että RL 47:3:n mukainen työsyryjintä tulee näytetyksi. Molemmat tunnusmerkistöt edellyttävät tahallisuutta.³¹⁶ Oikeuskäytännön mukaan työnantajan ei ole täytynyt tarkoittaa syrjintää, vaan menettelyn motiivina voi olla esimerkiksi taloudellinen etu.³¹⁷ Työnantajan on kuitenkin tullut olla tietoinen syrjintäperusteesta ja siitä, että sillä on ollut vaikutusta työntekijöiden kohtelussa.³¹⁸ Kiskonnantapaisen työsyryjinnän kohdalla edellytetään myös sitä, että uhri mielletään olevan hädänalaisessa tai heikossa asemassa.³¹⁹

Kuten todettu, yritysvastuudirektiivi korostaa RL 47:7:n mukaista vastuun kohdentumista yrityksen johtoon. Edellistä lukua peilaten, tahallisuuden osalta yritysvastuudirektiivin raportointivelvollisuuden laiminlyönti kohdennetusti esimerkiksi yksittäisen tehtaan työolosuhteiden osalta voi indikoida sitä, että vastuullinen taho haluaa piilotella kyseisen tehtaan työolosuhteita.

Minkälainen näyttöarvo veloitteen laiminlyönnille tulee antaa rikollisesta tarkoituksesta? Tässä kohtaa ei ole enää kyse laiminlyönnin rangaistavuudesta ja siihen liittyvästä syy-yhteydestä rangaistavaan seuraukseen. Nyt arvioidaan, voiko lain ulkopuolisen velvollisuuden laiminlyönnin – kuten yritysvastuudirektiivin velvoitteet – tulkita näyttönä rikollisesta tarkoituksesta. Kiskonnantapaisen työsyryjinnän yhteydessä Turun hovioikeus on tarkastellut työaikakirjanpitoa. Vastaaja on ollut lain mukaan velvollinen huolehtimaan työaikakirjanpidosta ja puuttuva työaikakirjanpito on esitetty näyttönä syytteen tukemiseksi.

³¹⁵ Ks. esim. Koivukari et al. 2022.

³¹⁶ Helsingin hovioikeus 18.12.2014, dnro R 14/2520 (lainvoimainen), s. 12.

³¹⁷ *Ibid.*

³¹⁸ *Ibid.*

³¹⁹ *Ibid.*, s. 13–14.

Riita-asioissa on katsottu epäselvissä tilanteissa, että työnantaja kärsii haitallisen seurauksen, mikäli hän on laiminlyönyt työaikalain velvollisuuden, eikä voi muutoin osoittaa työntekijän väitteitä vääriksi.³²⁰ Kuitenkin Turun hovioikeuden mukaan rikosasioissa tämä laiminlyönti ei käännä todistustaakkaa vastaajalle.³²¹ Hovioikeus on perustanut tulkintansa korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön, jonka mukaan vastaajan ei edellytetä puolustautuakseen voivan esittää vastanäyttöä syyttäjän todistelulle taikka kykenevän esittämään vakuuttavaa todistelua oman kertomuksensa paikkansapitävyydestä.³²² Tulkinta työaikakirjausten laiminlyönnin näyttöarvosta vaikuttaa olevan hyvin vakiintunut.³²³ Helsingin hovioikeus on myötäillyt tulkintaa vastaavassa tilanteessa vuotta myöhemmin todeten, että todistustaakka on työaikakirjanpidon puuttumisesta huolimatta asianomistajalla.³²⁴ Turun hovioikeudesta poiketen Helsingin hovioikeus kuitenkin painotti sitä, että työaikakirjanpidon pitämättä jättänyt työnantaja ei saa hyötyä laiminlyönnistään, vaan on velvollinen esittämään vastanäyttöä työntekijän uskottavaa kertomusta vastaan.³²⁵ Työaikakirjanpidolla olisi tapauksessa voinut todistaa toteutuneet työtunnit, jotka olivat olennaisia rikoksen näyttämisen kannalta. Laiminlyöntiä ei siten arvioitu tahallisuutta indikoivana seikkana. Siitä huolimatta on perusteltua todeta, että vastuun laiminlyönti voi indikoida tahallisuutta, muttei itsessään riitä sen näyttämiseksi. Laiminlyönti voi esimerkiksi indikoida tahallista tietämättömyyttä.³²⁶ Se ei kuitenkaan yksinään riitä näytöksi tahallisuudesta. Lisäksi vastaajan ei tule hyötyä epäselvyydestä, jonka laiminlyönti on aiheuttanut. Tämä voisi näyttäytyä esimerkiksi tilanteessa, jossa yritys vastuudirektiivin mukaisesta huolellisuusvelvoitteesta vastuussa oleva vastaaja on kohdennetusti laiminlyönyt selvityksen tietyn toimipisteen epäedullisista työolosuhteista.

Edellä todetusta on pääteltävissä, että raportointi, jolla yritys vastuudirektiivin mukaiset velvoitteet toteutetaan – tai jätetään toteuttamatta – voi olla ikään kuin ikkuna yritysjohdon

³²⁰ Helsingin käräjäoikeus 30.5.2023, dnro R 23/1259, s. 58.

³²¹ Turun hovioikeus 26.9.2016, R 15/968 (lainvoimainen), s. 2; Vrt. saman asian käsittely Varsinais-Suomen käräjäoikeus 31.03.2015, dnro R 14/4724 (ei lainvoimainen), s. 11.

³²² Turun hovioikeus 26.9.2016, R 15/968 (lainvoimainen), s. 2; Ks. hovioikeuden viittaama tapaus KKO 2013:96.

³²³ Ks. esim. Helsingin hovioikeus 18.12.2014, dnro R 14/2520 (lainvoimainen), s. 10; Turun hovioikeuden ratkaisuun on myöhemmin myös viitattu. Ks. Helsingin käräjäoikeus 30.5.2023, dnro R 23/1259, s. 58.

³²⁴ Helsingin hovioikeus 3.4.2017, dnro R 16/1280 (lainvoimainen), s. 40.

³²⁵ *Ibid.*

³²⁶ HE 34/2004 vp, s. 93.

ajatusmaailmaan. Analyysin perusteella on kuitenkin selvää, että tehtävien selkeä delegointi on ensisijaisen tärkeää sekä velvoitteiden toteutumisen että johdon vastuun kannalta.

5. Yritysvastuudirektiivin velvollisuuksien delegointi

Johdon rikosoikeudellisesta vastuusta käyty analyysi herättää kaksi kysymystä: 1) voiko hallitus tai toimitusjohtaja delegoida rikosoikeudellisen vastuunsa, ja 2) miten velvollisuudet delegoidaan tehokkaasti? Edellä esitetyt kysymykset siten saattavat kuulostaa siltä, että ne ovat muodostuneet halusta suojella yritysjohtajia. Näin ei kuitenkaan ole, sillä tehokas delegointi on ensisijaisesti tarkoituksenmukaista yritysvastuudirektiivin velvoitteiden toteuttamiseksi.

Epäselvät vastualueet johtavat helposti tilanteeseen, jossa sekä ongelmien havaitsemista että ratkaisemista laiminlyödään. Hallituksen jäsenillä tai toimitusjohtajalla ei varsin todennäköisesti ole riittävästi aikaa tai osaamista paneutua monimutkaisiin yritysvastuuelvoitteisiin. On myös havaittu, että lahjakkaat ja kokeneet yksilöt saattavat välttää esimerkiksi toimitusjohtajan tehtäviä ajan saatossa kasvaneen riskin myötä.³²⁷ Myös liikkuvuutta on tästä syystä havaittu pörssiyrityksistä *private equity* -sektorille.³²⁸ Delegointi on siten tavoiteltavaa sekä yritysvastuudirektiivin velvoitteiden toteuttamisen että yhteiskunnan kannalta merkittävän liiketoiminnan näkökulmasta. Suurissa pohjoismaisissa yrityksissä on tyypillisesti vastuullisuusjohtaja eli *Chief Sustainability Officer* tai CSO. Kyseiselle roolille todennäköisesti osoitetaan myös yritysvastuudirektiivin mukaiset velvoitteet.

5.1 Velvollisuuksien delegoinnin mahdollisuus

Rikoslain ympäristö- ja työrikoksia käsittelevien lukujen vastuun kohdentumisen sääntöjen esitöiden mukaan tehtävillä ja toimivaltuuksilla viitataan ”*kussakin organisaatiossa noudatettaviin toimintaperiaatteisiin, jotka voisivat olla sisäisesti vahvistettuja (kuten henkilöstön työsopimuksissa sovitut tehtävät ja päätösvaltuudet) taikka säännöksissä tai viranomaispäätöksissä määrättyjä (kuten viranhaltijoiden velvollisuudet tai ympäristöluvan*

³²⁷ Dakin 2018, s. 150–151.

³²⁸ *Ibid.*

*ehdoissa määrätty yrityksen johdon tehtävät).*³²⁹ Lain esitöissä on lisäksi painotettu asianomaisten tehtävien ja toimivaltuuksien laatua.³³⁰

Korkein oikeus on painottanut hallituksen osalta, että osakeyhtiölaissa ei ole säännöksiä tehtävien jakamisesta hallituksen jäsenten kesken. Hallitus voi siten käytännössä järjestää sisäisen työskentelynsä tarkoituksenmukaisella tavalla esimerkiksi jäsentensä erityisosaamiseen perustuen.³³¹ Hallitus voi siten esimerkiksi delegoida yritysvastuudirektiivin huolellisuusvelvoitteen toteuttamisen tietyille hallituksen jäsenelle. Tehtävien jaolla hallituksen jäsenten kesken voi olla merkitystä myös esimerkiksi jäsenen korvausvastuun määrää arvioitaessa.³³² Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että hallitus voi delegoida päätöksentekoaan esimerkiksi toimitusjohtajalle, mutta hallitus ei voi siirtää vastuuta tehtäviensä hoitamisesta muulle taholle.³³³ Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2023:71 on katsottu, että yhdistyksen toiminnan operatiivinen johtaminen on tarkoittanut myös sitä, että operatiivisella johtajalla on osaltaan ollut velvollisuus huolehtia ympäristölupaehtojen noudattamisesta yhdistyksen toiminnassa.³³⁴

Toimitusjohtajakin pystyy delegoimaan päätöksentekoa eteenpäin. Esimerkiksi tapauksessa KKO 1992:159 toimitusjohtajan ei katsottu törkeästä huolimattomuudesta syyllistyneen kilpailumenettelyrikkomukseen, vaikka yrityksen sellaisenaan katsottiinkin syyllistyneen lain vastaiseen menettelyyn. Perusteeksi tälle annettiin kaksi seikkaa: ensinnäkin toimitusjohtaja oli antanut sisällöltään lainvastaisen mainosesitteen laatimisen markkinointiosaston johtajan tehtäväksi. Toiseksi toimitusjohtaja oli ryhtynyt korjaaviin toimenpiteisiin välittömästi sen jälkeen, kun hän oli tullut tietoiseksi ongelmasta.³³⁵ Näin ollen toimitusjohtaja on riittävässä määrin pyrkinyt toteuttamaan velvollisuutensa oikein ja on siten välttänyt rikosoikeudellisen vastuun. Yritysvastuudirektiivin mukaisen toiminnan takaaminen saattaa kuitenkin edellyttää sen verran merkittäviä toimia, että toimitusjohtaja ei pysty itsenäisesti delegoimaan tehtävää tehokkaasti. Toimitusjohtajalla itsellään ei edes lähtökohtaisesti ole valtuutta ryhtyä epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin ilman hallituksen erityistä valtuutusta. OYL 6:17.2:n

³²⁹ HE 94/1993 vp, s. 199.

³³⁰ *Ibid.*

³³¹ KKO 2016:58, kohta 20.

³³² HE 109/2005 vp, s. 82; Ks. myös KKO 2016:58, kohta 20.

³³³ Määttä 2005, s. 81.

³³⁴ KKO 2023:71, kohta 25.

³³⁵ Määttä 2005, s. 51–52.

mukaan ”[t]oimitusjohtaja saa ryhtyä yhtiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin vain, jos hallitus on hänet siihen valtuuttanut tai hallituksen päätöstä ei voida odottaa aiheuttamatta yhtiön toiminnalle olennaista haittaa. Viimeksi mainitussa tapauksessa hallitukselle on mahdollisimman pian annettava tieto toimista.” On siten tarkoituksenmukaista, että vastuualueet määrittää yhtiön hallitus.

Hallitus ei siis voi siirtää rikosoikeudellista vastuutaan, mutta se voi toteuttaa velvollisuutensa delegoimalla sen esimerkiksi vastuullisuusjohtajalle. Tämä ei kuitenkaan poista hallitukselta sen viimesijaista rikosoikeudellista vastuuta ja hallituksen tulee toteuttaa tehtävänsä huolellisesti.

5.2 Tehokas velvollisuuksien delegointi

5.2.1 Delegointi teoriassa

Vastuun kohdentamisen perusteena on velvollisuuksien selkeä rikkominen. Jos taas tehtävien ja toimivaltuuksien jaossa on ollut epäselvyyttä, tämä lisää sekä lain esitöiden että korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan niiden henkilöiden vastuuta, joiden asiana on tehtäväjaosta päättäminen ja siitä tiedottaminen.³³⁶ Tehtävien ja toimivaltuuksien laajuudella viitataan asianomaisen aseman itsenäisyyteen ja hänen päätösvallassaan olevien asioiden laajakantoisuuteen erityisesti niiden vaikutusten kannalta.³³⁷

OYL 6:2:n mukaisesti hallitus huolehtii yhtiön hallinnosta ja sen toiminnan asianmukaisesta järjestämisestä. Korkeimman oikeuden mukaan hallitus voi täyttää tämän velvollisuuden monella eri tavalla riippuen esimerkiksi yhtiön toiminnan laadusta ja laajuudesta.³³⁸ OYL 6:17:n mukaisesti toimitusjohtaja hoitaa yhtiön juoksevaa hallintoa hallituksen antamien ohjeiden ja määräysten mukaisesti. Korkein oikeus on painottanut juuri osakeyhtiölain säännöksessä mainittuja hallituksen toimitusjohtajalle antamia ohjeita ja määräyksiä delegoinnin pohjana.³³⁹

³³⁶ HE 94/1993 vp, s. 200; KKO 2016:58, kohta 15.

³³⁷ HE 94/1993 vp, s. 199–200.

³³⁸ KKO 2016:58, kohta 18.

³³⁹ *Ibid.*

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2023:71 yhdistyksen hallitus ei ole antanut operatiiviselle johtajalle A:lle sellaista toimivaltaa, jonka nojalla hän olisi kyennyt varmistamaan rikottujen ympäristölupaehtojen noudattamisen. Tästä huolimatta A:n tosiasiallinen asema yhdistyksen toiminnan operatiivisena johtajana oli sellainen, että hänellä oli velvollisuus huolehtia ympäristölupaehtojen noudattamisesta yhdistyksen toiminnassa. Asiassa ei ole kuitenkaan ilmennyt, että A olisi voinut määrätä yhdistyksen toiminnan kannalta keskeisen jätteen vastaanottamisen kieltämisestä ilman yhdistyksen hallituksen hyväksyntää.³⁴⁰ Yhdistyksen toiminnassa tapahtunut roskaaminen ei siten perustunut A:n velvollisuuksien vastaiseen laiminlyöntiin tai tekoon.³⁴¹

Samassa tapauksessa toisen syytetyn B:n osalta yhdistyksen hallituksen pöytäkirjassa oli kirjattu tehtävänimikkeeksi ”ympäristöpäällikkö”. Kuitenkin organisaatiokaavioissa hänen nimikkeinään on ollut ”työsuojelupäällikkö” / ”työnjohdon ohjaaja” tai ”tuotantopäällikkö”. Tapauksessa tuli joka tapauksessa näytetyksi, että kyseisellä henkilöllä oli tosiasiallista vastuuta ympäristövelvoitteiden valvomisessa.³⁴² Siitä huolimatta korkeimman oikeuden mukaan B:llä ei ollut toimivaltaa keskeyttää jätteen vastaanottamista tai huolehtia sen poisviemisestä yhdistyksen kiinteistöiltä.³⁴³ Koska hallituksen katsottiin olevan jo tietoinen ongelmasta B:n edeltäjän toimesta, rikollisen toiminnan ei voitu katsoa olevan seurausta B:n laiminlyönnistä, vaikka B ei ollut itse ilmoittanut ongelmasta.³⁴⁴ Hänen tosiasiallisesta asemastaan huolimatta ei voitu myöskään tulkittu, että hänellä olisi ollut itsenäinen velvollisuus saattaa asia hallituksen tietoon yhdistyksen toiminnasta vastanneiden esihenkilöittensä ohi.³⁴⁵ Tapauksessa siten vastuu ei siirtynyt A:lle eikä B:lle siksi, että tosiasiallinen edellytys asian ratkaisemiselle ei enää ollut riippuvainen kummankaan heidän tehtävänkuvaan kuuluvista seikoista. Ratkaiseva merkitys vastuun kohdentamisessa annetaan siten edellä todetun mukaisesti todellisille valta- ja vastuusuhteille, vaikka arviointi lähtee liikkeelle muodollisesta asemasta.³⁴⁶

³⁴⁰ KKO 2023:71, kohta 30.

³⁴¹ *Ibid.*, kohta 31.

³⁴² *Ibid.*, kohta 32.

³⁴³ *Ibid.*, kohta 37.

³⁴⁴ *Ibid.*, kohta 39.

³⁴⁵ *Ibid.*, kohta 37–38.

³⁴⁶ KKO 2016:58, s. 13; Tapani et al. 2019, s. 554; Ks. myös KKO 2000:74; KKO 2001:86; KKO 2005:144.

A ja B olivat siten tehtäviensä puolesta velvollisia havaitsemaan ongelman, jonka he myös tekivät. A oli velvollinen ratkaisemaan asian ilmoittamalla ylemmälle taholle tai käytännössä itse toteuttamalla muutoksen. A toteutti ilmoitusvelvollisuutensa, mutta hänellä ei ollut toimivaltaa lopullisen ratkaisun toteuttamiseen ja siten hän ei syylistynyt rikokseen. B oli ilmoitusvelvollinen, muttei toteuttanut velvollisuuttaan. Asia oli kuitenkin jo päätösvaltaisten tiedossa eikä sen hoitaminen riippunut B:n ilmoituksesta. Siten B ei syylistynyt rikokseen. Yritysoikeudellinen rikosoikeudellinen vastuun kohdentuminen vaikuttaa perustuvan siten havaitsemisvelvollisuuden lisäksi ilmoitusvelvollisuuteen tai toimeenpanovaltuutukseen:

- Jos henkilöllä on selkeä erityinen havaitsemisvelvollisuus, ei hänellä tule olla rikosoikeudellista vastuuta, jos ilmoitus toimivaltaiselle taholle ei tosiasiallisesti edesauta ongelman ratkaisemista.³⁴⁷
- Vaikka henkilöllä olisi selkeä erityinen havaitsemisvelvollisuus, ei hänellä tule olla rikosoikeudellista vastuuta, jos hänellä ei ole tosiasiallista toimivaltaa asian ratkaisemiseksi. Rikosoikeudellisen vastuun välttäminen kuitenkin edellyttää, että toimivallan omaava henkilö on tietoinen ongelmasta.

Tehokas muodollinen delegointi edellyttää, että kaikki kolme seikkaa ovat tulleet täytetyksi. Lain esitöissä onkin kokoavasti todettu, että vastuu säilyy organisaation ylätasolla, mikäli tehtävät on määritelty epäselvästi ja toimivaltuudet ovat riittämättömiä.³⁴⁸

Oikeushenkilön näkökulmasta todettakoon, että oikeushenkilö voi välttää rangaistusvastuun, jos sen toimintaan liittyvät tehtävät ja vastuut on delegoitu asianmukaisesti.³⁴⁹ Keskeistä on vastuiden ja tehtävien selkeä jakaminen.³⁵⁰ Oikeushenkilöiden liiketoiminnassa olevia haitallisia vaikutuksia pyritään usein käytännössä ennakoimaan, havaitsemaan ja torjumaan ns. compliance-ohjelman avulla.³⁵¹ Tällaisen ohjelman olemassaolo ei vielä kuitenkaan kerro siitä, että toiminta olisi järjestetty rikosoikeudellisen vastuun välttämiseksi riittävällä tavalla.³⁵²

³⁴⁷ Tällä viitataan esimerkiksi siihen, että ylempi johto oli jo ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönnistä huolimatta tietoinen ongelmasta, eikä siten ilmoitusvelvollisuuden laiminlyönti ollut syy-yhteydessä haitallisen seurauksen kanssa.

³⁴⁸ LaVM 22/1994 vp, s. 21; TyVL 1/1994 vp, s. 2–3.

³⁴⁹ Korkka-Knuts 2019a, s. 320.

³⁵⁰ *Ibid.*

³⁵¹ *Ibid.*, s. 319.

³⁵² *Ibid.*

Compliance-ohjelmalla on vastuuta rajoittava merkitys silloin, kun se todellisuudessa toimii tehokkaasti.³⁵³ Tällä tarkoitetaan sitä, että compliance-ohjelmasta huolimatta haitallisia vaikutuksia voi ilmetä, mutta tehokkaasti implementoitu compliance-ohjelma antaa viitteitä velvoitteiden huolellisesta suorittamisesta – vaikka puute ilmenisikin. Käytännössä jokaisen haitallisen vaikutuksen estäminen olisi mahdotonta. Valvontavelvollisella tulee olla käytännön mahdollisuus suorittaa valvonta, eikä valvonnan kattavuudelle voida asettaa kohtuuttomia vaatimuksia.³⁵⁴

5.2.2 Delegointi käytännössä

Yhdysvalloissa on paljon oikeuskirjallisuutta vastuun siirtämisestä syntipukeille (englanniksi *scapegoat*).³⁵⁵ Yritysjohtajien kasvaneen vastuun on havaittu olevan muun muassa yksi syy sille, että johtoportaan palkkiot ovat merkittävästi kasvaneet.³⁵⁶ Yhdysvaltojen oikeusministeriö kuitenkin vakuuttelee, että talousrikollinen yritystoiminnassa ei ole syntipukki, koska kaikkien syyntakeisten syyttäminen priorisoidaan.³⁵⁷

Käytännössä lähestymistapa on usein tämä myös Suomessa, sillä muodollinen ja asemaan perustuva vastuu ei syrjäytä tosiasiallista vastuuta.³⁵⁸ Lisäksi muodollisessa asemassa olevaan rinnastetaan tosiasiallisesti päätösvaltaa käyttävä. Keinotekoisilla muodollisilla järjestelyillä ei voi välttää rikosvastuuta.³⁵⁹ Kuten todettu, yrityksen hallitus ei voi siirtää rikosoikeudellista vastuutaan velvollisuuksien täyttämisestä.³⁶⁰ Hallitus voi toteuttaa velvollisuudet delegoimalla ne toiselle. Syntipukkilähestymistapa ei ole tehokas keino tämän toteuttamiseksi, koska vastuun voi ”välttää” vain toimilla, jotka ovat tosiasiallisesti tehokkaita velvoitteiden toteuttamisessa. Käytännössä myös hiljaiseen toimivallan jakamiseen on suhtauduttu

³⁵³ *Ibid.*

³⁵⁴ HE 94/1993 vp, s. 167.

³⁵⁵ Ks. esim. Garrett 2015.

³⁵⁶ Dakin 2018, s. 150–151.

³⁵⁷ Garrett 2015, s. 1789.

³⁵⁸ KKO 2016:58, s. 13; Tapani et al. 2019, s. 554; Ks. myös KKO 2000:74; KKO 2001:86; KKO 2005:144; Ks. myös bulvaaneista Paasonen – Lindfors 2021, s. 399.

³⁵⁹ Lahti 2019, s. 208.

³⁶⁰ Määttä 2005, s. 81.

kriittisesti, mutta jos toimivalta on hyväksytty toimivaltaa käyttämällä, voi delegointi toteutua.³⁶¹

Muodollinen delegointi tarkoittaa tässä yhteydessä sopimusinstrumenttia tai yhtiön sisäistä ohjeistusta. Tosiasiallisella delegoinnilla tarkoitetaan sitä, että vastuuhenkilöllä on tosiasiallinen mahdollisuus myös vaikuttaa yritysvastuudirektiivin mukaisten velvoitteiden toteutumiseen. Esimerkiksi jos kansainvälisesti tuhansia työntekijöitä sisältävä yritys delegoi yritysvastuudirektiivin mukaiset velvoitteet vastuullisuusjohtajalle, mutta osoittaa tälle merkittävästi alimitoitettun budjetin tehtävän hoitamiseen, ei hallituksen voida katsoa suorittaneen velvoitettaan.³⁶² Tämä toki edellyttää, että alimitoitettun budjetin voidaan katsoa olleen syy puutteelle. Arvioon todennäköisesti myös vaikuttaisi, onko vastuullisuusjohtaja ilmaissut budjetin puutteellisuuden. Esimerkki on varsin yksinkertainen. On kuitenkin tärkeä ymmärtää pääsääntö, jonka mukaan tehtävien epäselvä määrittely korostaa määrittelyvastuussa olevan henkilön vastuuta.³⁶³ Delegointi tulisi toteuttaa niin, ettei jää epäselviä tyhjiöitä budjetoinnin tai muun toimivallan suhteen. Esimerkiksi jos vastuullisuusjohtajalle ei osoiteta riittävää organisaatiollista valtaa asioiden ratkaisemiseksi, hallituksen tai toimitusjohtajan tulee hyväksyttää tosiasialliset toimet. Tällöin vastuullisuusjohtajalle jää lähinnä velvollisuus ilmoittaa ongelmasta ylemmälle johdolle ja tehdä ratkaisuehdotus. Luonnollisesti tässä tilanteessa hallitus tai toimitusjohtaja ovat vastuussa ratkaisuehdotuksen toteutuksesta mutta myös sen riittävydestä, koska he ovat asiasta viimesijaisena päättämässä.

Velvoitteiden delegoinnin voisi toteuttaa esimerkiksi siten, että vastuullisuusjohtajalle osoitetaan yritysvastuudirektiivin velvoitteiden toteuttamisen lisäksi tehtävä arvioida tehokkaan toiminnan kustannukset ja pyytää sen mukaista budjettia. Lisäksi vastuullisuusjohtajalle tulisi osoittaa toimivalta ryhtyä yhtiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin havaittuaan direktiivin vastaisen olosuhteen tai toimen yrityksen toiminnassa.³⁶⁴ Vastuullisuusjohtajan tulisi jatkaa toimiaan, kunnes hallitus tai toimitusjohtaja eksplisiittisesti määrää vastuullisuusjohtajan lopettamaan toimensa. Tällaisten tilanteiden varalta vastuullisuusjohtajalla tulisi olla pääsy yhtiön

³⁶¹ Koskela 2023, s. 26; Airaksinen – Pulkkinen – Rasinaho 2021, II osa, 6 luku, toimitusjohtaja, 17 §.

³⁶² Ks. esim. edellä käsitelty KKO 2023:71, kohta 30.

³⁶³ HE 94/1993 vp, s. 199–200; Ks. myös KKO 2016:58.

³⁶⁴ Sanamuoto on lainattu OYL 6:17.2:stä, joka määrittää toimitusjohtajan yleiset tehtävät.

hätätilanteita varten muodostettuihin varoihin. Tapauksessa KKO 2023:71 korkein oikeus on huomionnut yhdistyksen hallintojohtajan syyttömyyttä puoltaneena seikkana sen, että hän oli lykännyt oman palkkansa maksamista, jotta ympäristörikos saataisiin minimoitua palkanmaksusta vapautuneilla varoilla.³⁶⁵ On siten tärkeää, että vastuullisuusjohtajalla on pääsy riittäviin varoihin ongelman ratkaisemiseksi.

Tulee kuitenkin muistaa, että hallitus on vastuussa myös vastuullisuusjohtajan toiminnan valvomisesta. Siten on myös tärkeää ottaa käyttöön riittävät raportointivelvollisuudet vastuullisuusjohtajalle. Ei ole poissuljettua, että hallitus delegoisi raportoinnin tarkkailun jollekin toiselle taholle, mutta tämän myötä kyseisen tarkkailijan valvominen jäisi kuitenkin hallituksen vastuuksi. Oikeuskirjallisuudessa on kokoavasti todettu ympäristöoikeudellisessa kontekstissa, että *”hallituksen jäsen voisi vapautua yhtiön kannalta merkittävään ja laajakantoiseen toimintaan liittyvän ympäristörikoksen osalta rikosvastuusta vain, jos hän voi osoittaa hallituksen tehneen organisatoriset ratkaisut, joilla yrityksen ympäristövelvoitteiden täyttäminen varmistetaan.”*³⁶⁶

Lain esitöissä onkin kokoavasti todettu, että vastuu säilyy organisaation ylätasolla, mikäli tehtävät on määritelty epäselvästi ja toimivaltuudet ovat riittämättömiä.³⁶⁷ Loppupelissä vastuuta ei voi paeta, mutta vastuun voi välttää toteuttamalla velvoitteet asianmukaisesti selvän ja tehokkaan delegoinnin avulla. Siten käytännössä vastuusta voi vapautua delegoimalla.³⁶⁸

6. Johtopäätökset

Johtopäätöksiä tarkasteltaessa on huomioitava tutkielman johdannossakin todettu seikka siitä, etteivät yritysvastuudirektiivin raportointivelvollisuuden yksityiskohdat ole vielä tiedossa, ja myös vahvistetut velvoitteet varsin oletettavasti muuttuvat. Vaikkei näin olisi, ei ole selvää, missä muodossa eduskunta toimeenpanee direktiivin osaksi Suomen lakia. Siten tämän lainopillisen tutkimuksen johtopäätökset ovat suuntaa antavia direktiivin vaikutuksista johdon rikosoikeudelliseen vastuuseen.

³⁶⁵ KKO 2023:71, kohta 28.

³⁶⁶ Koskela 2023, s. 29.

³⁶⁷ LaVM 22/1994 vp, s. 21; TyVL 1/1994 vp, s. 2–3.

³⁶⁸ Koskela 2023, s. 25.

Tutkielmassa on käsitelty ihmiskaupan kansainvälistä kontekstia esimerkkitapauksen avulla tilanteessa, jossa yrityksen sivuliikkeessä ulkomailla syyllistytään ihmiskauppaan. Yrityksen ja johdon rikosoikeudellinen vastuu ulottuu ulkomailla tapahtuneeseen ihmiskauppaan, koska ihmiskauppa on Suomen rikoslaissa kansainvälinen rikos. Tältä osin tutkimuksessa analysoitiin esimerkkitapausta hyödyntämällä yrityksen ylimmän johdon henkilökohtaista vastuuta rikoksesta ja oikeushenkilön rikosoikeudellista vastuuta. Esimerkkitapauksessa yrityksen ulkomaisessa sivuliikkeessä on syyllistytty ihmiskaupparikokseen, josta ylin johto ei ollut tietoinen.

Tutkimuksessa tarkasteltu epävarsinainen laiminlyöntirikos edellyttää riittävän yksityiskohtaista velvoitetta. Yritysvastuudirektiivi muodostaa yrityksille eksplisiittisen velvollisuuden ennakoita, havaita ja torjua ihmiskauppaa yrityksen toiminnassa. Ranskan yritysvastuudirektiiviä muistuttavan lain soveltamiskäytännössä on tehty varhaisia tulkintoja huolellisuusvelvoitteen toteuttamisen tarkkuudesta. Sen perusteella yleinen selvitys yritysmaailman riskeistä ja niihin liittyvät yleisluontoiset ratkaisuehdotukset eivät ole riittäviä. Huolellisuusvelvoitteen täyttäminen edellyttää, että kartoitus sovitetaan yrityksen toimintaan konkreettisesti ja tosiasiallisesti. Kyseinen tuomio on väliaikaisesti toimeenpantu, muttei vielä lainvoimainen.³⁶⁹ Yksityiskohdista riippumatta yritysvastuudirektiivi laajentaa yritysjohton velvoitteita kansainvälisesti ja tarkentaa niitä myös kansallisesti. Direktiivi korostaa vastuun kohdentumista yritysjohtoon, koska direktiivin yksityiskohtainen sääntely muodostaa laiminlyöntirikoksen mukaisen erityisen oikeudellisen velvoitteen. Mitä enemmän kyse on ihmisoikeuksiin liittyvästä velvoitteen laiminlyönnistä verrattuna esimerkiksi fyysiseen työturvallisuuteen, sitä todennäköisemmin yritysvastuudirektiivi korostaa johdon erityistä velvollisuutta nykyainsäädäntöön verrattuna.

Yritysvastuudirektiivin vaikutuksista huolimatta ihmiskaupan tunnusmerkistö viittaa aktiiviseen toimintaan. Siten ihmiskaupparikos ei lähtökohtaisesti tule tuomituksi RL 3:3:n mukaisena laiminlyöntirikoksena, joka edellyttää passiivisen tekotavan sallivaa termistöä. Laiminlyöntirikoksena tuomitseminen ei välttämättä ole täysin poissuljettua, mutta tulkinta edellyttäisi heikosti velvoittavien oikeuslähteiden sivuuttamista tavalla, joka voidaan tulkita rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vastaiseksi. Lisäksi kynnys tuomita tahallisuutta

³⁶⁹ Tribunal de Paris 5.12.2023, "La Poste", asia 21/15827, s. 31; France24 2025.

edellyttävä ihmiskaupparikos laiminlyönnin perusteella on korkea, mutta korkeimman oikeuden tuoreen oikeuskäytännön valossa tätä vaihtoehtoa ei voi poissulkea.³⁷⁰ Ihmiskaupparikos edellyttää kuitenkin lisäksi tarkoitustahallisuutta. Oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa on viitteitä, että tarkoituksellinen tietämättömyys voi täyttää myös ihmiskaupan edellyttämän tarkoitustahallisuuden. Kynnys tällaiselle tulkinnalle tulee kuitenkin asettaa korostuneen korkealle eikä tarkoituksellinen tietämättömyys yksinään riitä tahalliseen ihmiskaupparikokseen syyllistymiseen. Tämän lisäksi tulisi olla vähintään tietoisuutta tapauksen yksityiskohdista tai selkeää näyttöä tarkoituseristä. Rangaistavuus edellyttää laiminlyönnin ja rikosseuraamuksen välistä syy-yhteyttä. Yritysvastuudirektiivi yksinkertaistaa syy-yhteyden toteamista. Yksityiskohtaisempien velvoitteiden myötä on selkeämmin näytettävissä velvoitteiden laiminlyönti tai huolellinen toteuttaminen. Tältä osin kyse on korostuneesti tapauskohtaisesta analyysistä, joka edellyttää seikkaperäisten velvoitteiden arviointia. On kuitenkin todettavissa, että direktiivin velvoitteen laiminlyönti voi selkeästi olla syy-yhteydessä ihmiskaupparikoksen toteutumiseen. Raportointivelvollisuuden osalta tulee kuitenkin huomioida vuoden sykleihin, eikä siten lyhyen aikavälin toiminta kohtuudella tule välttämättä raportoinnissa havaituksi.

Kokoavasti vaikuttaa epätodennäköiseltä, että yrityksen ylimmän johdon katsottaisiin syyllistyneen laiminlyönnin perusteella ihmiskaupparikokseen käsitellyssä esimerkkitapauksessa. Nykylainsäädännön mukaan tällainen lopputulos ei ole välttämättä täysin poissuljettu, mutta ratkaisu sisältäisi useita juridisesti vaikeasti perusteltavia tulkintoja. Jos lainsäätäjällä on tarkoittanut muodostaa rikosoikeudellisen vastuun ylimmälle johdolle ihmiskaupan torjumisen laiminlyönnistä, olisi lainsäädännöllinen muutos tarkoituksenmukainen. Lainsäädännöllinen muutos tarkoittaisi vähintään sitä, että ihmiskaupan tunnusmerkistön termistö muutettaisiin passiivisen tekotavan mahdollistavaksi. Tosiasiassa tarpeen olisi myös se, että ihmiskauppaan voisi syyllistyä törkeästä huolimattomuudesta. Käytännössä asia olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa erillisellä tuottamuksellisen ihmiskaupan tunnusmerkistöllä. Tällaisen muutoksen laaja-alaisia ja kauaskantoisia vaikutuksia tulisi kuitenkin analysoida erikseen.

³⁷⁰ Ks. KKO 2023:90.

Oikeushenkilön rangaistusvastuu osoittautui juridisesti validiksi lähestymistavaksi ulkomaista ihmiskauppaa käsitellessä. Yritysvastuudirektiivin uusien velvoitteiden myötä oikeushenkilön rangaistusvastuun edellyttämät moite-edellytys ja syy-yhteys ovat selkeämmin todettavissa. Yrityksen tulee noudattaa vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta rikoksen ehkäisemiseksi. Tämän näyttäminen on haastavaa, jos rikos on syntynyt siitä huolimatta, että yrityksellä on yksityiskohtainen ja selkeä velvollisuus ennakoida, havaita ja torjua kyseisen rikos. Lisäksi anonyymien syyllisyyden myötä ei ole välttämätöntä selvittää rikoksen tosiasiallista tekijää, joka on ulkomailla tapahtunutta ihmiskaupparikosta selvittäessä potentiaalisesti merkittävä seikka.

Lainopillisesta metodista rikosoikeuspoliittiseen lähestymistapaan poiketen, vaikuttaa käytännössä epätodennäköiseltä, että suuret yritykset tai niiden johtajat tulisivat rangaistuiksi ihmiskaupparikoksesta. Esimerkiksi oikeushenkilön rangaistusvastuun soveltaminen on havaittu vaikeahkoksi, ja sen säännöstön tehokas soveltaminen vaatisi, että yhteisövastuun toteuttaminen nostetaan valvonta-, esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten toiminnan yhdeksi painopistealueeksi. Yhteisösakon vähäistä käyttöä ihmiskaupan kohdalla voi selittää myös se, että ihmiskaupan kohdalla yritystoiminnassa on kyse varsin pienimuotoisesta toiminnasta. Siten pienen yrityksen tuomitseminen yhteisösakkoon omistajan henkilökohtaisen rangaistuksen lisäksi voi rikkoa *ne bis in idem* -periaatetta. Pienestä riskistä huolimatta yhtiön ei kannata tukeutua siihen, että haitalliseen toimintaan ei aktiivisesti puututa, koska tilanne voi muuttua milloin tahansa. Ihmiskaupan kannalta esimerkkinä tästä toimivat marjanpoimintatapaukset, joista on nostettu useita syytteitä lyhyellä aikavälillä.³⁷¹ Esimerkiksi yritysvastuudirektiivi uutena lainsäädäntönä voi herättää viranomaisten kiinnostuksen aihepiiriin. Valtioneuvostolle tehdyssä raportissa on suositeltu järjestelmätason muutosta, jossa poliisiin tulisi erikseen kirjata syy sille, miksi oikeushenkilön rangaistusvastuuseen liittyviä seikkoja ei selvitetty.³⁷² Raportissa on myös ehdotettu aiheeseen liittyen lisä- ja yhteiskoulutusta poliiseille, syyttäjille ja tuomareille.³⁷³ Käytännössä asiaan saattaa myös vaikuttaa yrityksille muodostuva velvoite luoda ilmoitusmekanismi ja teettää vuosittainen julkinen raportti. Raportin myötä kenen tahansa on mahdollista analysoida yrityksen toimintaa.

³⁷¹ Ks. esim. Vaasan hovioikeus 26.2.2020, dnro R 18/482 (pääosin lainvoimainen, ks. KKO 2022:2); Ks. myös vireillä olevista tapauksista Yleisradio 2024.

³⁷² Koivukari et al. 2022, s. 231.

³⁷³ *Ibid.*, s. 313–314.

Siten ilmoituskanavan tai esimerkiksi kansalaisaktivismin myötä aiemmin vähemmälle huomiolle jääneet haitalliset vaikutukset saattavat nousta useammin viranomaisten tietoon.

Lainopillisessa analyysissä yritys vastuudirektiivillä havaittiin olevan vaikutuksia työ- ja ympäristörikoksiin yleisemmässä tarkastelussa. Seikkaperäisen yritys vastuudirektiivin myötä useiden työ- ja ympäristörikosten estäminen on selkeämmin tulkittavissa johdon erityiseksi oikeudelliseksi velvollisuudeksi. Tuottamusperusteiset tunnusmerkistöt eivät ole tahallisuutta edellyttävän ihmiskaupan tavoin haastavia laiminlyöntirikoksina. Oikeuskäytännössä tiedottoman huolimattomuuden arvioinnissa on punnittu mitä huolellinen yrityksen johtaja tietäisi tai miten hän toimisi. Yritys vastuudirektiivi laajentaa tätä arvioinnin pohjana olevaa käsitystä huolellisuudesta. Lisäksi arvioidessa huolimattomuuden ja törkeän huolimattomuuden eroa, yritys vastuudirektiivin mukaisten velvoitteiden laiminlyönti voi puoltaa törkeää huolimattomuutta, jos se havainnollistaa erityistä välinpitämättömyyttä velvoitteita kohtaan. Huolimattomuutta arvioitaessa tulee kuitenkin tiedostaa, että yritys vastuudirektiivi asettaa hyvin laaja-alaisia velvoitteita. Siten laiminlyöntejä punnitessa lain esitöiden edellyttämän kohtuuden tulee olla aktiivinen osa arviointia.

Tahallisuuden osalta yritys vastuudirektiivi muodostaa uuden velvoitekokonaisuuden, jonka laiminlyöminen voi viitata tahalliseen toimintaan. Oikeuskäytännössä on arvioitu muun muassa työaikakirjausten ja aiesopimusten laiminlyöntiä. Pelkkä velvoitteen puutteellinen suorittaminen ei yksinään riitä näytöksi tahallisuudesta muuten epäselvässä tilanteessa. Kuitenkin jos esimerkiksi yritys vastuudirektiivin mukainen raportointi on kohdennetusti suoritettu puutteellisesti tietyiltä osin, voi kyse olla pyrkimyksestä vaikeuttaa rikoksen havaitsemista, joka viittaa tahallisuuteen. Yritys vastuudirektiivi voi myös yksinkertaistaa tahallisen tietämättömyyden näyttämistä.

Analyysissä korostui vastuualueiden määrittämisen epäselvyyden kostautuminen yrityksen johdolle ja yritykselle itselleen. On tärkeää huomioida, ettei hallitus voi siirtää viimesijaista vastuutaan vaan hallitus toteuttaa velvollisuuttaan delegoimalla ratkaisuvallan toiselle. Hallitus on joka tapauksessa vastuussa siitä, että toiminta toteutetaan asianmukaisesti. Tämä tulisi toteuttaa esimerkiksi raportointiin perustuvan valvonnan keinoin. Suositeltavaa on, että hallitus delegoi yritys vastuudirektiivin velvoitteiden suorittamisen kyvykkäälle ja asiantuntevalle vastuullisuusjohtajalle. Velvoitteiden delegoinnin osalta syntipukkijärjestely muodollisen vastuuhenkilön määrittämiseksi ei poista yhtiön hallituksen vastuuta. Tällainen järjestely

saattaa todellisuudessa johtaa siihen, että myös toimitusjohtajan katsotaan olevan syyllinen yleistoimivallan nojalla, mikä ei olisi välttämätöntä tehokkaan delegoinnin ollessa voimassa. Tehokas velvoitteiden delegointi edellyttää, että vastuullisuusjohtajalla on muodollisen velvollisuuden lisäksi toimivalta ja rahoitus toteuttaa tosiasiallisesti yritysvastuudirektiivin mukaiset velvollisuudet. Suositeltavaa on toteuttaa asia siten, että hallitus myöntää budjetin vastuullisuusjohtajan ehdotuksesta. Lisäksi vastuullisuusjohtajalla tulisi olla velvollisuus ja toimivalta ryhtyä yhtiön toiminnan laajuus ja laatu huomioon ottaen epätavallisiin tai laajakantoisiin toimiin yritysvastuudirektiivin mukaisten velvoitteiden toteuttamisessa sen ollessa tarpeellista. Vastuullisuusjohtajan tulisi myös jatkaa kyseisiä toimia, kunnes hallitus tai toimitusjohtaja eksplisiittisesti määrää ne lopetettavaksi tai kunnes toimet eivät ole enää tarpeellisia. Oikeuskäytännössä on selvää, että kaikki epäselvyys tehtävien määrittämisessä koituu hallituksen tai toimitusjohtajan vahingoksi. Edellä esitetyillä keinoilla on mahdollisuus välttää epäselvyys toiminnan osalta, sillä vastuullisuusjohtajalla on velvollisuus, toimivalta ja rahoitus asian ratkaisemiseksi.

Velvollisuuksien delegointi on tarkoituksenmukaista sekä yritysvastuudirektiivin tavoitteiden toteutumisen että yleisen liiketoiminnan tehokkuuden kannalta. Motivoituneen ja asiantuntevan vastuullisuusjohtajan valinta tukee sitä, että yritysvastuudirektiivin tarkoitus toteutuu. Samalla laiminlyönnistä yritysvastuudirektiivin sektorilla rankaistaisiin ensisijaisesti sitä tahoa, jolla on käytännössä tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa asiaan. Vastaavasti hallitus ja toimitusjohtaja voivat keskittyä omiin erityisosaamisalueisiinsa, huolehtien kuitenkin vastuullisuusjohtajan riittävästä valvonnasta.